

MAGYAR MÚZEUMOK

2001/2

NYÁR

HUNGARIAN MUSEUMS

Volume 7 Number 2

SUMMER

A photograph of a white building with a thatched roof and a church tower, surrounded by trees and a river. The building is situated on a grassy bank next to a river. Several people are visible near the building. The scene is framed by bare trees in the foreground.

Szabadtéri néprajzi múzeumok

Szabadtéri Néprajzi Múzeumok – Open-air Museums

*A matolcsi szárazmalom építés közben a Sóstó Múzeumfaluban
The horse-driven mill from Matolcs under construction
at the Sóstó Village Museum
Fotó – Photo: Páll István*

*A nyírádi malombelső a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban
The interior of the mill from Nyírád at the Open-air Museum in Szentendre
Fotó – Photo: Deim Péter*

*Utcasor a Szemnai Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményben
Row of houses at the Open-air Ethnographical Collection in Szenna
Fotó – Photo: Gózy Gáborné*

*A boldogi tájház Heves megyében
The country house in Boldog, Heves county
Fotó – Photo: Lónyai Györgyné*

*Hanti építmények a zalaegerszegi Finnugor Néprajzi Parkban – Khanti structures at the Finno-Ugric Ethnographical Park in Zalaegerszeg
Fotó - Photo: Vándor László*

Szabadtéri néprajzi múzeumok

Jelen tematikus számunkban a néprajzi muzeológia világszerte mind nagyobb érdeklődésnek örvendő területe kapott központi helyet. Indokolja ezt, hogy a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeum rendezi meg ez év augusztusában a Szabadtéri Múzeumok Európai Szövetsége 20. Kongresszusát, ami a fiatal intézmény nemzetközi elismertségéről tanúskodik. A szentendrei skanzen mellett természetesen szót kapnak a különböző vidéki létesítmények is, azonban terjedelmi korlátaink nem teszik lehetővé minden beérkezett írás közlését, többet kénytelenek leszünk a következő számokban közreadni.

Kényszerűségeink sorát gvarapítja az újabb nyomdaváltás, ezért lapszámunk megkésve jelenik meg, ami viszont lehetőséget adott „Az év múzeuma 2000” pályázat eredményének ismertetésére.

Halottaink sorában itt búcsúzunk társaságunk belső munkatársától.

Probstner Ágostonné, Emese (1938 - 2001)

2001. május 6-án váratlanul elhunyt Társaságunk gazdasági ügyintézője. Sok tagtársunk, szerzőnk ismerte, szerette kedves egyéniségéért, segítőkész és megértő magatartásáért. Több mint két éven át, 1999 januárjától intézte egyesületünk pénzügyeit, a pályázatokhoz szükséges, beszerzését, a támogatási források elszámolását, a működéssel kapcsolatos gazdasági és pénzügyeket. Munkájával segítette a Magyar Múzeumok folyamatos megjelenését is, számos szerzővel tartott kapcsolatot, arra törekedett, hogy az érvényes jogszabályok betartásával a lehető legkedvezőbb megoldásokat megtalálhassuk. Munkája és egyénisége hiányozni fog, emlékét megőrizzük.

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület elnöksége és a Magyar Múzeumok szerkesztősége

Szerzőinkhez

Sajnálattal kell közölnünk, hogy folyóiratunk megjelentetésének anyagi nehézségei miatt (pályázati támogatást csak a nyomdaköltség fedezésére kapunk) egyelőre nem áll módunkban honoráriumot fizetni.

Ennek ellenére kérjük szerzőinket, hogy legyenek figyelemmel az alábbiakra:

– a kézirat szövegét kinyomtatva és lemezen vagy e-mail-en (pulszky@bot.nhmus.hu) kérjük megküldeni;

– az illusztrációkat fényképeken vagy dián pontos képaláírással, a képek fontossági sorrendje szerint számozva, a fotós nevének feltüntetésével kérjük;

– külön lapon kérjük megadni az alábbi adatokat: a szerző neve, születési éve, végzettsége, tudományos címe/fokozata, foglalkozása/beosztása, munkahelye (a szerzőket bemutató rovathoz).

Levélcímünk: Pulszky Társaság, 1476 Budapest, 100. Pf. 206.

MAGYAR MÚZEUMOK

2001/2 Nyár

MŰHELY

Cseri Miklós: Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szentendrén	3
H. Csukás Györgyi: A Bakony, Balaton-felvidék tájegység	8
Sz. Gombás Ágnes: Restaurálási problémák a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban	12
Káldy Mária: „Mindennapi élet az ezeréves Magyarországon”	13
Páll István: A Sóstói Múzeumfalú 30 éve	18
Nagyné Bősze Katalin: Közművelődés és látogatók a Sóstói Múzeumfaluban	19
Ratkó Lujza: A Sóstói Múzeumfalú temetője	22
Vándor László: A zalaegerszegi Finnugor Néprajzi Park	23
G. Merva Mária: A megújult Gödöllői Városi Múzeum	25

VISSZATEKINTÉS

Varga Kálmán: 250 éve járt Mária Terézia Gödöllőn	29
Juhász Antal: Az ópusztaszeri szabadtéri néprajzi gyűjtemény telepítése	30

SZÁMVETÉS

Deme Péter: „Az év múzeuma 2000” pályázatról	31
Balassa M. Iván: A tájházak a magyar múzeumok között	33
Cs. Schwalm Edit: Szabadtéri néprajzi bemutatóhelyek Heves megyében	34
Kapitány Orsolya: A Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény	38
Bárkányi Ildikó: Szeged-alsóvárosi napsugárdiszes ház	40
Nagy Vera: A pusztafeketehalmi olvasóköri	42
Tóth Ferenc: A makói hagymásház	43
KIS MÚZEUMOK A NAGYVÁROSBAN	
Juhász Katalin: Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény	44

KIÁLLÍTÁSOK

Cseh János: A gepidák. Kora középkori germán királyság az Alföldön	47
Sáfrány Zsuzsa: A gödöllői művésztelep 1901 - 1920.	48
Szabó Júlia: Mathis Teutsch és a Der Blaue Reiter	50

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

Tari János: F@IMP 2000. A kulturális örökség múzeumi nemzetközi audiovizuális fesztiválja Budapesten	52
Wilhelm Gábor: Néprajzi Múzeumok Kelet- és Közép Európában	53

IN MEMORIAM

Katona András: Kiss László (1930-2000)	55
Dankó Imre: Tisztelgés Szabadfalvi József emléke előtt	56
Török Klára: In memoriam Tímárné dr. Balázsy Ágnes (1948-2001)	57
Búcsú Bóna Istvántól	59

A PULSZKY TÁRSASÁG HÍREI	61
E számunk szerzői	64

A címlapon - On the cover:

A nyírádi vizimalom és az óbudavári templom a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

The water-mill from Nyírád and the church from Óbudavár at the Open-air Museum in Szentendre

Fotó - Photo: Deim Péter

A hátlapon - On the back cover:

A dusnoki szélmalom a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

The wind-mill from Dusnok at the Open-air Museum in Szentendre

Fotó - Photo: Deim Péter

MAGYAR MÚZEUMOK**A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület folyóirata**

Lapalapító: Éri István

Megjelenik évente négyszer

VII. évfolyam 2. szám, 2001 nyár

Főszerkesztő:

Selmezy Kovács Attila

Szerkesztőségi titkár: Gönczi Ambrus

A szerkesztőség tagjai: Basics Beatrix,

Cséve Anna, Holló Szilvia Andrea,

Kriston Vízi József, Korsós Zoltán,

Wollák Katalin

Lapmenedzser: Deme Péter

A szerkesztőbizottság elnöke: Pintér János

A szerkesztőbizottság tagjai:

Bence Géza, Dercsényi Balázs, Draveczy

Balázs, Kertész Róbert, Kóczyáné

Szentpéteri Erzsébet, Kovács Péter

Fordítások: Gönczi Ambrus

Szerkesztőség:

1087 Budapest, Könyves Kálmán körút 40.

Telefon: 210-1330/155, fax: 210-1336

E-mail: pulszky@bot.nhmus.hu

Felelős kiadó: Matskási István

Nyomdai előkészítés: Stúdió 12 Bt.

Műszaki szerkesztő: Németh János

Színes feldolgozás: Stúdió 12 Bt.

Nyomdai munkálatok: Prospektkop Bt.

Felelős vezető: Racskó József

Előfizethető a kiadónál

(levélcím: 1476 Bp. 100. Pf. 206.),

illetve postautalványon, csekkel vagy

átutalással az alábbi számlaszámon:

ABN-AMRO Bank 10200830-32323599

Előfizetési díj számonként:

egyéni előfizetőknek 700 Ft,

közületeknek 1000 Ft.

HU ISSN 1219-4662

Megjelenik a

**Nemzeti Kulturális Örökség
Minisztériuma,**

a **Nemzeti Kulturális Alap** program

és a József Attila Kulturális és Szociális

Alapítvány támogatásával

HUNGARIAN MUSEUMS**2001/2****SUMMER****WORKSHOP**

Miklós Cseri: The Hungarian Open-Air Museum in Szentendre	3
Györgyi H. Csukás: The Bakony, Balaton Uplands Region	8
Ágnes Sz.Gombás: Problems of Restoration at the Open-Air Museum	12
Mária Káldy: "Everyday Life in the 1000-Year-Old Hungary"	13
István Páll: 30 Years of the Sóstó Museum Village	18
Katalin Nagyné Bősze: Public Education and Visitors at the Sóstó Museum Village	19
Lujza Ratkó: The Cemetery of the Sóstó Museum Village	22
László Vándor: The Finno-Ugric Ethnographical Park in Zalaegerszeg	23
Mária G. Merva: The Renewed Town Museum in Gödöllő	25

RETROSPECTIVE

Kálmán Varga: Maria Theresa in Gödöllő	29
Antal Juhász: The Foundation of the Open-air Ethnographic Museum in Ópusztaszer	30

RECKONING

Péter Deme: On the "Museum of the Year 2000" Competition	31
M. Iván Balassa: Regional Houses among the Hungarian Museums	33
Edit Cs. Schwalm: Open-air Exhibition Places in Heves County	34
Orsolya Kapitány: The Open-air Ethnographic Collection in Szenna	38
Ildikó Bárkányi: A House Decorated with Sunbeam Patterns in Szeged-Alsóváros	40
Vera Nagy: The Reading Club in Pusztafeketehalom	42
Ferenc Tóth: The Onion-grower's House from Makó	43

SMALL MUSEUMS IN THE BIG CITY

Katalin Juhász: TheAngyalföld Local History Collection	44
--	----

EXHIBITIONS

János Cseh: The Gepids. Early Medieval German Kingdom on the Great Hungarian Plain	47
Zsuzsa Sáfrány: The Gödöllő Art Colony, 1901 – 1920.	48
Júlia Szabó: Mathis Teutsch and Der Blaue Reiter	50

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK

János Tari: F@imp 2000. International Audiovisual Festival of Museums and Cultural Heritage.	52
Gábor Wilhelm: Ethnographical Museums in Eastern- and Central Europe	53

IN MEMORIAM

András Katona: László Kiss (1930-2000)	55
Imre Dankó: Homage to the Memory of József Szabadfalvi	56
Klára Török: In Memoriam dr. Ágnes Tímár Balázs (1948-2001)	57
Farewell to István Bóna	59

NEWS OF THE PULSZKY SOCIETY	61
--	----

Authors of this issue	64
--	----

Szabadtéri Néprajzi Múzeum Szentendrén

Cseri Miklós

I. Eredmények

Telepítési koncepció

A múzeumunk munkatársai által kialakított végleges tudományos terv több mint 350 építmény múzeumba telepítését irányozta elő, melyeket kilenc épüle csoportban, tájegységben kívánunk elhelyezni. A csoporton belül az építmények egy-egy parasztporta hagyományos rendjébe illeszkednek, és olyan szakrális, ipari és közösségi építményekkel egészülnek ki, melyek részei voltak a hagyományos faluképnek. A lakóházak és a gazdasági épületek egy-egy táj történetileg kialakult lakóháztípusát és jellegzetes melléképületeit reprezentálják. A hagyományos faluképet a temetőbe összegyűjtött sírjelek, a kálvária, malmok és kiegészítő objektumok teszik gazdagabbá. A tervezett kilenc táji csoport (Felső-Tiszavidék, Felsőföldi Mezőváros, Észak-Magyarország, Közép-Tiszavidék, Alföld, Dél-Dunántúl, Balaton-felvidék, Nyugat-Dunántúl, Kisalföld) elkészülte után összességében hazánk XVIII-XX. századi építészeti hagyományát történeti örökségként őrzi meg.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum a skandináv és nyugat-európai szabadtéri múzeumokhoz képest megkérdőjelezhetően valósult meg. Ennek következtében viszont ki tudta kerülni a történetiség, az anyag- és szerkezethűség, az áttelepítés technikájának korábbi buktatóit, és ki tudta alakítani saját korszerű tudományos koncepcióját. E koncepció sarkalatos pontjai között az épületkiválasztás történeti-néprajzi hitelességét, az anyag-szerkezet-technika hármasságának hitelességét és szakszerűségét, a berendezések életszerűségét és eredetiségét, valamint az autentikus falu- és tájképet kell kiemelni. Ilyenformán múzeumunk nemcsak épületgyűjtemény, hanem az épület a berendezésével, a szemléltetett foglalatosságokkal, szokásokkal (kenyér-sütés, mosás, étkezés, ravatal, halott-síratás stb.), valamint a portához, illetve a tájhoz kapcsolódó háziipari, kézműipari és kommunális építményekkel együtt voltaképpen olyan múzeumot alkotnak, ahol az egykori falusi, mezővárosi életmód egészét tudjuk szemléltetni meghatározott időmetszetben.

Az elmúlt évtizedekben nálunk is kialakult a szabadtéri múzeumok építésének módszere, a kiszemelt építmények áttelepítésének

gyakorlata. A leendő múzeum tartalmát összefoglaló és indokoló tudományos koncepció szerint kiválasztott építmények áttelepítését alapos tudományos kutatómunka előzi meg, amelyet néprajzkutatók és építészek végeznek el. E munka eredményeként kerül sor az épület lebontására, dokumentálására, múzeumba szállítására. A bontási tapasztalatok alapján készül el a múzeumban felépítendő objektum részletes néprajzi és műszaki terve, a berendezés terve, majd azoknak a kulturális rendezvényeknek, foglalkozásoknak a terve, amelyek az épülethez vagy környezetéhez kapcsolódnak. Mindezek ismeretében kerül sor az objektum felépítésére a múzeumban kijelölt helyen, konzerválására, majd a restaurált és konzervált tárgyakkal való berendezésére. Az itt nagyon röviden vázolt, bonyolult és összetett munkafolyamat eredményeként jelenik meg a látogató előtt az épület, illetve az egész „falu”, tájegység érzékeltetve és szemléltetve egy hajdan volt műveltség jellemző jegeit.

Kiállítások

Napjainkra elkészült a Felső-Tiszavidék (1974), a Kisalföld (1987), a Nyugat-Dunántúl (1993) és a Bakony, Balaton-felvidék tájegység (2000), s dinamikusan épül az Alföldi Mezőváros épüle csoportja.

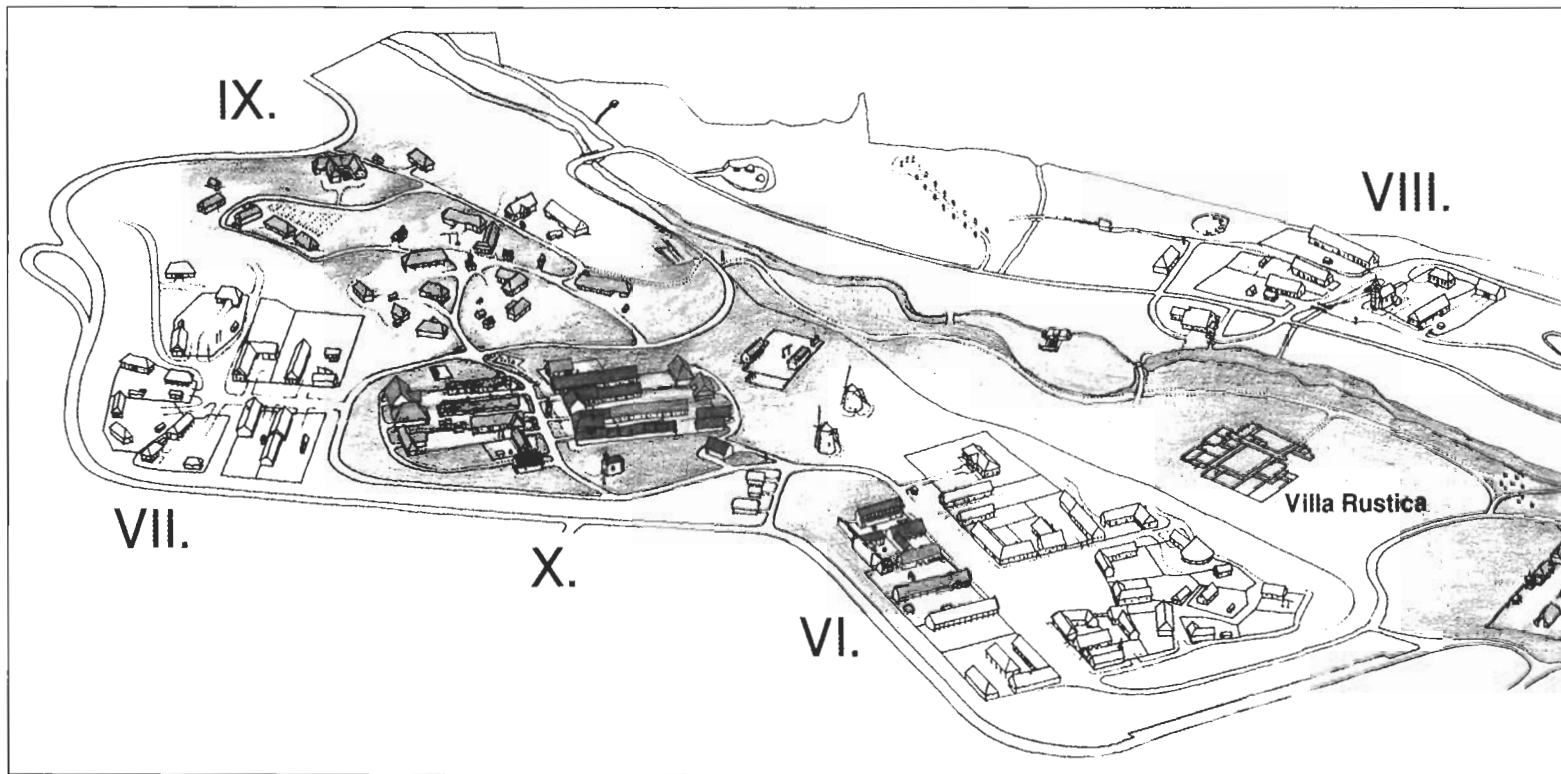
A Felső-Tiszavidék tájegység az ország északkeleti sarkában, Szlovákia, Ukrajna és Románia közé ékelt területen élt népesség falusi építészettét örökíti meg. A kiválasztott épületek elhelyezése a táj jellegzetes és hagyományos településszerkezetet tükrözi. A széles utca egyik oldalán állnak a porták lakóházaikkal és gazdasági épületeikkel. Mindegyik lakóház a berendezésével együtt különböző társadalmi réteg életmódját tükrözi, mint ahogyan a házhoz tartozó gazdasági épületek is a gazdaság nagyságának és jellegének felelnek meg. A tájegységet az utca végére épített templom és harangláb uralja. A gerendaváz, vesszőfalú, tapasztott és meszelt, faszindellyel fedett templom Mánd községből származik és a Szabadtéri Néprajzi Múzeum egyik ékessége. A II. József türelmi rendeletét megelőző időkre jellemző módon külön épült harangtoronyának – mely Nemesborzováról származik – faszerkezete a XVII-XVIII. századi ácsművéség remeke. Formája és sziluettje a múzeum emb-lémájává vált.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum második elkészült tájegysége a Kisalföld, amely az or-

szág északnyugati részén elterülő nagytáj népi építészeti emlékeit tartalmazza és őrzi meg. A földrajzilag és etnikailag igen összetett tájon élt magyar, német és horvát népesség a kedvező természetföldrajzi és piaci viszonyok, a tájat megülő számos mezőváros és város közvetlen hatása következtében igen magas színvonalú építészeti és lakáskultúrát alakított ki a XVIII-XIX. században. Az épüle csoport az egykori orsós kiszélesedési utca két oldalára települt, kiegészítve egyik végén kápolnával és kovácsműhellyel, a másik végén malommal, kálváriával és közös kemencével, az utca közepén kis harangtoronnyal. Mindezek együttesen a jellegzetes kisalföldi faluképet tükrözik. Az utca két oldalán nyolc porta sorakozik, mindegyik más-más kisebb tájat képvisel. A portákat pajták zárják le, melyek egymás mellé, egy sorban telepítve gyűrűként fogják körül a rekonstruált falut.

A múzeum dombosabb, tagoltabb részére telepítettük a Szabadtéri Néprajzi Múzeum harmadik épüle csoportját, a Nyugat-Dunántúl tájegységet, amely három kisebb táj, az Őrség, Gőcsej és Hetés építészeti emlékeit őrzi és mutatja be. A múzeumba telepített épüle csoport elrendezése a középkori múlt-ra visszatekintő szőrványtelepülések, a „szerek” rendszerét szándékozik érzékeltetni egy faluközponttal, ahol a felsőszerzsebeti harangtorony és egy közkút áll. E köré a faluközpont köré telepítették elszórtan a 4-6 épüle től álló parasztportákat. A táj jellegzetesen a faépítészet területe, ahol a dús erdők kímélta fából boronafalú, illetve talpas-gerendaváz szerkezetű épületeket emeltek, ollószáras, szelemenés tetőiket kötözött zsúpszalmával fedték. A több helyiségből álló lakóházak egy része kémény nélküli volt, és az igen nagy múltú füstökonyhás parasztház típusát képviselte. A Nyugat-Dunántúl épüle csoport elkülönített része az egykor jelentős zalai szőlő- és borkultúrának állít emléket. A múzeumban itt szőlőskertet alakítottunk ki, a végében laza sorban öt présházpincét építettünk fel, melyek a táj legjellegzetesebb pincetípusait képviselik. Berendezésük a borfeldolgozás és bortárolás eszközanyagát szemlélteti.

Az elmúlt években megkezdődött az alföldi táj épületeinek áttelepítése is. E hatalmas kiterjedésű nagytájról egyelőre egy utcásor kialakítására van mód. Már áll a Bajáról áttelepített tímárműhely, mely az ún. „vörös tímár” mesterségnek (a bőr cserzését szerves alapanyagú cserzőanyaggal végzik) állít az

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum telepítési terve: I. Észak-Magyarország, II. Felvidéki Mezőváros, III. Felső-Tiszavidék, IV. Közép-Tiszavidék, V. Északkelet-Magyarország, VI. Alföld, VII. Dél-Dunántúl, VIII. Bakony, Balaton-felvidék, IX. Nyugat-Dunántúl, X. Kisalföld.
 The plan of the locating of the Open-air Museum: I. Northern-Hungary, II. Market-town in Upper-Hungary, III. Northern-Tisza Region, IV. Mid-Tisza Region, V. North-eastern Hungary, VI. The Great Hungarian Plain, VII. Southern-Transdanubia, VIII. Bakony, Balaton Uplands, IX. Western-Transdanubia, X. North-western Plain

országban egyedüli emléket. 1995-ben nyitottuk meg a Duna-Tisza közének paprikatermelő vidékéről származó sükösi lakóházat, 1998-ban pedig a nagykőrösi kékfestő műhelyt és a hajdúbagosi kismemesi lakóházat adtuk át a nagyközönségnek. Az alföldi mezővárosi településképpnek jelentős szegmense volt az ún. iparos sor, melynek rekonstrukciója jelenleg is folyik a múzeum területén. Hiteles rekonstrukcióban felépítettünk egy pékséget, mely tradicionális módon jelenleg is üzemel, s előkészületben van a hőmezővásárhelyi fazekasház felépítése is. A tájegységet egy állattartó tanya teszi teljessé, ahol a XVIII–XIX. században elterjedt olyan állatfajok is megtalálhatók, mint pl. a racka juh vagy a szürke marha, s számtalan aprójszág, baromfiféle és kutya. A 2000. év folyamán két monumentális épülettel gyarapodott a tájegység, egy szélmalommal és egy fogadóval, mely utóbbiban a múzeum nagy tömegeket kiszolgáló étterme kapott helyet. Az elkövetkező években folyamatosan épül majd tovább ez a rendkívül összetett kiállítási egység.

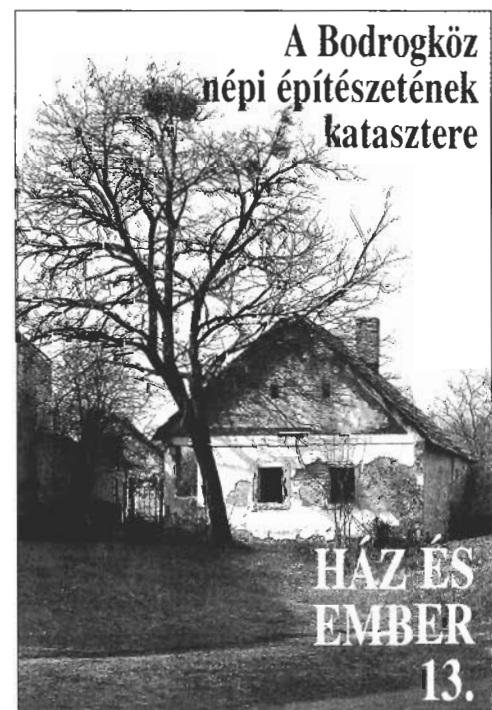
A Szabadtéri Néprajzi Múzeum életében példaértékű ütemben és pénzügyi-szakmai koncentráció segítségével 1997-ben elkezdtük és 2000 szeptemberére már be is fejeztük a *Bakony, Balaton-felvidék tájegység* építését. Ez a vidék a népi építészet szempontjából a magyar nyelvterület egyik legismertebb, legdekoratívabb területe, melyet a kőépítészet nagy hagyománya, s az itt élő em-

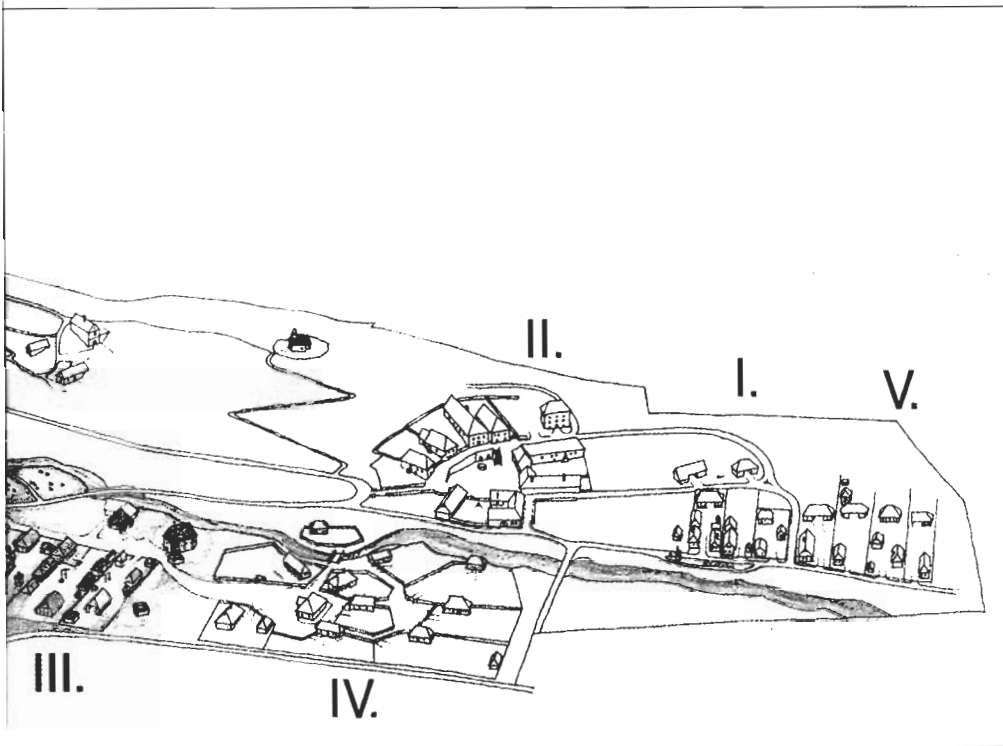
berek kiemelt társadalmi státusa magyaráz. A 4 lakóportán és melléképületein kívül római katolikus templom és kereszt, 14 stációs kálvária, temető, vízialom, tűzoltószertár, cédulaház és présház-pincék teszik teljessé a 27 objektumból álló tájegységet. Fontos eredménye legújabb kiállítási egységünk kialakításának, hogy a hiteles berendezések tekintetében a kiállítás rendezője bátran kitágította a bemutatandó időintervallumot egészen a XX. század közepéig. Másik fontos jelenség, hogy a múzeum történetében még soha nem kísérte ilyen széles társadalmi érdeklődés, támogatás és összefogás az építési munkálatokat, mint a Bakony, Balaton-felvidék tájegység esetében. A falvak népe összefogott, tárgyakat gyűjtött és adományozott, segített tanáccsal, tudással, szakismerettel, növényekkel stb. Nagy és feltétlenül kiaknázandó lehetősége ez múzeumunknak.

Az elmúlt években a Szabadtéri Néprajzi Múzeum is csatlakozott ahhoz az európai trendhez, hogy állandó kiállításait, enteriőreit tematikus időszaki kiállításokkal gazdagítja. Egyrészt kamara-kiállítások segítségével próbáljuk tájékoztatni a látogatókat az épületkiválasztás, áttelepítés, újraképzés érdekes és bonyolult folyamatairól, s megismerhetik azt is, miként lesz a leromlott állagú, piszkos tárgyakból, szakszerű konzerválás és restaurálás után kiállításra alkalmas műtárgy. Másrészt – szintén komoly látogatóigény felmérése után – tematikus, egy-

egy érdeklődésre számot tartó témában rendezünk időszaki kiállításokat. Az *Almanach* szinte sokkolta a látogatókat, hiszen még a szakemberek sem tudták, hogy majd 200 almafajtát ismert a magyar parasztság még a XX. század elején is. S akkor még nem is beszéltünk az alma széles körű felhasználási lehetőségeiről az étkezésben, gyógyítás-

A múzeum legutóbbi évkönyvének címlapja
 The cover of the museum's latest yearbook

ban és a mindennapi életben. A *Fűben-fában orvosság* c. kiállításunk a népi gyógyászat, az egészséges életmód hagyományos formáit mutatta be. A *Föld-Ház* c. kiállításunk pedig a bioépítészet, a természetes anyagokból történő építkezés témaköreiben ad egyrészt történeti áttekintést, másrészt praktikus mai tanácsokat.

Tudományos kutatás

Folyamatosan gyarapodnak a kiállításépítést és a tudományos kutatómunkát szolgáló múzeumi gyűjtemények: több mint 60 ezer tárgy található a raktárakban, több mint 100 ezer fényképfelvétel, sok ezer lapnyi néprajzi, építészettörténeti és műszaki dokumentáció tartalmaz a *Magyar Népi Építészeti Archivum*. Gyakorlatilag napjainkra ez az archívum az ország legnagyobb népi építészeti gyűjteményévé vált, mely a múzeumban felépülő objektumokon kívül az egész nyelvtérületről gyűjti a pótolhatatlan adatokat és dokumentumokat pusztuló népi építészeti emlékeinkről. Az 1990-es években megkezdődött a gyűjtemények számítógépes nyilvántartása és feldolgozása. A *Magyar Népi Építészeti Archivum Kiadványai* címmel néhány éve olyan sorozatot indítottunk útjára, mely a szakmai és laikus közönség számára teszi megismerhetővé a gyűjteményeinkben őrzött néprajzi és történeti anyagokat.

A múzeumot 1981-ben tudományos kutatóhelyé minősítették, mely tény minden muzeológus számára kötelezettségeket jelent. Szándékaink szerint, hosszú, szisztematikus munkával azt kívántuk elérni, hogy a Szabadtéri Néprajzi Múzeum a magyar népi építészeti és életmód kutatások központjává váljon. Tudományos évkönyvünk, a *Ház és*

Ember, melynek eddig 13 kötete jelent meg. A klasszikus tanulmánykötet-forma mellett egyre többször fordulunk tematikus monográfiák megjelentetése felé. Nemzetközi konferencia-sorozatunk és annak kötetei (*Népi építészet a Kárpát-medence északkeleti térségében* 1989, *Dél-Dunántúl népi építészete* 1991, *A Kisalföld népi építészete* 1993, *A Nyugat-Dunántúl népi építészete* 1995, *A Balaton-felvidék népi építészete* 1997, *Erdély népi építészete* 1999) a magyar népi építészeti kutatások kézikönyveivé váltak. Ezeket a konferenciákon és tanácskozáson egy-egy régió népi építészetének legújabb eredményeit adjuk közre, az interdiszciplináris tudománysemlelélet jegyében. 2001-ben, Szolnokon a népi építészet kutatási idejét próbáljuk kitolni a X–XVI. századi időszakokra, régészeti és történeti kutatások segítségével.

Tájékoztató periodikánk a TÉKA, mely 1979-től a múzeumi műhelymunka apróbb részleteiről tájékoztatja a szakmai és érdeklődő olvasóközönséget. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum szakembergárdája aktív részese az országos és regionális kitekintésű építészeti összefoglalások elkészítésének (Pl. *Magyar Néprajz* IV. kötet, Vas megye népművészete, Borsod-Abaúj-Zemplén megye népművészete stb.). Eddigi tudományos tevékenységünk hazai és nemzetközi elismerésének tekintjük, hogy 2000 októberében mi rendezhettük a Magyar Néprajzi Társaság Vándorgyűlését, mely a magyar néprajztudomány legnagyobb szakmai rendezvénye volt (*Paraszi múlt és jelen az ezredfordulón* címmel). Rendeztünk konferenciát a világmólinológusainak, vagy a SIEF konferenciájának társrendezői voltunk, s 2001 augusztusában házigazdái leszünk a Szabadtéri

Múzeumok Európai Szövetsége 20. Kongresszusának is.

Közönségszolgálat

Az elmúlt évtizedek során kialakult a kiállításokat kiegészítő, gazdagító háziipari és kézműipari bemutatók, foglalkozások, folklór-műsorok rendszere. Minden korosztály számára kidolgoztunk múzeumpedagógiai órákat, programokat. Információs rendszerünkkel, népszerűsítő, 3 nyelvű kiadványainkkal, kiállításvezetőinkkel minél rétegzettebben szeretnénk közérthetővé tenni a hazai és külföldi látogatók számára a kutatásainkban és kiállításainkban megtestesülő tudást és ismereteket.

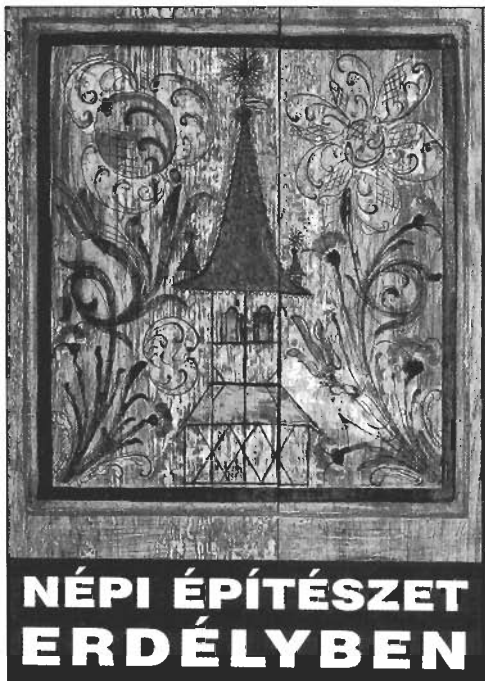
Felépültek a közönséget szolgáló építmények (vendéglő, söröző, üzletek, szatócsbolt), jelentős parkosítás történt, a múzeum új bejárati épületet kapott, s bővítettük parkolónkat, pihenőhelyeinket is. Mindent annak érdekében, hogy a múzeum megtekintésére – ami jelenleg 6,5 órát vesz igénybe – ideérkező látogatók megpihenhessenek, kultúrált kiszolgálásban részesüljenek. Napjainkra a múzeumoknak a kiállításépítő, kutató és népszerűsítő szerepeken túl egyéb szolgáltatásokat is fel kell vállalniuk, egyenes arányban a múzeummal szemben támasztott társadalmi elvárásokkal. Talán ennek is köszönhető, hogy 2000-ben, a hét hónapos nyitvatartási idő alatt, a látogatóközönség száma meghaladta a 200 ezret.

II. Főbb célkitűzések

Az állandó kiállítások felépítése

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum minden munkatársa és természetesen a magam nevében is bátran kijelenthetem, hogy a múzeum állandó kiállításainak felépítése, a több évtizede kialakított program befejezése a legfontosabb feladat. Ennek több oka is van. Az első és legjelentősebb az, hogy az épületállomány 90%-a majd két évtizede kiválasztott, s lebontott, a depókban várja az újraépítést. A házak, épületek berendezésére szolgáló tárgyi anyag 80%-a is már raktárainkban található, konzerválásra, kiállításra várva. A fokozatosan romló pénzügyi lehetőségek miatt, az állami szubvenció csökkenésével arányosan lassult az építési ütem, hiszen egyre kevesebb jutott a költségvetésből építésre, fejlesztésre.

Ezzel egy időben – ha kis mértékben is, de – a növekedő épületállomány folyamatos karbantartást, felújítást igényel, mely ugyan-csak a fejlesztésre fordítható pénzeket csökkenti. Mindezek folyamodványaként az eredetileg tervezett építési ütem drasztikusan lecsökkent, évente 1-2 épület tudott csak elkészülni önerőből. A depókban őrzött épü-

A népi építészeti sorozat legutóbbi kötete
The latest volume of the folk architecture series

letállomány folyamatosan korrodált, veszélybe került az eredeti célkitűzés, miszerint eredeti, áttelepített épületekkel kívánjuk bemutatni hazánk népi építészetét és életmódját.

Problémáinkat megoldani látszik az a kormányzati segítség, melynek eredményeképpen 3 év alatt tudtuk felépíteni a Bakony, Balaton-felvidék tájegységet. Úgy tűnik, a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma továbbra is biztosítja a szükséges állami szubvenciót, s örömmel jelenthetem ki, 2001-ben megkezdtük a Dél-Dunántúl tájegység építését (63 objektum), s terveink szerint 2003 körül párhuzamosan indítjuk a Felföldi Mezőváros épületegyüttes építését is. Tudományos kutatásaink, muzeológiai tevékenységünk előterében tehát ezen feladatok megoldása áll majd a közeli jövőben.

A tudományos-telepítési koncepció felülvizsgálata

Az 1960-70-es évekre, a magyar néprajz legjelentősebb képviselői által lefektetett, majd a jelenlegi szakembergárda által többször is finomított tudományos-telepítési koncepció megítélésem szerint a mai napig is megállja a helyét. Az európai szabadtéri múzeumokkal való összvetésben is megállja a helyét, korszerű, átfogó és alapos mind elképzeléseiben, mind pedig „skanzenológiai” módszertanában. De már az alapkoncepció kialakításakor felmerültek bizonyos kérdések, melyek az eltelt idő óta csak tovább élesedtek. Ezek az időbeli, térbeli és tematikai bővülés igényét vetik fel.

Már jelen írásunk bevezető soraiból kiderült, hogy a telepítési koncepció a XVIII. század közepétől a XX. század első évtizedeivel

bezáródó időszakot öleli át. Ez egyrészt abból ered, hogy az épületanyagok, illetve épületállomány romlandósága miatt korábról nem nagyon volt lehetőség építményt áttelepíteni. A másik oldalon pedig a „hagyományos” néprajzi felfogás az I. világháború utáni kultúrjelenségeket nem tekintette a szaktudomány érdeklődési körébe vonandónak.

Területileg az alapkoncepció csak az akkori (és jelenlegi) országhatárokon belüli – közismert politikai okok miatt – népi építészet elemeit, tárgyait gyűjtötte és kutatta, noha a kultúrjelenségek a népi építészet, lakáskultúra és életmód esetében sem tisztelik az adminisztratív határokat. Dicséretére szóljon az eredeti tervnek, hogy a hazai nemzetiségeket megfelelően képviselte.

Tematikailag is egyfajta szűkítés volt a jellemző, hiszen az említett időszak falvakban és mezővárosokban élő parasztjainak és kézműveseinek az építészetét és életmódját kívánta bemutatni. Számtalan európai szabadtéri múzeummal ellentétben nem fordított figyelmet egyéb néprétegek építészetére (pl. nemesek, munkások, városi polgárok stb.) és életmódjára.

Az előbb felsorolt „hiányok” valóságos azonban koncepcionális döntés kérdése. Azt kell ugyanis eldönteni, hogy a Szabadtéri Néprajzi Múzeum mi is akar igazából lenni. Csak az eredeti „mission statement”-nek megfelelő, egy meghatározott időintervallumot, egy meghatározott társadalmi réteget egy meghatározott területen belül bemutató múzeum, vagy az eredeti tudományos tervet módosító, az egyre erőteljesebben jelentkező társadalmi elvárásoknak megfelelő olyan szabadtéri múzeummá válik, mely felvállalja a fentebb említett koncepcionális bővítést.

Az új évezred elején már az XX. század eleje is a messzeségbe tűnő távlatnak tűnik. Szükség van az 1930-40-es éveknél, a II. világháború időszakának és az ún. szocialista időszaknak a bemutatására is, mind építészeti, mind a lakáskultúra és életmód tekintetében. Ráadásul ezek a korszakok is kialakították a maguk sajátos építészeti jelenségeit, melyeknek egy-egy példánya meg kellene, hogy legyen a szabadtéri múzeumban is.

Tematikai tekintetben hiányoznak a cseleldházak, az „amerikás házak”, a bányász-munkás kolóniák építményei, polgári épületek, a cigánytelepek, esetleg gettók objektumai is, természetesen hitelen berendezett enteriőrökkel, életmód bemutatókkal. Tovább gondolva a kérdéskört, aktualitássá válik pillanatokon belül a hétvégi házak, a „víkendek” bemutatása is, hiszen az 1970-90-es évek jellemző építészeti és életmódbeli megnyilvánulásai voltak.

Az 1990-es világpolitikai változások következtében reális esélye van annak, hogy megjeleníthessük a határainkon túli magyarság jellegzetes épületeit és életmódjukat is. Természetesen a kiválasztás során különös

figyelmet kell szentelnünk a valós típusok kijelölésének. A kiválasztásnak nem lehet csak az a szempontja, hogy „odaátról” származik, hiszen már korábban leszögeztük, hogy a kultúrhatások nem egyenlők az adminisztratív határokkal.

Itt vetődhet fel az emigrációba szoruló magyar népesség építészetének és életmódjának bemutathatósága. Írországból gyönyörű példáját láttam annak, hogyan élt pl. a Kennedy család 1840-50 körül a kivándorlás előtt a hazai földön és utána az „újvilágban”. Vajon nem lenne-e érdemes ezt is megvalósítani Szentendrén?

Az elmúlt években sokat korszerűsödött a magyar néprajztudomány szemlélete, egyre újabb és újabb jelenségeket von kutatási körébe. Hasonlóképpen oldódik a merev szemlélet múzeumunk tudományos kutatói körében is, egyre több épület és enteriőr esetében célozzuk meg az 1940-50-60-as évek bemutatását. A közeljövőben célunk a szükséges koncepcionális viták lefolytatása, s a Szabadtéri Néprajzi Múzeum tudományos arculatának újragondolása.

„Építészeti múzeum” vagy „életmód múzeum”?

Ez a dilemma évtizedek óta végigkíséri az európai szabadtéri múzeumok történetét. A kezdeti időszakban egyértelműen az építészeti-építészettörténeti jelleg volt az erőteljesebb. A II. világháború óta azonban – elsősorban társadalmi igény miatt – felerősödött az életmód bemutatásának szükségessége. Szentendrének különös varázsa az, hogy jól kombinálja az építészeti jelleget a benne megnyilvánuló életmód-szituációkkal. Európa első 3 szabadtéri múzeuma közé sorolnak bennünket a berendezéseink és élelszituációink, az ún. „prezentáció” tekintetében.

Ezt a helyet őrizendő, szükség lenne egyfajta bővülésre is, hiszen sok esetben izgalmas élelszituációkat bemutató épületeink (pl. postaállomás, vasútállomás, műhelyek, közösségi épületek) azért hiányoznak, mert nem volt népi építészeti karakterük. A látogatót elsősorban a szabadtéri múzeumok milliője, a „körbeölelés”, a „részessé-válás” effektus vonzza, s ezt az életmód-szituációk mind szélesebb bemutatásával szolgálhatjuk ki. Fontos persze a hiteles, karakteres építmény is, hiszen ez adja a keretet, de ma már ez a szempont nem lehet domináns.

A tudásanyag közvetítése, átadása

Az, hogy a múzeumok, így a szabadtéri múzeumok feladatköre a gyűjtés–megőrzés–kutatás–kiállítás funkciókon túl is gazdagodott, bővült, az nem kérdéses. Társadalmi igény van arra, hogy a közgyűjteményekben felhalmozott tudásanyagot minden korosztálynak érthetően közvetíteni is tudja a múzeum.

Ezért értékelődik és értékelődött fel a múzeumi köznevelés feladatköre. Tudományos ismeretterjesztés, múzeumpedagógia, látványtervezések, fesztiválok, kiadványok és még sorolhatnám milyen eszközök állnak rendelkezésre.

A Szabadtéri Néprajzi Múzeum e tekintetben időben váltott. Nem a múzeumnak kell órákat tartani, tanár helyett tanárnak lennie, vagy gyermekmegőrző szerepet vállalnia. A múzeum feladata, hogy olyan anyagokat, módszertanokat állítson elő, melyeket az iskolák vagy egyéb látogatói csoportok használni tudnak, s saját maguk feldolgozhatják azt. A tanítók-tanárok tanítása lehet csak a mi feladatunk, nem a szerepátvállalás.

Tudományos feldolgozottság és megalapozás nélkül hiteltelen minden ismeretátadás. Tehát minden látogatói rétegnek, nációnak az ő szintjén és nyelvén megszólaló anyagokat kell előállítanunk, melyeket komoly szakmai kontroll kísér. Hasonlóképpen az információ-áramlás-információs rendszer kiépítése is csak koncepciózus lehet. Több nyelven, a műveltségi szinteknek megfelelő információszolgáltatás szükséges, a korszerű technológiai és eszközök igénybevételével.

Kulcsfontosságúnak tartom, hogy a Szabadtéri Néprajzi Múzeum az általa összegyűjtött ismeretanyagot a kiállításokon, rendezvényeket túl társadalmi méretekben is „fogyasztható” módon terjesszesse. A szak tudományos cikkek és kiadványok csak egy fontos, de nagyon szűk réteget érintenek. A témaválasztásuk – noha jelentős – sok esetben ezoterikus.

Ezek fontosságának hangsúlyozásával meg kell keresniük azokat a témákat, melyek össztársadalmi érdeklődésre is számot tarthatnak. Mire gondolkodok?

Pl. össztársadalmi jelenség a deviancia, a kisközösségek szétesése, a gyökerek elvesztése, személyi és kulturális identitások elvesztése. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum rendezvényeivel, életmód rekonstrukcióival pozitív példákat adhat ezek orvoslására.

Vagy a vidéken pusztulnak a „rég” épületek, mindent előnt a gyári termék, a sorozatgyártmány, senki nem figyel a hagyományos eljárásokra, technikákra. A Szabadtéri Néprajzi Múzeum a maga eszközeivel (pl. búboskemence és kályhas könyvek, kiállítások, módszertani előadások és kiadványok) segíthetne ezen. Finnországban láttam, hogy 12 táblás vándorkiállítás szervezett a Seurasaari (Finn Szabadtéri Néprajzi Múzeum) arról, „hogyan állítsuk helyre a régi épületeket?” – s ezt elvitték a legkisebb településre is, hogy az emberek tanuljanak belőle.

Vagy a kézműipar, a természetes anyagok megmunkálása, a kézzel történő alkotás kieszőben van komputerezált világunkban. A Szabadtéri Néprajzi Múzeumban megőrizzük a technológiákat, anyagokat és műhelyeket. Táborokkal, oktatási programokkal segíthet-

Asztalosműhely az új kiszolgáló-épületben – Carpenter's workshop in the new service-building
Fotó – Photo: Deim Péter

nénk feleleveníteni az emlékeket. S folytatnám még a sort a műemlékvédelemmel, a természetes anyagok használatával, környezetvédelemmel, biokertészettel, hagyományos konyhakultúrával, természetes építőanyagok újra divatba hozásával stb.

Egyszóval, Györfly István szellemében közerthetően, a társadalmi elvárásoknak és igényeknek megfelelően segíteni a társadalmi-kulturális folyamatokat – ez kell, hogy feladatunk legyen.

Örvendtes tény, hogy a hazai szakmai közvélemény értékelése szerint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum a legkorszerűbb módszereket és innovációkat használja közönségszolgálati – ismeretátadási tevékenysége során. Kialakult egy korszerű struktúra (Közönségszolgálati Igazgatóság), magasan kvalifikált szakmabérgárda áll alkalmazásban, jól képzett, széles külső szakmai közösség áll mögöttünk (tanárok, animátorok stb.), s igen széles körű társadalmi igény és elvárás fogalmazódik meg velünk szemben. A következő években egy korszerű oktatási központ kialakítása lesz a legfontosabb feladatunk, hiszen minőségi munka csak minőségi infrastruktúrával valósítható meg.

Műtárgyraktárak – műtárgyvédelem – állagmegővés

Ezek alapvető muzeológiai feladatok a világ bármely múzeumában. Ami ezt Szentendrén sajátossá teszi, az több okra is visszavezethető. Az építésnél már említett ideiglenesség a műtárgyraktározást is nehéz helyzetbe hozta. Az 1960-70-es évek gyűjtési-bontási időszakában úzezzrel jöttek be a tárgyak, sokszor meghatározatlanul, áttekinthetetlen csoportosításban, borzalmas, raktáraknak

nevezett sutfnikba, melléképületekbe zsúfolva. Tisztítás, konzerválás szinte semmi sem volt. Ennek feldolgozása még ma is tart, noha még évtizedekig nem lesz arra kapacitás, hogy restaurátoraink a raktári tárgyakat is kezelésbe vehessék.

Egészen speciális az a jelenség, hogy a mind részletesebb és alaposabb berendezések, életmód-szituációk kialakítása érdekében teljes, átfogó, sokszor helyiségenként a százas nagyságrendet is meghaladó számú tárgyakat állítunk ki. Olyan enteriőrökben, amelyek hitelesek külső megjelenésükben, elhelyezkedésükben, csak éppen a mindennapi életben szükséges alapvető momentumok hiányoznak, mint pl. emberi jelenlét, fűtés, használat stb. S a tárgyak azonnal nem úgy „viselkednek”, mint ahogy a múzeum azt szeretné. A fűtetlenség, az állandó „életszerű” hőmérséklet és páratartalom hiánya miatt a textilek szétszakadnak, a bútorok felpehelyesednek, a vasak megrozsdásodnak, a képek felhólyagosodnak. Ha pedig netalán még használjuk is a tárgyakat (pl. teknőket, szakajtókat a pékségben), akkor pedig azok előbb-utóbb eltörnek, elkopnak, elhasználódnak.

S itt a dilemma! Eredeti tárgyakat tegyünk az enteriőrökbe, vagy hiteles másolatokat? Megmarad-e az utóbbi esetben a múzeum „bukéja”, az eredetiség? Milyen konzerváló módszereket kellene kitalálni az „örökkévalóságnak” épült szabadtéri múzeum épületeknek és tárgyainak megőrzésére?

Hasonlóképpen megoldandó feladat az épületek konzerválása, az elhasznált elemek pótlása. Már az is probléma, hogy a mai napig nem dolgozott ki a restaurátor szakma olyan egzakt eljárást, mellyel a fa vagy egyéb építőanyagok életkora hosszú

távra megőrizhető lehetne. Ha azt állítjuk, hogy hiteles, eredeti áttelepített épületekkel építjük fel a Szabadtéri Néprajzi Múzeumot, akkor a varázs a 200 éves gerenda vagy a szemöldökfa „régiségében” keresendő. Az évtizedek folyamán azonban törvényszerű a korrózió, s hovatovább eljön az az idő, amikor már egyetlen elem sem lesz eredeti. A hitelességről a bevezetőben szoltam, tehát a pótlás szakszerűsége nem kérdéses, csak a kérdésfelvetés teoretikus, de ugyanakkor lényegi is. Hogyan dolgozzuk majd fel ezt a dilemmát?

1998 tavaszán megkezdődött az a központi kormányzati beruházás, mely eredményeképpen létrejön egy korszerű, a XXI. század kihívásainak is eleget tevő üzemi-szociális épületkomplexum. Ez a 6800 m²-es, 126 m hosszú objektum végre méltó raktári körülményeket teremt épület- és műtárgybázisunknak (cca. 4000 m²), igazán korszerű restaurátori blokk készül, az egyes munkafolyamatok (asztalos, ács, kovács stb.) racionális szervezeti formák közé kerülnek, új archívum, könyvtár és konferencia helyiségek is segítik a tudományos munkát. Emberi léptékű és minőségű szociális helyiségek sora (öltözők, vendégház, ebédlő, munkaszobák) biztosítja majd a jó munkatársi közérzetet és eredményes munkát. Az építkezés I. üteme 2000 februárjára, a II. üteme terveink szerint 2003 szeptemberére készül majd el.

Folytathatnám a sort még számos elképzelésünk és terveink ismertetésével, de hely és idő hiányában nem teszem. Összegzésül csak annyit, hogy a Szabadtéri Néprajzi Mú-

zeum felnőtt korba lépett. A társadalmi elvárások, az európai határok következtében nőtté már a „falumúzeum” kereteit. Egy felmérés szerint a világon jelenleg az ún. „folk múzeumok”, szabadtéri múzeumok a legnépszerűbbek és leglátogatottabbak. Az általuk nyújtott komplex kiállítási forma, a varázs, az ismeretek ilyen átfogó közvetítésének lehetősége óriási kihívás. Nekünk mind koncepcionálisan, mind szemléletben, mind pedig infrastruktúrában olyan múzeumot kell kialakítanunk, mely ezeknek az elvárásoknak eleget tud tenni.

Mindenképpen biztató jelenségként, s a jövőre nézve komoly szakmai és társadalmi elvárásként értékeljük azt az örömteli tényt, miszerint a Szabadtéri Néprajzi Múzeum elnyerte „Az év múzeuma 2000” címet. Úgy tűnik, hogy a szakma és a nagyközönség értékelte eddigi erőfeszítéseinket, s a kellő időben el is ismeri azt. A mi felelősségünk, hogy a színvonalat megtartsuk, a kihívásoknak megfeleljünk, s folytassuk erőfeszítéseinket az igazán korszerű, látogatóbarát múzeum megteremtéséért.

Lásd még - See also: Képmelléklet II.

The Hungarian Open-air Museum in Szentendre

The Open-air Museum in Szentendre is the second biggest ethnographical museum institution in Hungary. It was founded in 1967 and in the beginning was functioning as the Village Museum Department of the Ethnographical Museum, five years later it became an independent, national museum. The aim of the museum was to present the folk architecture,

agriculture and everyday life of the peasantry and that of the population of market towns with the help of original but relocated buildings, objects, tools originating from the period between the middle of 18th and the first half of 20th centuries. During the past few decades the method of building open-air museums evolved in Hungary as well. The relocation of the chosen buildings, according to the previously worked out scientific conception is supervised by ethnographers and architects and is parallel with the thorough recording and careful shipping of all objects connected to the buildings. The result of the complex work process is the authentic building and the whole village or region presenting the features of a former civilisation. Between 1974 and 2000 four bigger region was built and opened for the public (the Upper Tisza Region in 1974, the North-western Plain in 1987, the Western-Transdanubian region in 1993 and the Bakony, Balaton Uplands Region in 2000). The past few years the Open-air museum has opened temporary thematic exhibitions as well, so visitors get to know the process of relocation of buildings or the conservation and restoration of objects. The different collections of the museum consist of more than 60 thousand objects, and there are more than 100 thousand photographs and (several thousand pages of documents) in the Archive of Hungarian Folk Architecture. The scientific yearbook of the museum, the *House and Man*, just as the periodical *TÉKA* give information of the scientific work and achievements of the museum.

The home-craft shows, folklore shows organised for all ages became integral parts of the museum's functioning, special facilities for the public (e.g. the restaurant, the pub, the museum shops or the expanded parking lot) make visitors feel more comfortable at the open-air museum. Thanks to the on-going improvement of the museum last year more than 200 thousand people visited the place in 7 month. The aim of the museum is to keep on building and expanding the permanent exhibitions, and the building of new and up-to-date storerooms, since 90% of the collected authentic buildings are still stored in deposes just as 80 % of all the objects. Hopefully, with the further financial help of the state the said goal can be achieved in the near future.

A Bakony, Balaton-felvidék tájegység

H. Csukás Györgyi

A Bakony, Balaton-felvidék tájegység két olyan dunántúli kistáj népének építkezésébe, életmódjába nyújt betekintést, amelyet jellegzetes természeti környezete és történeti múltja a környező sík területekétől eltérően formált. A múzeumi falu épületei – berendezéseikkel együtt – ugyan a XIX. század közepe és a XX. század közepe közti időszakot jelenítik meg különböző időmetszetekben, mindaz, amit a berendezett épületek reprezentálnak: a településkép, az építésmód, a gazdálkodásmód, a lakosság etnikai, társadalmi, felekezeti tagolódása, vagyoni rétegződése hosszú történeti fejlődés eredménye. A tájegység telepítési tervének megálmodásakor, az áttelepítendő építmények kiválasz-

tásakor az volt elsődleges célkitűzésünk, hogy a jellegzetes életmód-változatokat a társadalmi, vagyoni, felekezeti tagolódás szem előtt tartásával és valóság-hű reprezentálásával tudjuk megvalósítani. Mivel a Bakony, Balaton-felvidék tájegység aránylag kicsi, és építészetileg nem oszlik markánsan elkülönülő kistájakra, négy porta is elegendőnek bizonyult, hogy a táj meghatározó kőépítészetének jellegzetességeit és vagyoni, társadalmi szinthez köthető alaprajzi változatait sokoldalúan bemutathassuk, egyúttal a két évszázad alatt végbement változásokat, a fejlődés tendenciáit is felvillantassuk.

A tájegységhez ugyanakkor számos olyan külterületi építmény, szakrális, közösségi objektum csatlakozik, amely részint a táj jellegzetes, meghatározó eleme (présházak, vízimalmok, mosóház), másfelől a múzeum

többi tájegységének telepítési tervét és a terpadottságokat figyelembe véve került ide (katolikus szakrális emlékek, tűzoltószertár). Éppen a szakrális építmények és az egyedi, helyben is védett objektumok szerepeltetése miatt több esetben le kellett mondanunk az épületek bontással való áttelepítéséről: a templom, a kálvária, a közkút, mosóház és tűzoltószertár hiteles másolatként épültek fel. A Balaton-felvidék Nemzeti Park létrejöttével a helybeli megőrzés esélyei megnöttek, és munkánk során számtalanszor tapasztaltuk, hogy a helyi közösségek mind jobban ragaszkodnak múltjuk megmaradt emlékeihez. Ezzel a törekvéssel messzemenően azonosulva arra törekedtünk, hogy a hiteles másolatok elkészítéséhez szükséges kutatásokat az érintett önkormányzatokkal, az egyházzal, és nem utolsó-

Mádl Ferenc köztársasági elnök megnyitja a tájegységet (2000. szeptember 20.)
President Ferenc Mádl opens the Bakony, Balaton Uplands Region

sorban Veszprém megyei muzeológus, levéltáros kollégáinkkal együttműködve végezzük, s eljárásunkat, kutatási eredményeinket minél részletesebben dokumentáljuk.

A bemutatandó tájegység, a Bakony és a Balaton-felvidék természeti környezetének ismertetésétől eltekinthetünk, hisz nemigen akad magyar ember, aki ne ismerné a Bakony rengetegeit, a Balaton-felvidék szőlőhegyeit, várromokkal ékes bazalt-hegyeit. A középhegységi táj, a köves talajok nem kedveztek a szántóművelésnek, gabonatermesztésnek. A kora középkorig visszanyúló hagyományja volt viszont a Balaton-felvidéken a szőlőművelésnek, a Bakonyban pedig az erdők sokirányú hasznosításának. A lakosság XVIII–XX. századi etnikai, vagyoni, társadalmi, vallási tagolódása részben a középkori előzmények folytatása, részben a török kori pusztulás és az azt követő újratelepítés következménye. A török korban itt húzódo végvári vonal védelmében a Balaton-felvidéki települések egy része megőrizte folytonosságát, a Veszprém környéki és bakonyi falvak viszont elpusztultak a Veszprémért és Palota váráért folytatott küzdelmek során. A világi és egyházi nagybirtokosok elpusztult falvaik újratelepítésére, a megfogvatkozott lakosság pótlására katolikus magyar, német és szlovák telepeseket hívtak, akik átszínezték a táj etnikai, vallási arculatát. A török korban protestáns hitre tért lakosság a XVIII. század végére ismét katolikus többségűvé vált. Protestáns vallását elsősorban a területünkön jelentős számarányú kismemesség tudta megőrizni, ami azt jelentette, hogy a társadalmi, etnikai különbségeket a vallási különbségek is erősítették.

A késő középkorban gyakori teleksoros útfalvak dominanciája a török kort követő újjáépítés után is megmaradt, sok településnél azonban halmazosodás indult meg, főként a kishatárú, túlnépesedett, változatos domborzattal rendelkező falvakban a közös udvarok számos változatát hozva létre. A vi-

lági és egyházi nagybirtokok túlsúlya mellett számottevő tényező maradt az önmagában is erősen rétegzett kismemesség. Módos, életmódjában és lakáskultúrájában a paraszti környezetét meghaladó rétege mellett számosan voltak olyanok, akiknek birtoka a résztelkes jobbágyt sem érte el, vagy éppen iparúzésre kényszerültek. A lakosság többségét kitevő telkes, résztelkes jobbágyok és zsellérek helyzetét összehasonlítva nem hagyható figyelmen kívül, hogy a zsellérsors egy elsőrendűen szőlőtermelő vidéken néha kedvezőbb volt a robotkötelezettséggel járó jobbágy-státusnál. A Bakonyban pedig elsősorban a fa hasznosításán alapuló háziiparok űzése segítette a megélhetést. A múzeumban bemutatott korszakban a táj népességének legnagyobb része a kis- és törpebirtokos, ill. a zsellér kategóriába tartozott. Vidékünk – a kedvezőtlen természeti adottságok, a fejletlen közlekedési viszonyok miatt – az újkorban elmaradt a fejlődés élvonalától, s a múzeumban megjelenített időszakban, a XIX–XX. században a stagnáló, elnéptelenedő területek közé tartozott. Mindez kiderül a kiállítást szemlélve, különösen akkor, ha a látogató a már felépült Kisalföld vagy az épülő Alföld tájegységgel hasonlítja össze a látottakat.

A múzeumi tájegység egy faluközpontot jelenít meg. A dombtetőn emelkedő templomhoz vezető utcásor bal oldalán három fűrészfogas beépítésű telek sorakozik. Az utcásor másik oldalán árok fut végig. A templommal szemközt, az árok indulásánál két kisebb építmény, a mosóval egybeépült közkút és a tűzoltószertár látható. Ez az épület-együttes a köveskáli ún. városkút, mosó és tűzoltószertár hiteles másolata. Köveskálón a falu központjában, a katolikus és református templom szomszédságában egy ott fakadó, bővízü karsztforrásra épültek fel ezek az építmények, szomszédságukban a káposztás és palántás kertekkel, amiket a karsztforrás pataként tovább csörgedező vizével locsol-

tak. E köveskáli épület-együttes szolgált telepítési tervünk kiindulópontjával az árokkal kettéosztott terepen. A teret délnyugatról a nyirádi lakóház zárja. A nyirádi lakóház mellett földút vezet a szőlőhegyre, ahol a balaton-felvidéki szőlőhegyi építmények fő típusait tervezzük felépíteni (egy kétosztatú kispasztili, egy kétszintes kismemessi pincét és egy külső birtokos német gazda szobával és istállóval bővített prësházpincéjét). A szentgáli és mindszentkálai porták közt fassorral kísért földút visz a vásártérre, illetve a katolikus temetőbe és a kálváriához.

A tájegységeket összekötő körúton érkeve a Bakony, Balaton-felvidék tájegységéhez, egyik oldalon a falu tűnik fel hangsúlyos, vonatlatlan kőkerítésével, az út másik oldalán pedig a nyirádi vízimalom impozáns épülete. A Veszprémi Püspökség által épített malmot a múzeumban a XIX. század közepi formájában rekonstruáltuk. A Bakony és a Balaton-felvidék patakjaira épült köves malmok korszerűsítés előtti formáját reprezentálja. Ilyenekből még a XIX. század második felében is több száz működött. A két felülcsapott vízikereket kerékház védi. A malomban a két kőjárat egyike szitaszekerénnyel van felszerelve. A hátsó kőjárat parasztlést végzett, azaz a garatra csak egyszer öntötték fel a gabonát, s a különböző finomságú őrleményt az őrletőnek kellett kézi szitákkal szétválasztania. A malomtérben és a kőpadon a malom üzemeltetéséhez és a szerkezet állandó javításához, felújításához szükséges eszközök láthatók. A galériáról megközelíthető molnár-lakásban és a kamraként is használt segédszobában a XIX. század közepére jellemző enteriőr látható. A molnár-szoba kiemelkedő tárgya az intarziával díszített molnár-céhláda. Uradalmi épület lévén, a malom épületszerkezetei, szabadkéményes füstelvezetése az átlagos paraszti gyakorlatnál fejlettebb szintet képviselnek. A malomban időnként őrleési bemutatók szemléltetik működését.

A tájegységi utcasor első telke a Kádártáról származó lakóházzal és gazdasági épületekkel a telekosztódás során földnélkülivé vált református család életkörülményeit idézi fel az 1920-as évekből. A zsúppal fedett, füstöskonyhás lakóház, a vele egybeépült kisméretű istállóval, pajtával és színnel épületek, a XIX. század közepén is legfeljebb fél- vagy fertálytelkes gazdaság üzemeltetésére volt elegendő. A ház berendezése és az udvari méhes utalnak a gazda foglalatosságaira, aki alkalmi munkák mellett méhészkedett, és a háztartás, gazdaság minden eszközét igyekezett maga elkészíteni. Felesége tojást, gombát, gyümölcsöt, lekvárt vitt eladni Veszprémbe. Mindez alkalmat nyújt arra, hogy a zsellércsaládok tipikus tevékenységeit, a fafaragást, szalmavé-kák, méhkasok fonását a múzeumi bemutatók alkalmával felelevenítsük. A szoba fara-

gással díszített keményfabútorai a közeli Szentkirályszabadján készültek a XIX. század 20-as éveiben, amikor az elődök még a Veszprémi Káptalan féltelkes jobbágjai voltak. E bútorokat elszegényedésük folytán nem tudták soha újabbakra cserélni.

A következő, Mindszentkálláról származó épületegyüttes a Káli-medence dominánsan szőlőtermelő kisparaszti gazdaságait reprezentálja. A szoba–füstökonyha–istálló–lábaspajta–szín alaprajzú, rendkívül kicsi építmény oszlopos-íves, mellvédés tornáccal, vakolatdíszes homlokzataival mégis esztétikus megjelenésű. A gazdasági célú helyiségek kis mérete, a kamra hiánya jelzik, hogy a gabonatermelésnek, állattartásnak kis jelentősége volt a család életvitelében, ugyanakkor a gazdasághoz pincés szőlő tartozott. A berendezés három generációs katolikus család életkörülményeit jeleníti meg az 1920-as években. A színben kőfaragó műhelyt rendeztünk be. A vidék kőfaragó hagyományának emlékei a portán látható kőkávás kút, a kő vályúk, préstalp.

A dombtetőn épült szentgáli portát mérete, lécbetétekkel tagolt, vakolt kőkerítése, rangos nagy- és kiskapuja is kiemeli környezetéből. A porta az erdőbirtokos, módos kisenemesek életkörülményeit eleveníti meg a XIX. század végén. A lakóház és a folytatásában felépült nagyméretű gazdasági épület, az udvaron látható disznóólak jelzik, hogy a család életében az állattartásnak kiemelkedő jelentősége volt, de a hombárokkal felszerelt gabonás kamra a gabonatermelés

súlyára is utal. A szentgáliak, mint királyi vadászok partikuláris nemesi kiváltságokat élveztek, s a bakonyi szarvasvadászatok emléket számos tárgyuk őrizte (agancs trófeák, szarvas-motívummal díszített somhegyi üveg, pipatartó, fegyverfogas). A bemutatás korában, a XIX. század végén a fejlődés megtorpant, de a református nemzeti urak napjainkig megőrizték a virágkor tárgyi emlékeit. A XIX. század közepén épült lakóház állószerkezetű tetőszerkezetével, cserép fedélvel, dongaboltozatos pincéjével és kamrájával, csehsüveg-boltozatos helyiségeivel, szabdakéményes konyhájával magas szintű építőműveltséget jelez. A keményfából készült, faragással, intarziával és spanyolozással díszített bútorok a korstílusok elemeinek megkésztett alkalmazásáról tanúskodnak. Míg a lakószoba sarkos elrendezésű bútorai elsősorban a barokk és a korai klasszicizmus motívumkincsét mutatják, addig a csehsüveg boltozatos tisztaszoba bútorai már a biedermeier stílus térhódítását jelzik.

A kőlabas, bolthajtásos istállóban jelenleg Veszprém megye népművészetét bemutató kiállítás látható, melyet a veszprémi Laczkó Dezső Múzeum rendezett saját anyagából. A pajtában a tájegység építését felelevenítő ideiglenes kiállítást rendeztünk be, ahol a táj jeles kutatójának, Vajkai Aurélnak gazdag életművét is felidézük.

A Bakony, Balaton-felvidék tájegységben katolikus szakrális emlékek bemutatására törekedtünk. A faluközpontban emelkedő templom az 1836-ban épült óbudavári temp-

lom hiteles másolata. A balatoncsicsói templom filiájaként épült kis templomot Szent Márton tiszteletére szentelték. Berendezésénél a XX. század eleji állapot rekonstruálása volt a célunk, ezért a későbbi, gipsz szoborral ellátott oltár helyett – analógiák alapján – a század eleji egyszerű oltárképítményt rekonstruáltuk, felette a balatonudvari templom Szent Márton oltárképének másolatával. A templom elpusztult orgonáját Szalai Károly, székesfehérvári orgonakészítő által 1870-ben készített, korábban lebontott orgona felújításával pótoltuk, igazodva az óbudavári templomban való eredeti elhelyezéséhez. Néhány eredeti tárgyat is sikerült megszerezniünk a berendezéshez: az antependiumot, a temetési zászlót és a templomi ládát. A többi tárgy részint hiteles másolat, részint az eredeti tárgyak alapján gyűjtött hasonló. A templom egyelőre fehérre meszelt falakkal várja a látogatókat, a falfestmények feltáráására Óbudaváron, majd Szentendrén történő helyreállítására ugyanis még nincs meg a fedezet. A templomban, amelyet a tájegység megnyitója alkalmával Márfi Gyula, veszprémi érsek áldott meg, lehetőség van szentmisék tartására.

A templom előtt emelkedő homokkő feszület Csabrendekről származik, rezi kőfaragók alkotása. Krisztus lábainál Mária, két oldalán Szent József és Szent Anna alakja látható.

A köveskáli közkút és mosó a Balaton-felvidéken egykor elterjedt, mára azonban mindössze néhány példányban fennmaradt

Fűrészfogas beépítésű telkek a kádártai, a mindszentkállai és a szentgáli lakóházzal, szemben az óbudavári katolikus templom
Built-in lots in herringbone fashion with the houses from Kádárta, Mindszentkálta and Szentgál, on the other side the catholic church from Óbudavár

Az óbudavári katolikus templom
The catholic church from Óbudavár
Fotók - Photos: Deim Péter

épülettípust képvisel. Az építményt az 1920-as átalakítás utáni állapotában mutatjuk be, amikor a mosóház fedelét elbontották. A náddal fedett, nyeregtetős kútház permi vörös homokkőből, fehér mészkőből és fekete bazaltból rakott, vakolatlan hátsó homlokzatához épült hozzá a medenceszerűen kiképzett mosó, amelyben pallókon állva öblögették a vászonneműt az asszonyok. A kútházban a kőkávás kútból merített vizet a két oldalfal kiöntőnyílásain át öntötték a fal mentén elhelyezett fa itató-vályúkba.

A tűzoltószertár 1888-ban épült a település bővízü forráskútja közelében, amikor már rendszerileg kötelezték az 50 háznál nagyobb településeket az előírt felszerelés beszerzésére és szertárban való tárolására. A szertár berendezése a XX. század elejére jellemző állapotot mutatja be, amikor az Önkéntes Tűzoltó Egyesület két fecskendővel és egy vízes lajtjal rendelkezett. A személyi felszerelést a fali polcon és fogason tárolták. A tűzoltószertár alkalmas ad Flórián napi ünnepekre, tűzoltó bemutatók rendezésére.

A térre néző nyírádi lakóház fő homlokzata sárgára festett, udvari homlokzata fehérre meszelt. Ez a tájegység legkorábbi, számos helyi sajátosságot, archaikumot felmutató épülete: bárdolt, faragott keményfából készült, ollószáras, szelemenes tetőszerkezete és konyhai fődéme, a konyha padozatába mélyedő pince-verem, a mellvéd nélküli, harántboltíves tornác mind a XVIII. század végén, XIX. század elején épült kőházak jellegzetességei. Konyhai kereszt-mestergerendájának felirata szerint 1756-ban épült, s 1989-es bontásáig a Nagy család leszármazottai lakták. Az épület bemutatási kora viszont az 1940-es évek vége, amikor a

füstökonyhát megszüntették, a tüzelőberendezéseket korszerűsítették.

A házat lakó Nagy család a Veszprémi Püspökség fél-, negyedtelkes jobbágyként gabonatermesztéssel, állattartással foglalkozott, amihez Nyírádon – amely már inkább a Bakony-aljához sorolható, tágas határu település – kedvező feltételek voltak. Az 1940-es években a család 12 holdon gazdálkodott, jelentős marhaállománnyal rendelkezett, és a halapi hegyen pincés szőlője volt. A Nagy családra két évszázadon keresztül jellemző volt a több generációs, gyakran nagycsaládi együttélés. A múzeumban a búcsúra való készülődés pillanatait örökítettük meg. A szoba a vendégek fogadására van előkészítve, a konyhában, kamrában sütés-főzés, mosogatás zajlik. A ház oromzatát díszítő kereszt, a szoba falán és a sublóton elhelyezett szentképek, szakrális emlékek jelzik a család vallásos érzületét, szoros kötődését a sümegi ferencesekhez.

A faluközpontot elhagyva, a mindszentkáljai és szentgáli porták közt vezető földúton a katolikus temetőhöz érünk. Az Óhidról származó monumentális homokkő feszület körül változatos kőanyagból faragott sírkövek vannak falvanként csoportosítva. Reziből, Nádasdladányból, Szentbékálláról, a német lakosú Kislódról és Ajkarendekről származnak. A temetőt egyik oldalon első világháborús emlékfák sora határolja, színes, zománccos feliratos táblákkal.

A temető bejáratával szemközt kezdődik a kálvária stációsora. A tizennégy stációs kálvária a gyulafirátóti kálvária alapján készült, az eredetire nagyon emlékeztető elhelyezéssel. A XVIII. század végén létesült, és azóta többször megújított, bővített kálváriának a

XX. század elejére kialakult formáját rekonstruáltuk; ekkor kőfallal körülvevett három kőkeresztből és a hozzá vezető 14 stációból állt. A kálvária stációfülkéit és kőkeresztjeit másolatban készítettük el. Krisztus feszületére az eltűnt korpuszt egy megfelelő korú és méretű öntöttvas korpuszal pótoltuk. A Krisztus kínszenvedésének és kereszthalálának állomásait megőrkítő egykori bádogképeket bólyi analógiák alapján festettük újjá, mivel az eredetiről semmi ábrázolás nem maradt fenn.

A tájegység ünnepélyes megnyitására, Veszprém megye lakosságának nagyarányú részvétele mellett, 2000. szeptember 20-án került sor. A megvalósításra rendelkezésre álló három év alatt lehetetlen volt minden tervezett és már lebontott objektumot felépíteni. Így a földút másik oldalán elterülő vásártéren felépítésre vár a kapolcsi cédulaház, és hátravan még a szentjakabfai olajütő felépítése is. A kálvária mögötti erdős domboldalon a Bakonyra egykor jellemző erdei foglalkozásokat is szeretnénk megőrkíteni. A fafaragók kunyhói mellett szénégető és mészégető boksák bemutatását tervezzük.

Lásd még – See also: Címlap és borító 2 – Cover and Cover 2

The Bakony, Balaton Uplands Region

The museum village presenting the Bakony and Balaton Uplands Region shows visitors the architecture and everyday life of the communities of two small regions. Though the village, with its buildings and all the displayed objects covers the period between the middle of 19th and 20th centuries, all that it represents goes back to historical premises. The ethnical, sociological and material structure of these communities is partly the outcome of the continuation of medieval precedents, partly the results of the end of the Turkish occupation. During the Turkish war many villages of the regions were demolished, the people either fled or died. From the end of the Turkish rule in Hungary the landlords invited non-Hungarian settlers. The arrival of Slovakian and German families modified the ethnical and religious structure of the said regions, since most of the population became catholic again. It was only the local Hungarian nobility, which remained protestant. So, the sociological differences were mixed with ethnical and religious divisions as well.

The museum region presents the centre of a village, with homes of the village people, the church and other important additional buildings, such as a firemen's storehouse, a water-mill from Nyírád or a well and washing-basin from Köveskál. In the centre of the village the authentic imitation of the catholic church from Óbudavár can be seen, the crucifix erected in front of the church was brought from Csabrendek. The village is completed with a catholic cemetery, where the copy of the magnificent Calvary from Gyulafirátót can be seen. Although the opening ceremony of the museum region took place in September 2000, the village is still to be expanded with new buildings.

Restaurálási problémák a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban

Sz. Gombás Ágnes

Sajátos helyzete folytán a szabadtéri múzeumi tárgyak védelme a hagyományos műtárgyvédelmi gyakorlattól eltérő, igen összetett feladat, mely során nem minden esetben alkalmazhatók a gyakorlatban jól bevált restaurálási-konzerválási technológiák. További nehézségként jelentkezik, hogy e témában fellelhető hazai és külföldi tapasztalatok és módszerek nem nyertek konkrét megfogalmazást a gyakorlati felhasználhatóság terén, és az e tárgykörrel érintőlegesen foglalkozó restaurátori képzés sem nyújt biztos támpontot a szakemberek számára ilyen jellegű munkáik elindításakor.

Múzeumunk legtöbbször felsőfokú szakképesítéssel rendelkező restaurátorai a hagyományos tárgyrestaurátori munkák mellett igen szerteágazó műtárgyvédelmi feladatokat látnak el. E munkafolyamatok a lakóházak berendezési tárgyainak restaurálási munkáit, a lebontott és beépítésre szánt épületelemek konzerválását, a műtárgyraktárakba és a kiállításokba kerülő tárgyak megelőző és karbantartó konzerválását foglalják magukba. E feladatok közül kezdetektől fogva komoly gondot okozott az épületkonzerválás megoldása az anyagi erőforrások és a faanyagvédelmi szakismeretek hiányában.

A múzeumi célra kiválasztott épületek között sok a faépület, de a földből vagy kőből emelt házak anyagában is bőven vannak fából készült szerkezeti elemek. Ezek az épületek legtöbbször lakatlan, elhanyagolt állapotban kerülnek múzeumi megvásárlásra, ezért a belőlük kikerülő faszervezetek különböző farontó gombákkal és rovarokkal fertőzöttek. A faanyagvédelmi vizsgálatok szerint meghatározott megelőző és megszüntető védelem kivitelezése feltétele az épület újrakepítésének. Az első épületkonzerválási próbálkozások Janovich István (a restaurátor osztály egykori vezetője) nevéhez fűződik, aki több tanulmányában is foglalkozott a szabadtéri múzeumi objektumok állagvédelmének elméleti és gyakorlati kérdéseivel. E művekben tárgyalt módszerek elméleti megfogalmazásai azonban nem mindig találkoztak a gyakorlati megvalósítással. Irányításával elsősorban a kémiai védőszerekkel történő konzerválást alkalmaztuk az épületelemek védelme során. Ebben az időben kiépült egy konzerváló-áztató berendezés, melyet a szigorú környezetvédelmi szabályzók miatt sohasem üzemeltetett be, így faanyagvédelem-

re sem használták. Ezért a megfelelő eszközök hiányában az ecseteléses és permetezéses módszereket alkalmaztuk, amellyel csak néhány milliméteres behatolást biztosíthattunk a konzerválószereknek, ami köztudottan nagyobb keresztmetszetű faelemek esetén nem nyújthat biztonságos védőhatást. Ez a hosszú ideig alkalmazott eljárás azonban azt is bizonyította, hogy a hagyományos restaurátori erőforrások birtokában ez a probléma megnyugtatóan nem oldható meg. Komplex faanyagvédelmi kezelés tehát csak külső szakértők bevonásával, az újrafertőzés folyamatos ellenőrzésével és egy megalapozott, célirányos program és módszer kidolgozásával valósítható meg. Erről győzték meg a külföldi tanulmányútjaim során szerzett tapasztalataim is, ahol az épületkonzerválás rendszerint külön szervezeti egység feladatába tartozott.

Az épületelemek konzerválásához hasonló gondokat jelent a kiállításokban elhelyezett műtárgyak helyzete is. Itt a műtárgykörnyezet a hagyományos, vitrines kiállításokhoz viszonyítva igen mostohának tekinthető. A viszonylag száraz raktárból, illetve a műhelyből restauráltan kikerült tárgyat az esetek többségében újonnan épült, még nem kiszáradt épületbe helyezik, ahol a magas páratartalom fizikai (méret- és alakváltozás), kémiai (fémek korróziója, savas lebomlás gyorsítása) és biológiai (gombák, baktériumok szaporodása) károsodást okozhat. Súlyosbítja a helyzetet, hogy az újonnan épült házak rendszerint ősze kerülnek átadásra, így a téli időszak – amikor a házakat nem fűtik – a relatív páratartalom stabilizálódásával erőteljesebben fokozza a műtárgykárosodásokat. Az utóbbi időben csak a csapadékos időszakban derült ki, hogy az új házak közül néhány, műszaki hibákból adódóan beázott, így néhány hónappal a restaurálás után a műtárgyakat újra kellett kezelni. Hasonló problémák keletkeztek a már meglévő épületek szakszerűtlen karbantartása során is. A házak beázása ellen természetesen nincs restaurátori védekezés, de a magas páratartalom kedvezőtlen hatásait többé-kevésbé elháríthatjuk. A megelőzés egyik módszere lehet, hogy a veszélyeztetett tárgyakat az őszi zárás után kivonjuk a kiállításból és az erre a célra kialakított raktár-részben tároljuk. Ez járható út a textilek, papírképek és a bőrtárgyak esetében, de minden ház teljes berendezését kiüríteni nem lehet. Ezért a nagyobb bútorokat (pl. szekrények, padok, ládák stb.) a faltól elmozdítjuk, a közvetlenül földre helyezettek alá pedig fakockákat te-

szünk, biztosítva szellőzésüket. A műtárgyvédelmi szempontból erősen veszélyeztetett tárgyak esetében még az időszakos kiállításba helyezés sem engedhető meg, ezért célszerű az ilyen tárgyról pontos másolatot készíteni. Vannak bizonyos tárgytipusok, melyeket a természetes napfény közvetlen, károsító hatásától kell óvni. Ilyenek például a függönyök, melyeket vagy az ablakokra helyezett UV-szűrővel, vagy hiteles tárgymásolatokkal kiváltva lehet megkímélni a környezeti ártalmaktól. A másolatok kihelyezése más tárgyak esetében is javasolt megoldás. Például a nedvességre érzékeny fotók károsodását számítógépes másolatok alkalmazásával előzhetjük meg. A fotók és papírnymatok esetében már az is kímélő hatású lehet, ha mögéjük műtárgy-semleges polifoam (1mm-es polietilén lap) vagy szilikagél lemezt helyezünk, megakadályozva, hogy a kép közvetlenül a nedves fallal érintkezzen. A különböző képek kedvezőtlen elváltozását fokozhatja a háttérpapírok magas savtartalma, amely a párás közegben a papír lebomlását indíthatja meg. Ez ellen savmentes papírok alkalmazásával védekezhetünk. A magas páratartalom kedvezőtlen hatásai a fémtárgyaknál jelentkeznek a legintenzívebben. Ez ellen igazán jó megoldást nem találtak ki a szabadtéri múzeumok gyakorlatában. Léteznek olyan eljárások, melyekkel a korrózió megállítható, de ezek esztétikailag rontják a tárgyak fémes hatását. A szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban az egykomponensű Noverox műgyanta emulzió használata bizonyult legjobbnak, mivel a rozsdával szerves fémvegyületet tartalmazó védőréteget alakít ki, az oxigént tartósan elzárja a vastól, és így megakadályozza a korróziót. Hátránya azonban a fekete színe, melyen fémhatású akrill bevonattal lehet javítani.

A kiállítási lakóházak kedvezőtlen környezeti hatásai mellett a szabadtéri múzeum helyzetéből adódó sajátos problémákkal is szembe kell nézni, melyek a vitrines kiállításokban nem nagyon fordulnak elő. Ilyen a rágcsálók megjelenése és pusztítása, főleg olyan helyeken, ahol a gabonaművek a kiállítás szerves részét képezik (malmok, népszokást bemutató berendezési szituációk stb.). Egy esetben a karácsonyi asztalt bemutató szobai részletből összettel nem került eltávolításra a gabonával megtöltött szakajtó. A táplálék miatt a földpadlón keresztül egerek tucatjai lepték el a házat és a felvetett ágyakba fészkeltek be magukat. Az ágyak eredeti lyukhímzéses ágyneműit több

helyen is összerágták, bepiszkították, mely-lyel visszafordíthatatlan károkat okoztak.

Mindennapi tevékenységük kapcsán szük-séges egyfajta műtárgyvédelmi szemlélet ki-alkítása a teremőrök között, hogy hasznos segítői lehessenek a megelőző konzerválás-nak. A napi feladataik elvégzése során meg-figyeléseikkel időben jelezhetik a rágcsálók rongálásait, a textilek és bőrtárgyak pené-szesedését és a fatárgyak újrafertőződését a furatliszt megjelenésével.

Összegzésül elmondható, hogy a felvázolt problémák ellen folyamatos ellenőrzések (a téli időszakban is) és a tervszerűen kialakí-tott megelőző konzerválás eredményezhetnek megnyugtató megoldást. Azonban az utóbbi években a múzeumunkra jellemző felfokozott munkatempó nem kedvez a jól átgondolt, ki-

sérletekkel alátámasztott restaurálási tech-nológiák kialakításának és a szakszerű doku-mentálási munka folytatásának. Ez utóbbi-nak gátja még a megfelelő számítógépes műszerpark hiánya. Egy digitális tárgyfotó-zásra alkalmas felszereléssel együtt lehető-ség nyílna a teljes (képekkel ellátott írásos anyag) restaurálási dokumentáció szakszerű vezetésére és nyilvántartására, ami az újra-kezelések során fontos információkkal segí-tené a helyes eljárás kiválasztását.

Problems of Restoration at the Open-air Museum

The protection of objects at an open-air museum, because of its special function, is a complex task, different from other museums since it covers the restoration of objects from adobes as well as the conservation of these buildings after having taken

down and brought them to the museum. Many of the said buildings are completely made of wood or if not, they certainly have wooden structural elements that are infected with fungi and many kinds of insects. Thus the most important thing is preventive conservation. So far the use of spraying and brushwork have been the method of conserving but it means protection only for a short period of time, since the chemicals can reach only the upper layers of wood. The situation of objects and works of art displayed in the adobes mentioned above leads to further problems. In these houses humidity causes physical, chemical and biological damage as well. One way of prevention can be the taking back of the objects to the storerooms when the museum closes in the autumn. Another way is making copies of objects belonging to certain types of material (e.g. curtains, original photographs) and displaying them instead of the original ones. One thing is obvious: the problems only can be solved if the work for developing up-to-date restoration and conservation techniques continues.

„Mindennapi élet az ezeréves Magyarországon”

Rendezvénysorozat és egy múzeumi közművelődési koncepció születése

Káldy Mária

A 2000-2001. év különleges helyet tölt be a Szabadtéri Néprajzi Múzeum történetében. Fontos mérföldkőnek, jelentős állomásnak tekintjük. Múzeumunk a magyar államalapít-ás 1000 éves évfordulója méltó megünneplésére új, reprezentatív állandó kiállításá-nak, a Bakony, Balaton-felvidék tájegység megnyitásával, és a „Mindennapi élet az ezeréves Magyarországon” címet viselő, két esztendőn átívelő nagyszabású rendezvénysorozattal lépett a nagyközönség elé. A feladat vitathatatlanul új kihívások elé állította múzeumunkat, a múzeumi munka valamennyi területét, így a közművelődést is. A rendezvénysorozat kidolgozása, megvalósít-ása arra ösztönzött bennünket, hogy átgon-doljuk, elemezzük a közművelődés vala-mennyi területén (kiállítások működtetése, múzeumpedagógia, rendezvényszervezés, közönségszolgálat, közönségkapcsolat) ed-dig végzett munkánkat, s az értékeléseken építkezve megfogalmazzuk az elkövetkezendő éveket alapvetően meghatározó koncepciónkat, az irányelveket, s az abból követke-ző feladatokat.

Visszatekintés a közelmúltba

Az ezerkilencszázhatvanas évek végén Szentendre határában a néprajztudomány nagyszabású terve indult el a megvalósítás útján. A hetvenes évek közepén elkészült a múzeum első állandó kiállítása, a Felső-Pi-

„Táncba hívogató” – „Invitation to dance”

szavidék tájegység három portája és napja-inkra már a múzeum szimbólumává vált ha-rangtornya. A Pilis felé igyekvő turisták kö-zül az erdő helyett egyre többen választot-ták a Szatmárból idetelepített erdőháti épü-letek megtekintését. A „hőskor” e kezdeti szakaszában vasárnaponként családias han-gulat uralkodott a múzeumban, ahogy az ügyeletes muzcológusok, múzeumpedagó-gusok, vagy az egykor még maguk is hason-

ló házakban lakó idős teremőrök meséltek a régmúlt időkről, emberekről, tárgyokról a városból érkezett érdeklődőknek. E beszél-getések során fogalmazódtak meg a látoga-tók részéről azok a vágyak, hogy szívesen lennének nem csak szemlélői, hanem aktív közreműködői is a kiállításokban bemuta-tott tevékenységeknek. Ekkor született meg bennünk egy újszerű múzeum gondolata, melynek célja a statikus kiállítások „életre

keltése”, a tárgyak „megszóllaltatása”, az enteriőrökben látható különböző háziipari (kender-, gyékényfeldolgozás, kosárfonás) és háztartási tevékenységek (kenyérsütés, vajköpülés, gyümölcsaszalás, mángorlás) felelevenítésével.

Ahogy múltak az évek, s bővültek kiállításaink először a Kisalföld, majd a Nyugat-Dunántúl tájegység épületeivel, úgy gazdagodtak s váltak rendszeressé minden hónap első és harmadik vasárnapján a közönség által várt és kedvelt programjaink. Technikatörténeti bemutató keretében működtettük a múzeumi műhelyeket (malmok, kovács-, kékfestő-, takácsműhely). Az udvarokon, csűrökben, pajtákban, „alkalmi műhelyekben” egyre több népi kismesterséggel (fazekas, kötélverő, teknővájó stb.), háziipari tevékenységgel ismerkedhetett felnőtt és gyermek. Hagyományörző együttesek érkeztek közeli és távolabbi vidékekről, s hozták el nekünk bemutatni a naptári ünnepekhez, munkákhoz, életfordulókhoz kötődő szokásaikat.

Hogyan tovább? Kik a látogatóink, és honnan érkeznek? Mi érdekli őket? Mi tetszik, és mi az, amit kifogásolnak? Honnan tudnak létezésünkről? És így tovább... Kerestük az utat, a választ, de most már nem elégedtünk meg csupán a vendégkönyvek elemzésével, a személyes beszélgetésekkel. 1984-et írtunk, amikor a válaszok reményében elkészítettük az első nagyobb szabású múzeum-szociológiai felmérésünket. A jelzések arra engedtek következtetni, hogy látogatóink jelentős része még napjainkig benne él (mint vidéki lakos), vagy közvetlen kapcsolatot tart fenn (rokonai szálakon) a kultúrával, vagy olyan körből érkezett, ahol valamilyen formában (iskola, egyetem, táncház, honismereti, néprajzi szakkör stb.) közvetett módon ismerkedett meg a népi kultúra értékeivel. Ők egyre igényesebb múzeumi programokat vártak tőlünk. Ugyanakkor szerettük volna megszólítani azokat is, akik számára még távoli volt ez a világ. Úgy gondoltuk, a figyelemfelkeltés jó eszköze lehet, ha érdekes, különleges vagy éppen meghökkentő programokat kínálunk. E programok megvalósítása egyre alaposabb kutatómunkát, egyre nagyobb tudást követelt meg az ismeretek átadásában jeleskedő közművelődési munkatársaktól. Szükségessé vált az állandó kiállítások sokrétű (több szempontú) tartalmi, s a kiállításokhoz kapcsolható programok elméleti és módszertani feldolgozása. Így készültek el az első, a közművelődési tevékenységet segítő háttérkutatások, tanulmányok, mint például a bajai tímárműhelyhez „A tímármesterség”, a vöcköndi lakóházhoz a „Mindennapi élet a nyugati végeken”, a kondorfai iskolához a „Falusi iskola. Tanítás a XIX. század végén egy falusi iskolában”, a rédcisi lakóházhoz „A parasztember halálképe. Ravatal a háznál, temetés a háztól”, a

A Libikóka Játsszókert – The See-saw Playground

bagladi lakóházhoz, „A falusi önkormányzat és működése. A falu tisztségviselői, a falu bírója”, melyeket mind az oktatási, mind a szabadidős-szórakoztató programoknál eredményesen tudunk hasznosítani.

Mindannyiunk előtt ismert tény, hogy a nyolcvanas évek végétől nehezedtek a gazdasági körülmények, s ugyanakkor tanúi lehettünk a társadalomban bekövetkező érték- és életmódváltozásoknak. Ezek hatásának tudható be, hogy országsszerte jelentősen csökkent a látogatók száma, megváltoztak a látogatói igények is. Mindezek kihívást jelentettek számunkra, s megújulást hoztak a múzeum életében.

„Élő” múzeum

A kilencvenes évek derekán új lendületet vett a múzeum építése, mind szakmai, mind közművelődési szempontból újszerű, a közönség széles rétegeinek érdeklődését megcélzó programokat, rendezvénysorozatokat indítottunk útjukra.

Szakmai szempontból kiemelkedő esemény és múzeumunknál újszerű megoldás volt az állandó kiállításokat kiegészítő tematikus időszaki kiállítások megrendezése, mint amilyen 1996-ban a „Százéves a Néprajzi falu” a kiállítóterre átalakított sonkádi csűrben. Ezt követték ugyanitt 1998-ban az „Öntöttvas dicsérete”, 1999-ben a „Föld - Ház”, 2000-ben a tallinni múzeum vendégkiállítása: az „Ész szereltem”, és a napjainkban még látogatható a „Hagyományos orvoslás évszázadai” című időszaki kiállítások.

Közművelődési tevékenységünk szempontjából jelentős állomásnak tekintjük ugyanebből az időből, az „élő múzeum” koncepció megvalósításában a „Napkeltétől-napnyugtáig (Ünnepek és hétköznapiok a

magyar falvakban a XIX. század második felében)” elnevezést viselő rendezvénysorozatot, ami több szempontból jelentett újítást, változást. Mindenekelőtt arra törekedtünk a program megtervezésénél, hogy népi kultúránk értékeit, emlékeit, a paraszti múltat a falvak, mezővárosok társadalmának ünnepeit, szokásait, hagyományait, mindennapi életét, tevékenységeit minél sokoldalúbban és minél hitelesebben, élményszerűen tárjuk a látogató elé úgy, hogy maga is aktív részese, közreműködője legyen az eseményeknek. A programsorozat fontos tényezője volt, hogy az egyes rendezvények, csemények a korábbiaknál még erőteljesebben kapcsolódtak az állandó kiállításokhoz, valamint az is, hogy minden egyes rendezvény többféle szempontból dolgozott fel egy-egy néprajzi témakört. Változás volt az is, hogy rendezvényeink ettől kezdve nem egymástól független alkalmak, hanem egy, esetleg két esztendőttől átívelő rendezvénysorozatok lettek, melyben lehetőség szerint az egyes témaköröket összekapcsoltuk, egy központi gondolatra fűztük fel. Így a már említett „Napkeltétől napnyugtáig” címet viselő sorozatban egy fiatal férfi és leány életének eseményeit kísértük végig a felnőtté válástól a házasságkötésen, otthonteremtésen, családalapításon, gyermeknevelésen át, miközben a látogatók megismerkedhettek az életfordulókhoz (legényavatás, keresztelő, paszita), a naptári ünnepekhez (Húsvét, Pünkösöd), a munkákhoz (fonó) kötődő szokásokkal, s ezekhez kapcsolódó tárgyalgató tevékenységekkel. Így például a népi építészettel a „Házépítés”, a lakáskultúrával az „Otthonalapítás, a ház berendezése” az életmódkérdésekkel az „Élet a házban”, a különféle kézműves mesterséggel a „Háziipar, kézművesség” elnevezésű tematikus nap keretében

ben ismerkedhetett meg a látogató. Mind-
ezeken túl úgy éreztük, hogy nyitnunk kell a
nagyobb közönséget megmozgató, többna-
pos, fesztivál jellegű rendezvények felé. Így
született meg 1996-ban a Népművészeti
Egyesületek Szövetségével közösen rende-
zett (s él napjainkig) – az ország legkiválóbb
kézműves mestereit, népművészeit, s ha-
gyományörző és népzenei együtteseit felvo-
nultató – „Pünkösdi Sokadalom”, melyet
1997-ben követett a Magyar Szőlő- és Bor-
kultúra Alapítvány által szervezett Nemzet-
közi Borfesztiválhoz kapcsolódó „Borünnep”.
A rendezvény hátterét a nyugat-dunántúli
borpincék, a kisalföldi présszínék adják,
melyhez szakmai programok (szőlőfajta be-
mutató, szőlőművelési tanácsadás), techni-
katörténeti bemutató (szőlőtaposás fakád-
ban, szőlőpréslés bálványos présen), bor-
vásár és borkóstoló, a borkóstolás illemta-
nának elsajátítása, szüreti kirakodóvásár,
szüreti felvonulás és bodnárball, valamint a
múzeum gyűjteményéből való, a látogatók
által készített madárijesztőkből egy igazi in-
teraktív szabadterei időszaki kiállítás kapcsol-
ódik. 2000-ben e programok mellé sorako-
zott fel az egyre nagyobb látogatottságnak
örvendő, színes tavaszi rendezvényünk, a
Húsvét.

*„Mindennapi élet az ezeréves Magyarorszá-
gon” rendezvénysorozat*

Az 1996-os millenniumi év értékelésekor
megállapíthattuk, hogy elképzelésünk helyes
volt, eredményes évet zártunk. A sikert
nemcsak a látogatói visszajelzések, az
emelkedő látogatószám, a pozitív sajtó-
visszhang bizonyította, de az is, hogy bizta-
tást kaptunk arra, hogy országos rendez-
vény szervezőjeként induljunk 2000-ben, az
államiságunk ezeréves évfordulója megün-
neplésére kiírt pályázaton. A pályázat meg-
született „Mindennapi élet az ezeréves Ma-
gyarországon” címmel, és nyert, ami kö-
szönhető volt mind a témaötletnek, mind
pedig az azt tartalommal megtöltő sokrétű,
gazdag szakmai, oktatási és szórakoztató
programoknak.

A pályázattal ismét jelentős mérföldkő-
höz értünk. A feladat nagysága, bátran
mondhatjuk, minden eddigit messze túlszár-
nyalt. A siker eléréséhez most már nem volt
elegendő csupán a korábbi tapasztalatok
számbavétele, elemzése, értékelése, hanem
a továbblépés érdekében újra kellett gondol-
nunk, meg kellett fogalmaznunk, a közműve-
lődési területre érvényes alapvető koncepci-
onális kérdéseket, kijelölni a főbb irányelve-
ket. Csak ezután következhetett a progra-
mok részletes kidolgozása, a feladatok
konkretizálása.

A közművelődési koncepció meghatáro-
zásánál vezérfonalnak tekintettük a múze-
um küldetésének (mission statement) meg-

fogalmazásában deklaráltakat. Ehhez alapot, s egyben garanciát is jelentett a múzeum tudományos koncepciója, mely a múzeum tapasztalt kutatógárdája által végzett kutatási programokban, kiállításokban, tanulmányokban konkretizálódik.

Messzemenően érvényesíteni
szándékoztuk az ICOM megfogalmazása szerint a múzeumok hár-
mas célját, ami nem más, mint kutatás, oktatás, szórakoztatás. E célkitűzésnek a múzeumok csak akkor tudnak maradéktalanul megfelelni, ha van kinek megmutatni a tudományos kutatómunka eredményeit. Látogató nélkül a múzeum ugyanis nem múzeum, hanem pusztán kutatóhely. A múzeumban felhalmozott tudást, ismeretanyagot közvetíteni kell, mégpedig magas színvonalon, és nem trezorálni.

A közvetítés négy fő kérdése:
Mit? Kinek? Miért? Hogyan? Bár-
melyik kérdést szem elől tévesztve úgy gondoljuk, tényleg kerülhetünk. Éppen ezért szükséges, hogy a fő kérdésekért felelős múzeumi részlegek és szakemberek együtt dolgozzanak, egymás ismeretét és tapasztalatait ve-
gyék figyelembe. Az együttgondolkodás kiváló példája volt mind a Nyugat-Dunántúl, mind pedig a Bakony, Balaton-felvidék tájegység építése, berendezése során megvalósult eredményes muzeológiai-közművelődési együttműködés.

A harmadik lényegesnek tartott megállapításunk, hogy a múzeum korszerű közművelődési koncepciójának egységes és következetes érvényesítése csak akkor valósulhat meg, ha az nem a közművelődési feladatokért felelős szakemberek, szervezeti egység „magánügye”, hanem „összmúzeumi” program.

Az alapvető kérdések tisztázása, az irányelvek kijelölése után meghatároztuk és részletesen kidolgoztuk az állandó kiállításokhoz, tájegységekhez, épületekhez, berendezésekhez kapcsolódó következő témaköröket, melyek alapját képezik a programsorozatnak. Ezek a következők voltak: 1. Táj és építészet. 2. Az otthon, a háztartás. 3. A paraszti gazdálkodás. 4. Állattartás. 5. Táplálkozás. 6. Régi magyar mesterségek. 7. Árucseré, kereskedelem, vásár. 8. Joles napok, ünnepek, népszokások. 9. Népköltészet, népzene, néptánc, népi színjátszás. 10. Népi játékok. 11. Népművészet, népi iparművészet. 12. Nevelés, oktatás. 13. Népek, nemzetiségek a Kárpáton innen és túl. 14. Népi vallásosság. Valamennyi témakörnél megfogalmaztuk a közvetlen és közvetett célkitű-

*Készülnek a madárijesztők
The scarecrows are being made*

zést, majd a múzeum három alapfeladatának értelmében meghatároztuk a célcsoportok számára konkrétan a szakmai, oktatási és szórakoztató-szabadidős programokat. Ezt követte a program megvalósításához szükséges (szakmai, személyi, tárgyi, pénzügyi, stb.) feltételek, majd a programok lehetséges megjelenési formáinak (konferencia, múzeumi óra, továbbképzés, rendezvény stb.), valamint az alkalmazott PR, propaganda, illetve reklámtevékenység kijelölése. A közművelődési koncepciót és a „Mindennapi élet az ezeréves Magyarországon” komplex rendezvénysorozat részletes tervezetét a múzeum szakalkalmazottaiból álló Tudományos Tanács megvitatta, és egyhangúlag jóváhagyta.

2000 áprilisában elindult útján a millenniumi rendezvénysorozat, mellyel múzeumunk része lett az „Európa: közös örökségünk” kampány eseményeinek, s amelynek keretében a nyitvatartási időszak szinte minden napjára terveztünk egy-egy kutatási (szakmai), oktatási vagy szórakoztató szabadidős programot.

Az év legnagyobb rendezvénye a „Bakony, Balaton-felvidék tájegység” megnyitása volt, melyet többek között a néprajztudomány képviselői, a Veszprém megyei falvak lakossága, állami, egyházi és civil szervezetek jelenlétében Mádl Ferenc köztársasági elnök nyitott meg. Ehhez kapcsolódott két időszaki

ki kiállítás. Az egyik – „Tájegység születik” címmel – a látogatót az épületsoport megvalósításának műhelytitkaiba avatja be. A másik, „Veszprém megye népművészete” a Bakony, Balaton-felvidéken élő és dolgozó népi iparművészek munkáit jeleníti meg.

Ugyancsak kiemelkedő szakmai esemény volt 2000. október 10-12-én a Néprajzi Társasággal közösen rendezett a „Paraszti múlt és jelen az ezredfordulón” című vándorgyűlés.

A nagyközönség számára, állandó kiállításainkhoz kötődve, múzeumunk kutatói, illetve külső munkatársak részvételével, az év folyamán 19 napon szakmai látogatás-sorozatokat hirdettünk meg, melyet a tematikai sokoldalúság jellemzett.

A „Mindennapi élet az ezeréves Magyarországon” című rendezvénysorozat meghatározó eseményei voltak a hétvégi szórakoztató-szabadidős programok. A 32 esemény (összesen 38 napon) igyekezett felölelni a korábban vázolt tematikákat (paraszti gazdálkodás, mesterségek, táplálkozás, ünnepek stb.). Egy-egy rendezvény többféle programtípusból tevődött össze, mint tematikus, technikatörténeti, kézműves és díszítőművészeti bemutatók, népi ételek készítése, folklór (népzene, népi tánc, népi színjáték) játszóházi program, népi sportjáték, vásár, zöldprogram és gasztronómia. A 2000-2001. évi hétvégi programok közül lássunk illusztrálásként néhányat:

„A háziállatok napja” a 2000. év első tematikus programja volt, melynek a múzeum nagykunsági tanyája adott otthont. Ekkor a látogatók az állatok tartásával kapcsolatos tevékenységek (etetés, fejés, kihajtás), az állati erőt igénybe vevő munkafolyamatok (pl. fuvarozás, malomhajtás) bemutatása mellett megismerkedhettek az állatok sokféle hasznosításával. Így többek között elsajátíthatták a vaj- és sajkészítés trükkjeit. A Húsvétot megelőző néhány hét a megtisztulás időszaka, amikor készülve az ünnepre a faluközösség által használt területeket éppen úgy rendbe hozták, mint a parasztudvarokat, házakat. Tettük ezt mi is Virágvasárnap, a tavaszi praktikák napján a látogatókkal együtt, néhány a házban, a ház körül és a kertben végzett munkával (meszelés, tapasztás, metszés, palántázás stb.). Az Olimpia évében első alkalommal rendeztünk múzeumunkban „Falusi Olimpiát”. A nagyszerű játékban 8-12 év közötti gyerekek összemérhették erejüket az ókori versenyeket idéző népi sportjátékokban. A Gyermeknapon vehették birtokukba legifjabb látogatóink a másfél hektáros *Libikóka Játzókert*et, melyben a játékcsoportok nemcsak életkoronként különülnek el, hanem mozgás- és tevékenység típusok szerint is.

Terveink szerint kétfévente bemutatkozik múzeumunkban egy-egy európai szabadtéri néprajzi múzeum. Így elsőként volt vendé-

Múzeumi foglalkozás – Workshop at the museum
Fotók – Photos: Dcím Péter, Káldy Mária

günk az Észti Szabadtéri Múzeum egy időszaki kiállítással és a hozzá kapcsolódó programmal. Az Európa Napok keretében megrendezett „Szent Iván napja – Észti hétvége” igazi csemege volt mind a szakmai, mind a laikus közönségnek. Vendégeink ízletőt adtak tradicionális mesterségeiből, népzenei hagyományaikból, ételeikből. Június 24-én sötétedés után a múzeumi nagyréten fellobbant a Nap jelképe, a Szent Iván éji tűz, ahol a hatalmas máglya körül látogatóink az észti hagyományok szerint köszönthették a nyári napfordulót.

Minden évben egy napot arra szentelünk, hogy egy jellegzetes magyar agrárterméket a lehető legsokoldalúbban mutassunk be. A méz után 2000-ben az „Almanap” keretében nyolcvan almafajta bemutatása mellett többek között az alma paraszti kultúrában elfoglalt helyét, mai jelentőségét, felhasználási területeit (táplálkozásban, gyógyászatban), az almatermesztés munkafolyamatait ismerhette meg a nagyközönség.

A múzeum közönsége júliusban és augusztusban főleg turistákból és vakációzó gyermekekből tevődik össze. Az előbbieket 2000-ben minden szerdán és pénteken a „Mesterségek és műhelyek”, 2001-ben a „Szombati Szöszmötölés” programmal, míg az utóbbiakat keddenként a „MesterKEDDj” című programsorozattal várjuk.

2001-ben az évadnyitó programja „A len és a kender napja” volt, melyen a két növény feldolgozásának módjaival, eszközeivel, a szapulás, mosás, mángorlás munkafolyamatával, tárgyaival ismertették meg a látogatókat olyan idős asszonyok Cigándról, akiknek fiatal korukban mindennapi tevékenységeik közé tartoztak az említettek. „A

semmittevés praktikái” elnevezésű program keretében Veszprém megyéből érkeztek vendégeink, akik bemutatták, mivel telt a szabadidő régen a falusi közösségekben. Megismerhettük, hogy a paraszti életforma hogyan adott módot a pihenésre az Úr napjának, a vasárnapnak megszentelésére. Sok, évente visszatérő, és még több új, tematikus hétvégi szabadidős program áll előttünk, mint amilyen a „Leányok, Jégények – A felnőtte válasz szokásai”, a „Malomfesztivál”, a „Vadásznap”, „A magyar paprika napja” vagy „A fa napja”. – „Aki Márton napján libát nem eszik, egész éven át éhezik” – mondja a közmondás. E mondás ismeretében, bízva annak bőséget biztosító erejében, az évet s egyben a millenniumi eseménysorozatot Szent Márton tiszteletére rendezett egész napos eszem-izszommal és vigassággal zárjuk.

A múzeum mint oktatási színhely

Múzeumunk céljai között a kezdetektől kiemelten fontos helyet foglal el a tanulóifjúság oktatását és nevelését szolgáló oktatási tevékenység, a 4-5 éves gyermekektől az egyetemi hallgatókig. Kezdjük talán az utóbbiakkal, akik az elmúlt évtizedekben rendszeresen vettek részt a múzeumépítő munkában. Építésmérnök hallgatók az áttelepítésre kijelölt népi műemlékek műszaki felméréseit készítik el, részt vesznek egy-egy népi műemlék építési munkálataiban, így ismerkedve meg a hagyományos építési anyagokkal, technikákkal. Muzeológusaink által irányított falukutatásba, az épületeink berendezéséhez végzett tárggyűjtésbe kapcsolódnak be, új kiállítások berendezésében

gyűjthetnek tapasztalatot a néprajzos diákok. A jövő kertészmezőnekei számára kiváló szakdolgozati téma egy-egy tájegység kertészeti tervének elkészítése. Számos pedagógia, gyógypedagógia szakos hallgató készít szakdolgozatot, gyakorol múzeumpedagógiai témakörben oktatási programjainkon. De az utóbbi időben egyre kedveltebb terep múzeumunk az idegenforgalmi szakot végzőknek is.

A néprajz, a néphagyomány önálló tantárgyként mostanáig nem szerepelt az iskolai oktatásban, de a történelem, földrajz, magyar irodalom, környezetvédelem, ének, rajz tantárgyak keretében sokszor foglalkoznak a tanulók annak számos területével. Népi kultúránk oktatását, megismerését sokféle tematikus múzeumi órával segítjük, melyeket kiállításainkhoz kapcsolódva a különböző iskolatípusok 8-18 éves tanulóinak számára dolgoztunk ki. Ilyen például a „Mindennapi kenyerünk”, az „Elvetett kendertől a vászonig”, a „Ki minek mestere”, „Munkák a házban, a ház körül”, „Régi olvasókönyvben lapozva”, vagy a „Falusi iskola és tanító-lakás”, hogy csak néhányat említsék. Természetesen nyitottak vagyunk, és igény szerint gyakran figyelembe vesszük egy-egy iskolai csoport speciális elvárásait. 8-12 éves tanulók számára az állandó kiállítások önálló feldolgozására „Múltbanéző” címmel négy feladatlap-sorozatot jelentettünk meg. A tematikus múzeumi órák mellett jelenleg húszféle manuális, kézműves foglalkozás közül válogathatnak az iskolai csoportok, a gyertyamártástól a kenyérsütésig, a vízimalmocska készítésétől a kötélverésig, a szövéstől a csigatészta készítésig.

Szinte nem is találunk olyan múzeumot, ahol ne az lenne az alapvető szabály, hogy a kiállított tárgyakhoz nyúlni szigorúan tilos. Pedig mindannyiunkban - legyen felnőtt vagy gyermek - ott bujkál a kisördög, hogy milyen jó lenne megérinteni ezt, kipróbálni azt. Értve s megértve ezt az óhajt, úgy rendeztünk be a Nyugat-Dunántúli tájegységben egy lakóházat, hogy ott a tárgyakhoz nyúlni, azt megfogni, ráülni, azon enni, abból inni, azt felvenni, abba belebújni szabad. Itt, ebben a környezetben tartjuk többek között a gyermekek és magunk számára is legizgalmasabb foglalkozásokat. Az életkori sajátosságokhoz igazodó játékos programok célja, hogy a gyerekek megismerkedjenek a tavaszi ünnepkörhöz (zöldághordás, böjti játékok, Szent György napi pásztorfogadás, pünkösdi királyválasztás), az őszi és téli munkákhoz (tengerihántás, szüret, dömötörözés) és az emberélet fordulóihoz (udvarlás, lakodalom, születés) kapcsolódó szokásokkal.

Évek óta számszerűleg a legnagyobb létszámot azok az óvodás és kisiskolás csoportok teszik ki, akik nem csupán kiránduló-

helynek tekintik múzeumunkat, hanem igénylik, hogy szakavatott múzeumpedagógus vezetésével ismerkedjenek meg a kicsik népi hagyományainkkal. Azok számára, akik először lépik át a múzeum küszöbét, dolgoztunk ki a „Vándorúton” elnevezésű, kedvcsináló programot, melyben népi játékok, mondókák segítségével fedezhetik fel házról-házra a népmesék világát.

Azok az osztályok, amelyek konkrét cél nélkül, iskolai kirándulás keretében május-június, szeptember-október hónapokban keresik fel múzeumunkat, a „Pénteki Pajta Program” keretében játékos formában találkozhatnak a néphagyományokkal. A Téka Együttés a Magyarok Muzsikája című népzenei előadással, a Ládafia Bábszínház népmesék bemutatásával szerez önfelelt perceket a gyerekeknek.

„Láss a kezdeddel...” címmel speciális kiállítást rendeztünk be vak gyermek és felnőtt látogatóinknak, ahol a néprajzi tárgyak megismerését, valamint a kiállításban a tájékozódást Braille-írással katalógus és feliratok segítik. „Hallj a szemeddel...” az elnevezése annak a kiállításnak és programnak, melyet siket látogatóink vehetnek igénybe ismereteik bővítésére. A programhoz egy, a múzeumot bemutató filmet készítettünk, melynek szövegét jeltolmács fordítja le a nem hallóknak.

Oktatási programjainknál módszertani elképzelésünk az, hogy a tanulók a miért?ekre önállóan keressék meg a választ, hogy maguk fedezzék fel az összefüggéseket. Olyan foglalkozásokat terveztünk, amelyek nemcsak új ismereteket nyújtunk, de új megvilágításba is kerülnek a tantárgyi keretekben tanultak. Szándékunk volt, hogy a múzeumban eltöltött idő maradandó élményt nyújtson a gyerekeknek, s ezáltal felkeltjük bennük az igényt, hogy ne csak iskolai csoportjukkal, de hétvégén barátaikkal, szüleikkel is visszatérjenek hozzánk, s hogy más múzeumba is szívesen elmenjenek. A „hagyományos” módszerek mellett hangsúlyosabb helyet kap a tevékenységre, a játékra, a „szerepjátásra”, a „szituációs játékra” épülő, de nagyon is komoly munka.

Néprajzi előképzettség nélkül múzeummunk kiállításában nem könnyű egy pedagógusnak önállóan foglalkozást, múzeumi órát tartani tanulóinak. Éppen ezért minden évben „Nyílt nap” keretében igyekszünk megadni a választ alapvető kérdésekre (mint például: Mi rejlik egy-egy foglalkozás címe mögött? Hogyan készülünk a múzeumlátogatásra?), és bemutatjuk az új állandó és időszakos kiállításokat. Évente többféle szakmai továbbképzést (2001-ben „Ember és fa közös világa”) indítottunk, és különféle elméleti és módszertani kérdéseket tárgyaló szakvezetés-sorozatot szervezünk. 2000-ben alapítottuk meg az „Oskola-kör” elnevezésű baráti kört, melynek célja, hogy hosszú távú tartalmas kapcsolat épüljön ki a múzeum és az oktató-nevelő tevékenységet folytató intézmények és munkatársai között a szakmai, módszertani munka fejlesztése érdekében.

Elmondhatjuk, hogy érett korba lépett, minőségileg megújult az interaktivitásra, élményre épülő múzeumpedagógiai tevékenységünk. Mennyiségét tekintve napjainkban azonban a teljesítőképesség határát súrolja, ami ismét újabb feladat-átértékelést jelent számunkra. Így tervezzük tovább bővíteni a múzeumpedagógiai munkánkat segítők (tárlatvezetők, óvodapedagógusok, kézművesek, kismesterség oktatók stb.) körének ki-nevelését. A fentiek alapján leszögezhetjük, nem kevés, amit tettünk, de még sok feladat áll előttünk, hogy elmondhassuk: minden tekintetben látogatóbarát múzeum vagyunk.

Az elmondottak összegzéseként álljanak itt Kodály Zoltán szavai, amit szakmai hitvallásunknak tartunk: „Népet csak egészben lehet megismerni” - írta. „A nép dalát is csak az érti igazán, aki ismeri szokásait, ruházatát, ételét, építkezését, egész életét. És viszont. Akármilyen alapos részlettanulmány csonka marad, ha nem terjed ki figyelme a nép életének minden jelenségére. Csak így jutunk el végre olyan fokú nemzeti önismerethez, amely egyrészt kielégíti a tudomány igényeit, másrészt gyakorlati életünk formálására is kihat.”

„Everyday Life in the 1000-Year-Old Hungary”
Programme-series and the Birth of a Public Education Conception

„Everyday Life in the 1000-Year-Old Hungary” Programme-series and the Birth of a Public Education Conception

After the first great permanent exhibition of the Szentendre Open-air Museum was opened in the mid 1970s, curators and other museum experts realised that many of the visitors would like to take part in some kind of activity besides only walking through the exposition. With the expanding of the already existing and the opening of new permanent exhibitions the theory of getting visitors involved was put into practice. Workshops and different kinds of shows connected to folk art or craftsmanship were held at the museum. From the early 1980s the museum experts of public education were considering the ways of further improvements in dealing with visitors, analyses were made and the publications covering the permanent exhibitions of the museum were linked with the demands of public education. In the middle of the 1990s when the further constructing of the museum started complete programme-series for visitors of all ages were introduced along with folk art festivals. Since the museums are not only centres of scientific research and collecting but play a very important part in the spreading of knowledge, especially for children and young adults, visitors of the younger generations are regarded as the most important target groups, so all the exhibitions and the related shows and programmes are organised with the intention to revive and keep alive the interest in youngsters towards the cultural heritage and history of their parents, grandparents, and ancestors.

A Sóstói Múzeumfalu 30 éve

Páll István

Igen sikeres évet zárt tavaly az Észak-Ti-szántúli egyetlen szabadtéri néprajzi múzeuma, a Sóstói Múzeumfalu. Soha ennyien nem keresték még fel az intézményt, mint 2000-ben: a közel százezer látogató a bizonyosság arra, hogy a tíz éve megkezdett intenzív köz-művelődési munka meghozta a gyümölcsét. Ez a szám igen öröndetes, hiszen a hozzánk ellátogató mintegy 400 csoport hárommegyede iskolásokból állt. Nem csak a megyéből, hanem a szomszédos Borsod és Hajdú megyékből is jelentős számú csoport érkezett. Számunkra ez tanulság is, hiszen a Sóstón lévő másik kedvelt „célponttal”, az Állatparkkal együtt immár egésznapos programlehetőséget tudunk nyújtani az iskolai kirándulások résztvevőinek.

Ez a közkedveltség nem a véletlen műve, mivel Európa-szerte igen nagy figyelem fordul a szabadtéri múzeumok felé, s ez – minden szakmai elfoglaltságot félretéve – a közönségnek nyújtott „szolgáltatások” eredménye. Nem véletlen, hogy a hazai szabadtéri múzeumok között éppen azokban nem csökken a látogatószám, ahol különféle kulturális programokkal próbálják becsalogatni a közönséget. Szentendre, az utóbbi két évben „befutott” százhalombattai Régészeti Park és a Sóstói Múzeumfalu változatos és szerteágazó tevékenysége emelkedik ki a többi hazai hasonló jellegű múzeum közül.

Több mint 30 éves munka eredményeként jutott el intézményünk ahhoz, hogy a közelről és távolról jövő látogatók megszerették a múzeumot, s ma már nincs olyan városi közvélemény-kutatás, amelyik Nyíregyháza fel-tétlenül meglátogatandó és az ide érkező vendégeknek elkerülhetetlenül megmutatandó turisztikai célpontjaként ne említene azt. Ez nem kis eredmény, ha azt nézzük, hogy a keleti országrész turisztikai vonzereje közel sincs akkora, mint a dunántúli területeké. S talán ennek is eredménye az, hogy a múzeumnak az ún. „kis múzeumok” kategóriájában elnyerte „Az év múzeuma 1996” kitüntető címet, ami egy vidéki múzeum életében kiemelkedő eredménynek számít.

S hogy miként is jött létre ez az intézmény, azt már az 1970-ben elkészült „Sóstói Falu-múzeum tudományos programja” című beépítési (telepítési) javaslat részletesen meghatározta. Ez tartalmazta az elérendőnek tartott célokat, melyben Mendele Ferenc az adott terület nyújtotta lehetőségek maximális kihasználására törekedve határozta meg a tájegységekből áttelepítendő épületek he-

lyét és az objektumok áttelepítési ütemezését. Véleménye szerint „Az objektumok áttelepítését – a terület igénybevétele, muzeológiai, művelődésügyi szempontok, a kiválasztott épületek műszaki állapota és megszerzethetősége, tervezési és kivitelezési kapacitás, stb. figyelembevételével – úgy kell elvégezni, hogy maximálisan törekedni kell egy-egy egység teljes kialakítására, majd csak

ennek megtörténte után szabad megkezdni az újabb egység épületeinek átszállítását”. E célkitűzés szinte teljes egészében megvalósult, bár az újabb, az áttelepítésbe csak később bevont terület beépítési terveit már mások készítették el.

Az építkezés 1971-ben indult meg, s 1979-re elkészültek öt porta épületei. Ekkorra megtörtént a tereprendezés és a közmű-

Készül a kisdobronyi templom – The church from Kisdobrony under construction
Fotó - Photo: Páll István

vesítés, s döntöttek az előirányzott újabb 8 katasztrális hold beépítéséről is, hiszen az első ütemtervben szereplő területen csak három szatmári és két rétközi porta kapott helyet. A kezdeti lassú építés s különösen a minőségi probléma abból adódott, hogy a kivitelező cégek nem „tolerálták” a népi építészeti emlékeinek szakszerű, igen nagy körültekintést igénylő, s emiatt lassabb visszaépítését. 1975-ben alakult meg a múzeum falusi emberekből álló saját építőbrigádja, mely mind a mai napig végzi e komoly ismereteket és nagy türelmet igénylő munkát.

A Balassa M. Iván és Sisa Béla által elkészített II. ütem telepítési terve 1978-ban került a múzeum birtokába. Ezzel tulajdonképpen véglegessé vált az egész terület beépítésének terve, a kivitelezés során csupán annak lényegét nem érintő néhány szükséges kisebb módosításra került sor (a vállaji hentesbolt, a cigány lakóépületek és a gyulaházi paplak áttelepítése, vagy az üzemeltetés során szükségszerűnek látszó újabb létesítmény – pl. a programok lebonyolításához szükséges szabadtéri színpad, a megnövekedett látogatószám miatt új vizesblokk – beiktatása, a csoportok igényeinek kielégítésére főzőhely és fedett szín kialakítása stb.). A Sóstói Múzeumfalú II. ütemének építése 1978-ban a tarpai lakóház áttelepítésével indult meg, s azóta évente legalább egy épület átadására sor került. A tervben szereplő épületek egy részét nem sikerült megszerezni, így azokat a tájegységből származó más épületekkel helyettesítettük, ill. kiválasztottuk azokat az objektumokat, melyek a tervben eredetileg csak tájegység-megjelölést kaptak (a nyírségi középparaszti lakóház Kállósemjénből, a zsellérház Pócspetriből, a

nemesi telek lakóépülete Jármiből, a tirpák lakóház Nagycserkesz-Cigánybokorból került a gyűteménybe; a faluközpont közösségi épületei közül a harangtorony az egykori tivadari torony, a templom pedig a hajdani kisdobornyói épület rekonstrukciós másolataként épült meg. Ugyancsak rekonstrukció a matolcsi szárazmalom, a nyíregyházi kismesterségek műhelysora és a fülöpösdaróci mintára készült tűzoltószertár épülete. A paplakot Csarodáról telepítettük át, a húsbolt Vállajon, a kovácsműhely pedig eredetileg Kisvárdán állt). Olyan épület is birtokunkba került, amely eredetileg nem szerepelt a tervekben: Gyulaházáról ajándékba kaptuk a református paplak XIX. század közepi épületét, melyet népi építészeti értékei miatt feltétlenül meg kellett mentenünk. Helyét a bejárattal szemben tudtuk csak kijelölni, hiszen a telepítési terv szerint területünkön máshol nem volt „üres” helyünk. Megfelelő funkciót is találtunk neki, hiszen „programházként” funkcionál: benne gyermekfoglalkozások, előadások lebonyolítása történik.

A múzeum megnyitásának időpontja (1979. szeptember 30, a Múzeumi és Műemléki Hónap országos megnyitója), illetve az építés befejezésének határideje egyetlen határozat vagy terv jóslatait sem váltotta be. Az építés elhúzódása elsősorban az optimálisan szükséges pénzügyi fedezet hiányának a következménye, de a munka a saját építőbrigád mára igen nagy jártasságot szerzett tagjainak aktív közreműködésével azóta is folyamatosan halad. Külső megbízással csak a közművek, a kommunális- és raktárépületek nagyobbik része, valamint a népi épületek közül a harangtorony, a templom és a szárazmalom kivitelezése történt. A lassan

és rendszertelenül csordogáló önkormányzati forrást pályázatokkal sikerült kiegészíteni: a kovácsműhelyhez az Ipari Minisztérium, a cigány épületekhez a Kulturális Minisztérium és a Magyarországi Nemzeti és Etnikai Kisebbségekért Alapítvány, a paplakhoz, a templomhoz és a magtárhoz a Európai Unió PHARE Kísérleti Alapprogram nyújtott támogatást, s végül a legnagyobb „falat”, a Nemzeti Örökség Program pályázatán elnyert 35 millió forintos beruházási támogatás, amelynek révén lehetővé vált a múzeum építésének teljes befejezése (a népi épületek köréből a nyírségi kismemesi kúria, a szárazmalom, a tirpák és az anarcsi porta teljes felépítése, a kiszolgáló épületek közül az új bejárati fogadóépület és az új vizesblokk fért a programba). Így pontosan 30 év építőmunkájának megkoronázásaként 2001 augusztusában végre felavatható lesz a teljesen elkészült múzeumfalú.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

30 Years of the Sóstó Museum Village

The Sóstó Museum Village, the only open-air museum in the North-eastern Tisza Region was highly successful in the year 2000, the number of visitors reached the highest ever. The success is the result of thirty years of systematic work and ten years of public education. The building of the village started in 1971, till the end of the first phase of the construction five abodes were finished. The second phase started in 1978 and in a year the village was ready to receive visitors with its houses, workshops and church from the original settlements of the region. The construction of the village, even under different conditions and circumstances continued through the decades and hopefully in August 2001 the complete village will be finished.

Közművelődés és látogatók a Sóstói Múzeumfaluban

Nagyné Bősze Katalin

Az 1990-es évek elején több jel figyelmeztetett bennünket arra, hogy az intézmény működtetése a régi, megszokott formában nem folytatható. A döntő érv a gazdasági helyzet megváltozása volt. A Megyei Önkormányzat által finanszírozott intézménytől pénzt ugyan ritkán vontak el, de a fenntartási költségek összegét sem növelték. Emiatt az infláció rohamos emelkedésével a rendelkezésünkre álló keretösszeg értéke fokozatosan csökkent. Az árak emelkedése miatt a működőképesség fenntartása új pénzszerzési lehetőségek felkutatására sarkallt bennünket. A lehetőségekből hosszabb távon is eredményes és célravezető megoldásnak a közönség egyre nagyobb számban történő „ki-

csábítása” mutatkozott, amit többféle módszerrel próbáltunk elérni.

Elsőként intenzív propagandát indítottunk el. Szerencsés egybeesés, hogy városunk tömegkommunikációs hálózatának kiépítése is ekkor kezdődött meg. Az eddigi egy-egy rádió és újság mellé több, az egész megyére is kiterjedő szórásai körzettel rendelkező „verseny-társak” léptek, ami a mi lehetőségeinket is megnövelte. Szórolapjainkat, az ezekben az években elkészített kisebb-nagyobb tájékoztató füzeteket, prospektusainkat az egész ország területére igyekeztünk eljuttatni. Többnyelvű prospektusokat készítettünk a hozzánk érkező angol, német, holland és francia vendégeink számára, de a közeli szlovák és lengyel látogatókra is gondoltunk akkor, amikor ilyen nyelvű ismertetőket is nyomattunk.

Mi is bevezettük az új, látogatócentrikus szemléletmódot. Egy szabadtéri néprajzi múzeum minden más múzeumtípusnál nagyobb eséllyel érheti el ezt. Az ilyen típusú múzeumoknál kevésbé érezhetőek azok a gátlások, amelyek a többenél jelentkezhetnek. A látogatónak itt minden meghittebb: van, aki saját múltját akarja viszontlátni, van aki szabadidőtöltésként látogat el hozzánk, hogy örüdjön a tájnak, a kikapcsolódásra alkalmas atmoszférának.

Szintén meghatározó tényező a látogatók életkora. Ezt figyelembe véve igyekeztünk a programokat úgy összeállítani, hogy minden korosztály megtalálja a számára megfelelő. Igaz, egésznapos rendezvényeink mindenkinek szólhatnak, mivel ilyenkor a családok együtt látogatnak el hozzánk, közös, szórakoztató elfoglaltságot keresve. Ilyenkor igyekszünk

olyan műsorokat összeállítani, hogy amíg a kisebb gyermek a bábéladást nézi, a nagyobb a kézműves foglalkozáson próbálja ki ügyességét, a szülők pedig a vásárban nyugodtan nézelődhetnek, vásárolhatnak. Tehát több, változatos program fut egyszerre.

Az életkor figyelembevételénél az első megcélzott korosztály az ifjúság. Esetükben azon kívül, hogy kellemes és hasznos időtöltést akarunk biztosítani számukra, nem titkolt szándékunk az sem, hogy múzeumot szerető és értő közönséget neveljünk ki belőlük. Már az óvodásoknak is szervezünk olyan játékos tárlatvezetéseket, amelyeken megérthetik a lakóházak és a gazdasági épületek közötti különbségeket. Az érdeklődési körüknek megfelelő kismesterségeket (fazekaság) vagy kézműves foglalkozásokat (csuhé-baba készítés) is kipróbálhatják, de ha elfáradnak, a pihenőpadok és a játszótér is rendelkezésükre állnak.

A múzeumi órák, foglalkozások már az általános iskolások ismereteinek bővítését és az osztálykirándulások színesítését hivatottak szolgálni. Egy-egy kismesterség-bemutató (kosárfonás, mézeskalácssütés, nemezelés stb.) az érdeklődés felkeltése mellett a mesterség alapfogásait is elsajátíthatják. Sikerként a pedagógusok figyelmét olyan mértékben felkelteni, hogy már nem csak egy osztályt, hanem az egész iskolát elhozzák egy-egy sport- vagy gyermeknap keretén belül. Ilyenkor jut idő a mesterségekre, a múzeum megtekintésére és a játékokra is.

Nyáron a különböző napközis jellegű táborainkba (hagyományörző, életmód) és szakköreinkbe (fazekas) várjuk az érdeklődőket. A résztvevők a táborokban megismerkedhetnek a hagyományos paraszti foglalkozásokkal, tevékenységekkel, a parasztház körüli női- és férfimunkákkal. A táborokban résztvevők különböző korosztályokból kerülnek ki: zömük alsó tagozatos általános iskolás, hiszen az ő nyári elhelyezésük komoly problémát okoz a szülők számára. Sajnos, ilyenkor fel kell vállalnunk a „gyermekmegőrző” hálátlan feladatát.

A felnőtt látogatói létszám emelését egy-egy nagyobb rendezvény jelentősen növeli. Napjaink városi lakosságát egyre inkább érdeklik a paraszti kultúra, a népi élet hagyományai. Nem elhanyagolandó az sem, hogy a múzeum a várostól 5 km-re tiszta levegőjű, zöld környezetben található, s egy-egy hétvégi családok sétának ideális helyszíne lehet. Ha még kellemes szórakozást is biztosító programon is részt vehetnek, már kevésbé befolyásolják őket a magas autóbuszjegy- és benzinárak.

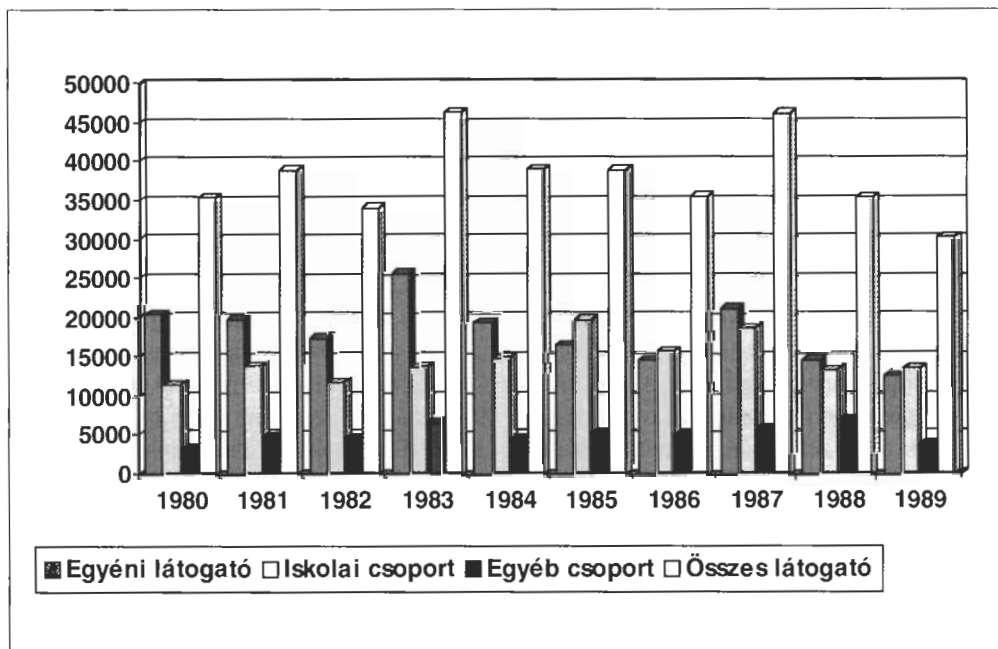
Szép számú látogatót csal ki egy-egy jeles napi rendezvényünk (majális, Szent István-nap). Ezek nem csak a helybelieket, hanem a Sóstón üdülőket is vonzzák. A múzeumban felépített szabadtéri színpad lehetővé teszi a

nagyobb létszámú néptánc együttesektől kezdve a kisebb, de színpadi környezetet igénylő kamara-együttesek felléptetését is. Mivel múzeumunk elsősorban néprajzi múzeum, az ilyen jellegű programokra is szívesen jönnek el a látogatók. Az idősebb korosztály ilyenkor hajdani emlékeit eleveníti fel (májusfa-állítás, pünkösddől).

Mindig nagyszámú látogatót vonz egy lovasverseny vagy egy kutyakiállítás. Ezekre a programokra az intézmény egész területét bérbe adjuk a rendezőknek. Két szempontból is igen fontos ez: az első a bérleti díj, mellyel az intézményre fordítható összeget növelhetjük, a másik előny pedig az, hogy olyan látogatókat is vonzanak, akik a múzeumlátogatásoknak nem hívei.

tak a felmérés módszerei: addig az egyéni és csoportos látogatókat kellett lajstromba venni, azóta a gyerek-diák és felnőtt látogatók szerepelnek a statisztikában.

1980-tól 1987-ig – kisebb változásoktól eltekintve – szinte folyamatosan évi 40-42.000 volt a látogatók száma. 1988-ban visszaesés kezdődött el, ami 1990-ig tartott. A három év alatt a látogatói létszám alig haladta meg a 30-32.000 főt (1. táblázat). Ennek okát egyértelműen a gazdasági, és ebből adódóan a társadalmi helyzet megváltozásában kell keresnünk. A bizonytalanra vált anyagi körülmények miatt a családok nem feltétlenül a múzeumlátogatást helyezték előtérbe. Ha megfigyeljük az ország legnagyobb és legismertebb szabadtéri múzeu-

1. táblázat: A Sóstói Múzeumfalvi látogatóinak megoszlása 1980-1989 között
Division of visitors at the Sóstó Museum Village between 1980 and 1989

Gyakran adunk otthont a városunkban zajló nagyobb rendezvények szórakoztató programjainak. (Ezeken a programokon fedeztük fel, hogy zárt portáink rendkívül alkalmasak szabadtéri fogadások megrendezésére.) Ezekon a rendezvényeken a tárlatvezetéssel egybekötött múzeumi sétán kívül igen kedvelt kiegészítő programok a népi játékos vetélkedők és a kismesterség-bemutatók is. A helyszín alkalmasságát, munkánkat és programjainkat minősíti, hogy vannak olyan cégek, amelyek már több éve nálunk rendezik nagyobb szabású összejöveteleiket.

Az 1990-es évtized elején választott irány helyességét a statisztikai adatok is bizonyítják. Intézményünk a hivatalos kapunyitás óta figyelemmel kíséri a látogatói létszámot és annak összetételét. (Itt kell megemlíteni, hogy a múzeum csak április 1-jétől október 31-ig, mindössze hét hónapig tart nyitva. A számok vizsgálatánál ezt mindvégig figyelembe kell venni.) Az összehasonlítást nehezíti, hogy az 1980-as évek végén megváltoz-

mának, a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumnak az adatsorát (1988: 256.848, 1989: 207.017, 1990: 193.514, 1991: 161.081), megállapíthatjuk, hogy nem csak az ország keleti régiójára jellemző a visszaesés, hanem az országos tendencia volt.

Ezek az adatok már jelezték, hogy sürgősen megoldást kell találnunk, nehogy a látogatói létszám csökkenése tovább folytatódjon. Több rendezvényt kellett „kitalálni” ahhoz, hogy a közönség számát gyarapítsuk: olyan rendezvényekkel kellett – mind a magunk, mind más intézmények szervezésében – kiállni a közönség elé, amelyek becsalogatják az embereket a múzeumba, ezáltal emelkedhetnek a statisztikai mutatók is. A közművelődés tekintetében tehát gyökeres fordulatra volt szükség a korábbi évtizedben követett gyakorlathoz képest. Hogy van lehetséges megoldás, azt a következő év bizonyította számunkra: 1991-ben – az intézmény fennállása óta először – három napon keresztül az Egyetemisták és Főiskolások

Pünkösd a múzeumban
Pentecost at the museum
Fotó – Photo: Páll István

Országos Turisztikai Találkozásának adtunk otthont. E rendezvény szervezett programjai naponként 7–8 ezer fiatalot biztosítottak intézményünknek. Több, a hét bizonyos napjához kötődő olyan programsorozatot is beindítottunk, amelyek igazi „csemegét” jelentenek a közönségnek. Közülük is kiemelkedik a szerdlánkénti „főzőnap”, amikor is hagyományos paraszti ételek készítésének kóstolással egybekötött bemutatóján vehetnek részt a látogatók. Nem ritka a több száz palacsinta vagy fánk, csöröge elkészítése, hiszen ha több iskolás csoport is van a területen, nem lenne szerencsés, ha valaki kimaradna a kóstolásból.

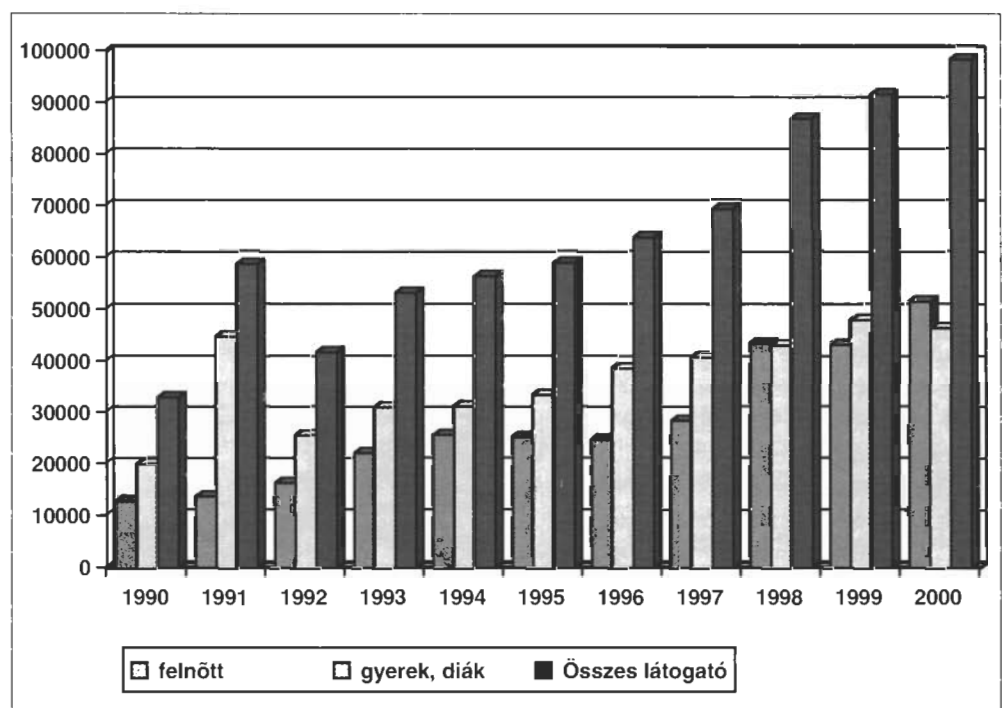
Az immár hagyományosnak tekinthető Szent Mihály-havi munkálkodások néven futó szeptemberi programunk az őszi ház kö-

rüli paraszti munkák bemutatóját jelenti. A lekvárfőzés, a gyümölesaszalás, dohányvá-gás, kenyérsütés, vajkőpülés stb. tevékeny közreműködésre készíti a nem kisszámú közönséget. Négy szezonban is megszerveztük a templomi koncertsorozatot, ahol olyan neves művészeket is köszönthettünk, mint Benkő Dániel, Gregor József, Gulyás Dénes, Sass Sylvia, Sebestyén Márta, vagy a Muzsikás együttes – s ez még nem is az összes ismert fellépő névsora. Sajnos, az egyébként is ráfizetéses koncertsorozatot 2001-ben már szüneteltetnünk kell, hiszen sem a pályázatokból befolyt összeg, sem pedig az érdeklődés nem volt olyan nagy, hogy vállalni tudnánk a további anyagi veszteségeket. Ez évben a világ népzenejét bemutató sorozatot indítottuk el, ami talán inkább illik a múzeum profiljához.

Épületeinket – amelyeket csak lehet – eredeti funkciójának megfelelően működtetjük, ezzel megpróbáljuk „élővé” tenni az intézményt: a kisdobronyi templom rendszeresen református istentiszteleteknek ad helyet, de egyre több esküvő, keresztelő is zajlik falai között. A barabási szatócsbolt és kocsmá ugyanazt kínálja, mint hajdanán, s a két éve átadott, Vállajról áttelepített hentesboltban igazi sváb füstöltárut kóstolhatnak és vásárolhatnak alkalomadtán a látogatóink.

Az elmélet helyességét a számok igazolják: 1992-től fokozott összlétszámnövekedés figyelhető meg (2. táblázat). Míg 1990-ben 33.018 fő látogatót regisztráltunk, jó egy évtized múlva, 2000-ben már közel 300 %-kal több érdeklődő, 98.367 fő kereste fel a múzeumfalut.

2. táblázat: A Sóstói Múzeumfalu látogatóinak megoszlása 1990-2000 között – Division of visitors at the Sóstó Museum Village between 1990 and 2000

Úgy érzem, a közművelődési és a szakmai tevékenység igen jól kiegészítheti egymást az intézmény munkájában. Egymásra épülve, egymást segítve kellene dolgoznia a muzeológusnak és a múzeumpedagógusnak, hogy az intézmény megfeleljen az elvárásoknak. Közkinccsé kell tenni a kulturális örökség részét képező tárgyakat, az épületeket, a szellemi hagyatékat, de ezt nem csak egy szűk, szakmai rétegnek, hanem a hozzánk betérő valamennyi érdeklődő embernek. Ezt megvalósítani létérdeünk is, hiszen bevételek nélkül nem tudunk kultúrmissziót teljesíteni, sőt fennmaradni sem.

Public Education and Visitors at the Sóstó Museum Village

The early 1990s, just like for all museum institutions, brought new challenges and a great change in the financial background and the life of the Sóstó Museum Village. The support of the county municipality naturally couldn't keep up with the inflation and other hardships made the management realise that they would have to rely more on the income originating from visitors than ever before, therefore the work of public education had to be up-dated. The first step was to propagate the importance and significance of the museum in the cultural life of the region, which resulted in a close co-operation with the local media, newspapers, radio stations and television

channels. Next it had to be decided which were the priority target groups and after analysing all the information gathered they started working on new, complex programme-series, workshops, camps, so that young generations could spend whole days or even weeks getting to know the history of their region, the everyday life of the communities they belong to. There are many shows, concerts and other events organised for adults as well, so people of all ages can stay and be entertained. The work with all the above mentioned programmes resulted in a growth in the number of visitors thus proving the importance of this type of public education at the museums.

A Sóstói Múzeumfalú temetője

Ratkó Lujza

A Sóstói Múzeumfalú Magyarország legnagyobb regionális szabadtéri múzeuma. Gyűjtőköre magába foglalja Szabolcs-Szatmár-Bereg megyének nemcsak a jelenlegi, hanem egykori, ma már a megye, illetve az ország határain kívül eső területeit is. A Múzeumfalú – telepítésének koncepciója szerint – egy erre a vidékre jellemző faluképet mutat, amelynek a jelenleg telepítés alatt álló temető is nélkülözhetetlen része lesz.

A múzeumi temető kialakításával igen összetett feladatot kell megoldanunk. Mindenekelőtt be kell mutatnunk a megyében élő nagy vallási felekezetek hagyományos fa-, öntöttvas- és kősírejeit. Ezenkívül – amennyire a múzeumi keretek erre lehetőséget adnak – képet kell adnunk a tájegységünkre jellemző temetkezési formákról, szokásokról. Végül jellegzetes temetői növények telepítésével olyan miliót kell kialakítanunk, amely egy valódi falusi temető hangulatát felidézve hiteles, múzeumunk „falú makettjébe” jól illeszkedő sírkert képét teremti meg.

Mivel megyénk népességének nagyobb része református felekezetű, ezért református többségű vegyes temetőt alakítunk ki. Ezt vidékünk református sírejeinek változatosága, gazdagsága is indokolja. Az idevaló fejfák csaknem kivétel nélkül az úgynevezett fatönkös típusba tartoznak, ami a legkevésbé megmunkált, a farönk alakját leginkább megőrző forma. Szabolcs-Szatmár-Bereg kisebb földrajzi-néprajzi tájainak – Szatmárnak, Beregnek, Rétköznek, Nyírségnek és a Nyíri Mezőségnek jellegzetes fejfáit egy-egy egyszerűbb vagy gazdagabban faragott darabbal reprezentáljuk. Egyes beregi és szatmári sírok végébe a

„fűtől való fa” (fejfa) kiegészítéseként „lábtól való fa” is kerül; ezeken a vidékeken ugyanis szokás volt a két koporsóvivő farudat a hant végébe leszúrni. A megye nevezetességeinek számító szatmárcsekei csónak alakú fejfákból is bemutatunk néhányat. Külön érdekessége vidékünk temető-kultúrájának az epitáfiumos fejfa, amelynek sajátossága, hogy a sírfeliratot nem a fejfára, hanem egy külön rászegezett deszkatablára, az epitáfiumra írták; valamint a „katolikus fejfa”, amely a reformátusokra jellemző formát megtartva, a törzsébe faragott kereszttel jelezte a halott katolikus valóságát.

Egy kisebb területen helyezkednek majd el a görög és római katolikus sírkerezetek, amelyek együttes bemutatása azért indokolt, mert a két felekezet sírejei gyakorlatilag nem, vagy csak igen kevésbé különböznek egymástól. A temető északnyugati csücskében, a református és katolikus temetőrészről elkülönülten kapnak helyet a zsidó sírkövek. Mivel a régebbi falusi gyakorlatban a még használaton kívüli temetőrész az egyház vagy a község hasznosította kaszálóként, illetve az oda telepített gyümölcsfák használatán, ezért a sírok kialakítására kijelölt rész mellett szilvafákat ültetünk, és itt kapott helyet a temetőcsősz Nagyhosdrosról áttelepített háza is egy kisebb kukoricással és veteményeskerttel, amelyben a szokásos konyhai zöldségfélék találhatóak.

A terület elég nagy ahhoz, hogy mind a református, mind pedig a katolikus részben kialakítsunk egy úgynevezett „ócska” és egy új temetőt. Ebből a megoldásból több előny is származik: egyrészt valóságshűvé, életszerűvé teszi a temető képét, másrészt pedig arra is kiváló alkalmat teremt, hogy történetiségükben mutassuk be az erre a vidékre jel-

lemző temetkezési formákat. Így a régi részekben a nagycsaládonként, nemzetségenként való temetkezést rekonstruáljuk, az új részekben pedig a későbbi, sorban történő temetkezést mutatjuk be. A történetiséghez hozzátartozik az adott korszaknak megfelelő növényzet telepítése is, ami azt jelenti, hogy az „ócska” temetőben a virág nélküli, fűvel benőtt, fával vagy bokorral beültetett sírok képét elevenítjük fel, míg az új részekben a fokozottabb sírgondozás újabb szokását, az élő virágokkal és bokrokkal betelepített sírhantokat rekonstruáljuk.

A református „ócska” temető a bejárattól közvetlenül balra, cca. 11 m szélességben kap helyet. Ez egy elhanyagolt, bokrokkal, fákkal benőtt, meglehetősen elvadult temető képét nyújtja. Itt az idő vasfoga által megrongált korhadozó sírejelek a nagycsaládos temetkezési formának megfelelően kisebb-nagyobb csoportokban, kevésbé vagy erőteljesebben megdőlvé állnak, a sírhantok is leköptak vagy egyáltalán nem látszanak. A már meglévő fákon és bokrokon kívül a sírok közé egy-egy szilva-, meggy-, dió-, bodza- és akácfát, a sírokra pedig orgonát, jázminbokrot, akácot és sárgaliliomot ültetünk. Ezt a részt gyalogösvény választja el a katolikus „ócska” temetőtől, amely az itteni kis akácosban kap helyet. Kinézete megegyezik a reformátuséval azzal a különbséggel, hogy itt nem fejfák, hanem keresztek állnak.

A főbejárattól jobbra, a főút és a csőszház kertje között helyezkednek el mintegy 10-15 méternyi szélességben az új református temető négyes sorokba rendezett sírjai. Erre a részre diófát, szilvafát, fűzfát, bodzát telepítünk, a hantokra pedig az orgonán és sárgaliliomon kívül élő virágokat: pünkösdi rózsát, bazsarózsát, gyöngyvirágot, nárciszt, vadmuskátlit ültetünk. A főúton nyugat felé továbbhaladva érjük el az új katolikus teme-

tőt, amelyben szintén sorokban kapnak helyet a különböző sírkeresztek. E temető rész központi helyén áll a „hóttak keresztje”, a temetői feszület és a lélekharang, mellettük fűzfa. A sírok egy részén fenyő- és fűzfaág-ból, virágokból készített hagyományos koszorút, illetve virágcsokrot helyezünk el.

A hagyományos falusi temetőkép elengedhetetlen része a módosabb birtokos- vagy értelmiségi réteg temetkezési szokásainak bemutatása is, ami a városi, polgári hatásokat tükröző kő és vas sírjelek („kűfejfa”) és sírkerítések, valamint a parasztság körében csak elvétve használt örökzöld növények elhelyezését jelenti. Ennek megfelelően mind a katolikus, mind a református temetőben áll néhány sírkő vagy komolyabb, kovácsoltvas kerítéssel körülkerített síremlék. Ezek mellé borostyánt, fenyőt, bukszust és puszpángot telepítünk. Gondot kívánunk fordítani olyan, gyakran nem igazán tipikus, de a megye temetőkultúráját mindenképpen gazdagító jelenségek bemutatására, mint például az erőszakos halált jelző, vörösre festett fejfa, illetve az egy sírhantton elhelyezett kettős vagy többszörös sírjel, amelynek sajátos formája a református fejfával és katolikus kereszttel

egyaránt megjelölt vegyes felekezeti sír. A temetőt három oldalról fűvel benőtt árok határolja, negyedik oldalán pedig egy kisebb bokros-akácós terület szegélyezi. Az árkon belül mellmagasságú élősvényt telepítünk akácból, ami azon túl, hogy jellegzetes növénye vidékünknek, gyorsan nő, hamar elburjánzik. Az élősvény folytonossága csak a temetőt észak-déli és kelet-nyugati irányban átszelő szekerűtnál, illetve gyalogsvénynél szakad meg. A főbejáratnál az árkon keresztül egy egyszerű híd biztosítja az átjárást, amely vízszintesen egymás mellé fektetett, durván faragott, földdel beborított farönkökből áll. Innen kocsinyom szélességű út visz a temető belsejébe. Ugyanilyen egyszerű híd vezet az árkon keresztül a csőszházhoz is, azzal a különbséggel, hogy itt egy befelé nyíló kapu is tartozik a portát két oldalról körülvevő sövénykerítéshez.

A Sóstói Múzeumfalusi temetőjének létrehozása hosszabb távú feladat, hiszen a növényzet telepítése és végső kialakítása éveket vehet igénybe, másfelől pedig a később bekerülő sírjelek felhasználásával mindig újabb sírok alakíthatók ki. Csak évek múltával válhat „valódivá”, igazán hangulatossá a

temetőnk, ha a fák, bokrok megnőnek, az élő virágok szétfutnak a sírokon, és az élősvény körbenövi a területet. Így alakíthatunk ki egy néprajzilag hiteles, a Felső-Tisza-vidék temetkezési kultúráját történetiségében is bemutató, élethű temetőt, amely hangulatával jól illeszkedik a múzeum egészének faluképébe.

The Cemetery in the Museum Village in Sóstó

The museum village in Sóstó is the largest regional open-air museum representing the whole area of Szabolcs-Szatmár-Bereg County, including those territories which belonged to the county at any time. The museum is a typical village of the region, of which a cemetery will be a characteristic section. This cemetery has to represent the largest religious groups who lived or live in the county - Calvinists, Catholics (Roman and Greek), Jews-, the methods and traditions of burial, and finally, to create the atmosphere of an authentic village cemetery by planting typical "cemetery plants". The plot is divided into different sections according to religion and every section is sub-divided into an "old" and a "new" cemetery. The shape and patterns of tombstones and crosses shows a great variety: some of them carry epitaphs. It needs some time to arrange everything in order to look real - plants grow slowly and there is space available for some more graves.

A zalaegerszegi Finnugor Néprajzi Park

Vándor László

A több mint 30 éve álló szabadtéri egységek, a Göcseji Falumúzeum és a Magyar Olajipari Múzeum mellett 2001. augusztus 19-én Zalaegerszegen megnyílik a Finnugor Néprajzi Park. Egyelőre korántsem a tervezett egész, csupán az elkészült részek: az ugorok (manysik, hantik) és a marik hagyományos életformáját bemutató egységek, valamint a finn részen egy lakóépület.

A pár éve folyó munkákról többször hírt adott a sajtó, különböző fórumokon hangzottak el nyilatkozatok, de a múzeum létrejöttének körülményeiről, a célokról és a megvalósítás mikéntjéről mindeddig összefoglaló írás nem jelent meg. Most, a megnyitó előtt itt az ideje, hogy minderről beszámoljunk, és ezt az erre leghivatottabb fórumon tegyük meg.

Tény, hogy mindmáig a finnugor nyelvrokonság legnagyobb tagjának, Magyarország területén, ha bárki, bármilyen, a témával kapcsolatos állandó kiállítást keres a közlelbbi megismerkedés céljából, ilyen nem talál. A felnövekvő ifjúság az általános iskolában és a középiskolában is találkozik a ma-

gyar nyelv eredetének kérdésével, de számukra is, mint a legtöbbünk számára, a ködös messzeségbe vesznek, semmi konkrétumhoz nem kapcsolhatóan kerülnek az ismeretek tárházának mélyére a manysik, a hantik, a marik, a komik, az udmurtok, a mordvinok, a karélok, de még az államot alkotó finnek és észtek is. Hogy kik ők a valóságban, hogyan és hol élnek most, ezt ismereni keveseknek adatott meg. A legszegényebb finnugor nyelvű népekben is erősen él a megmutatkozás igénye, az, hogy a távoli testvérek tudják, hogy léteznek, és tudják, hogy milyenek.

A finnugor múzeum létrehozásának gondolata Magyarországon nem új, de a megvalósulástól mindeddig nagyon távol voltunk.

Hogyan került sor mégis ennek a vállalkozásnak az elkezdésére Zalaegerszegen? A szálak nem múzeumi vonalon kezdtek szövődni. Zala megye és a Hanti-Manysi Autonóm Területen fekvő Szurgut körzete között 1995-ben jött létre kapcsolat, amely gazdasági, majd kulturális vonalon realizálódott. A területre kiutazó küldötteket elvitték a térség múzeumaiba, látták a ruszinszkajai, a ljantori és a hanti-

mansziszki szabadtéri etnográfiai múzeumokat. A küldöttekben részt vevő dr. Szigethy István – akkor országgyűlési képviselő – vetette fel azt a gondolatot, hogy mi volna, ha a területen élő hanti nyelvrokonaikat bemutató épületeket kérnék a szurgutiaktól, és azt Zalaegerszegen felállítanánk. Előzetes tájékozódását a helyiek pozitívan fogadták. Az ötlettel megkeresett engem is. Úgy voltam vele, hogy az ötlet egyedisége és a lehetőség tetszett, mégsem tudtam muzeológiai szempontból kivitelezhetően elképzelni, hogy a szabadtéri egységünk szomszédságában csak úgy elhelyezzünk egy hanti „tanyát”. Ebben a szakaszban voltak a beszélgetéseink, amikor a Magyar Nemzetben megjelent egy írás arról, hogy Érd városa, miután évek óta az ügyben nem történt semmi érdemi, lemond a finnugor múzeum felépítésének tervéről, és az erre kijelölt területet más célra hasznosítja.

Ekkor villant fel a gondolat, megkérdeztem a megyegyűlés illetékeseit, vajon hajlandók-e ezt a tervet Zalaegerszegen megvalósítani? Hiszen akkor itt helye volna a hanti épületeknek, mint a múzeum első egységeinek. A Zala Megyei Közgyűlés támogatta a gondolatot, és 1997-ben úgy döntött, hogy

Mari épületegyüttes – Mari complex of buildings

szabad utat ad a kezdeményezésnek. Megnyerte Zalaegerszeg Megyei Jogú Város Közgyűlésének támogatását is. A két alapító vásárlás, illetve területátadás révén biztosította a múzeum építéséhez szükséges területeket, és a Zala megye által a millenniumi ünnepek lebonyolítására létrehozott Történelmi Emlékbizottság pénzügyi eszközeivel az elinduláshoz szükséges anyagiakat. Igyekeztünk pályázati úton is pénzt szerezni. A lehetőség tehát adva volt, csak élni kellett vele.

A koncepció kidolgozásánál a megvalósíthatósági és a szakmai szempontokat kellett mind közelebb hozni egymáshoz. Az teljességgel bizonyos volt, hogy a klasszikus „skanzen” megoldás: az épület felkutatása, megvásárlása, lebontása, helyszínrre szállítása és újbóli felépítése kivihetetlen. A megoldást csak a „park”-szisztéma, a rekonstrukció jelenthette.

Ennek szellemében indultunk. Az elfogadott koncepció szerint a gyűjtemény a nyelvrokon népek hagyományos életmódját mutatja be, ezen keresztül ismerteti meg a látogatót a finnugor népek történetével, életével. Első ütemben az önálló állammal, autonóm állammal és nemzetiségi körzettel rendelkező népek, a finn, észt, mordvin, mari, udmurt, komi, valamint a hanti és manyisi építészeti és tárgyi kultúrájának bemutatására vállalkoztunk. A terület lehetőséget ad arra, hogy a későbbiekben, amennyiben erre igény mutatkozik, bővíthető legyen. A rekonstruált épületeket az egyes népek tervei alapján, az ő szakembereik építik fel, és az épületekben nagyobb részt eredeti tárgyi anyag reprezentálná az egyes kultúrákat. A házak környezetében az eredetihez közel álló növényi kultúrákat kívánunk telepíteni, az egyes egységeket pe-

dig a terület jellegzetes erdőinek fáival választjuk el.

A fentiekben tömören összefoglalt elvek alapján kezdtük meg a munkát. Megkerestük az említett népek kulturális vezetőit, és azt kértük, hogy ők határozzák meg a helyszínvázlat ismeretében, hogy milyen legyen azon épületcsoport, amelyen keresztül önmagukat bemutatnák. A tervvel kapcsolatban támogatást kértünk és kaptunk a Magyar Köztársaság elnökétől, Göncz Árpádtól, aki leveleivel egyengette utunkat, oroszországi kapcsolataink kiépítésében nagy segítségünkre volt Mayer Rita, a moszkvai Magyar Kulturális Tudományos és Tájékoztatási Központ igazgatója.

A kapcsolat felvételében úgy véltük, elkerülhetetlen a személyes kontaktusok kiépítése, a helyszínen való találkozás, és a megállapodások ottani realizálása. Ennek szellemében 1998 októberében utaztunk ki Szurgutba, ahol megállapodást írtunk alá a hanti épületcsoport felépítéséről. Az épületek a hanti építészeti kutatója, Vedmegy Grigorij Pavlovics tervei alapján, az ő és Jadrosnyikov Alekszandr Pavlovics kivitelezésében 1999 tavaszán épültek meg. Elkészült egy konyhó (izba), mögötte egy kultikus, mellette egy tároló épület (labaz), egy szabadtéri kemence, valamint a halász-vadász életmódot reprezentáló ideiglenes halásztanya és egy konyhó (csum) is. Ezt követően, 1999 márciusában Hanti-Mansziszkanban állapodtunk meg a manyisi rész megépítéséről. Ezeket az épületeket manyisi szakemberek, Vagvicsupov Anatolij Vasziljevics és Kurlin Mihail Mihajlovics tervezték és építették is meg 1999 őszén.

A további épületek ügyében több szálon is elindultunk. A finn és az észt nagykövetségekkel való kapcsolatfelvétel megtörtént, de a

további lépések bonyolultnak tűntek. Ezért felhasználva a Zalaegerszeg és a finnországi Varkaus közötti több évtizedes testvérvárosi kapcsolatot, megteremtettük a közvetlen kontaktust az ottani múzeum, illetve a kuopioi megyei múzeum között. Ennek révén került sor egy Varkaus környéki tradicionális ház megépítésére, melyet a varkausi önkormányzat anyagi támogatásával két finn szakember, Jukka Häyrinen és Ari Antikainen kivitelezett, 2000 március-április folyamán.

Az oroszországi kapcsolatfelvételi kísérleteink a legtöbb helyen igen eredményesek voltak. A legjobb hozzáállása a Mari El Köz-

*A mari ház kemencéje – Stove of a Mari house
Fotók - Photos: Vándor László*

társaságnak volt, ahol szakmai bizottságot állítottak fel az ügy érdekében, és ennek eredményeként konkrét szerződésajánlatot és tanulmánytervet is kaptunk. 1999 novemberében utaztunk ki meghívásukra, ahol sor került a részletek megbeszélésére és a konkrét szerződés aláírására. A marik olyan megoldást ajánlottak, hogy a neves mari építész, Mamutkin tervei alapján náluk készül el szerkezet-készre a mari porta, majd ezt vonaton Zalaegerszegre szállítják, ahol az építész művezetésével mari szakemberek (9 fő) építik fel. A megállapodás szellemében 2000 nyarán elkészült az épületegyüttes, amelynek berendezését november végén Marija Matukova, a Mari Nemzeti Múzeum igazgatónöje végezte el.

A helyszíni adaptációkban többen közreműködtek. Az etnográfiai park szakértője dr. Kodolányi János, a finnugor kérdésekben pedig Klíma László a felkért tanácsadónk.

A további épületek a következő években megvalósulhatnak. Előrehaladott megbeszéléseink vannak a Komi Köztársaság kulturális vezetésével, ahol az épületek tervei már elkészültek. Megteremtettük a kapcsolatokat a mordvin és az udmurt intézményekkel is.

Jelenleg az ünnepélyes nyitás előkészületein dolgozunk. Megtörtént a fásítás és a gyepterület rendbehozatala. Indulnak a faépületekből álló egységek biztonsága érdekében feltétlenül fontos vízvezeték építések, és rövidesen nekiállunk a közlekedő utak kiépítésének. Készülnek a tájékoztató táblák, melyeken a közönség megismerkedhet a finnugor világgal. Dolgozunk az ugor és a mari épületeket bemutató füzeteken, előbbi Kodolányi János, utóbbi Marija Matukova munkája.

Nagyon reméljük, hogy az elkezdett nagy munka folytatódhat, és a tervezett

épületek belátható időn belül elkészülnek. Ehhez természetesen mindenkinek az együttműködésére szükség lesz, aki az ügyben elkötelezett. Szeretnénk nagyon rövid időn belül létrehozni a park baráti körét mindazokból, akikre számíthatunk. Arra törekszünk, hogy a Finnugor Néprajzi Park otthona legyen azoknak a tudományos, baráti és turisztikai rendezvényeknek, amelyek elkötelezettjei a nyelvrokonság ápolásának. Úgy gondoljuk, hogy távlatokban lehetőséget teremtünk nemzeti hetekre, kulturális fórumokra, idegenforgalmi és gasztronómiai propagandára is. Nagyon reméljük, hogy a létesítmény kapu lesz, amely népeknek nyit utat a világ felé, amelyen be lehet lépni ezeknek a népeknek a világába.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

The Finno-Ugric Ethnographical Park in Zalaegerszeg

Although Hungarians are the most populous members of the Finno-Ugric language family, very little is known in Hungary about the other nations and ethnical groups. The town of Zalaegerszeg and Zala county began to build connections with the Khanti-Manshi Autonomic Territory in Russia and soon the idea of establishing a Finno-Ugric ethnographical park was born and welcome by all parties. According to the conception regarding the ethnographical park, it would present the traditional way of living of every Finno-Ugric ethnic group. The reconstructed buildings would be planned and erected by experts from the given country or territory. Around the adobes similar vegetation to the original would be planted, furthermore, the units would be divided with trees from the given territories. The work started in 1998 on the basis of these intentions and on the 19th of August 2001 the Finno-Ugric Ethnographical Park will be opened in Zalaegerszeg. In the first phase only the units presenting the life of three ethnic groups (the Manshi, the Khanti and the Mari) can be seen, but hopefully soon it will be the centre for cultivating of our linguistic affinity.

A megújult Gödöllői Városi Múzeum

G. Merva Mária

A 25 éves múltra visszatekintő Gödöllői Városi Múzeum megújult a közelmúltban azzal, hogy a város fölújította a múzeumnak ott-hont adó műemlék épületet, a több mint 300 éves Hamvay-kúriát, melynek következtében az intézmény területe a két és félszeresére nőtt. A jelentős történelmi múlttal rendelkező és napjainkban lendületesen fejlődő városhoz méltó, a legkorszerűbb követelményeknek is megfelelő kulturális intézménnyel gazdagodott Gödöllő. A múzeum 2000. március 15-i, öt állandó kiállítás megnyitásával összekötött, ünnepélyes átadása – millenniumi ajándékként – a nagyközönség számára, jó alkalom a szakmai bemutatkozásra is.

Az épület

Érdekes az épülettel részletesebben foglalkozni, hisz története és a múzeum története magában foglalja szinte a teljes helytörténetet. Az épület hajdani funkciói, a különböző átalakítások nyomot hagytak a falakon, az alaprajzon, a terek elrendezésén, ezek olyan tényezők, amelyekkel a mai használóknak is számolniuk kell. Ha az ember gondoskodással és szeretettel fordul az épület felé, akkor az valóságos üzeneteket képes küldeni az évszázadok mélyéről. Az 1998-1999-es fölújítás során például sokáig tartotta magát az a terv, hogy a mai múzeumi bolt helyisége videotéka marad, és a mozival közösen kell majd használnia a múzeumnak. Hiába érveltek hosszan a muzeológusok, hogy a gyönyör-

rú kolostorboltozatos helyiség mind építészeti, mind művészettörténeti szempontból a múzeumhoz tartozik, kilátástalannak tűnt a küzdelem. S akkor mi történt? Az építők és a műemlékes szakemberek egyszer csak felfedezték, hogy a plafonon sárga csillagokkal ékesített, fekete alapon vörös és szürke körfestés található valamikor a XVII. század végéről, ami ha nem is egyedülálló, de ritkaságszámba megy Magyarországon. Ez olyan érv volt, ami azonnal hatott. – Azóta is tart ez a beszélő viszony az épület és a múzeumban dolgozó emberek között.

A Hamvay-kúria dísztelen épülete szerényen meghúzódott eddig a barokk kastély árnyékában, építészet- és művészettörténeti szempontból egyaránt méltatlan mellőzöttség jutott neki osztályrészül. Noha fontos épület, a centrumban állva körülötte zajlott, szerveződött a falu élete. A kúria építettségéről, Hamvay Ferencről kapta a nevét. A török hódoltság éveit követően kúriát Vámosy István, majd Hamvay Ferenc birtoklása idején telepedett vissza a lakosság Gödöllőre. Hamvay Ferenc volt az első helyben lakó földesúr, aki az 1660-as évek elején földszintes kúriát építtetett a falu közepén, a Hatvan-Pest országút mentén. Ez a nemesi udvarház méteres vastag falakkal, boltíves mennyezetekkel, az udvar felől nyitott, félköríves folyosóval készült. Ettől kezdve ebben az épületben laktak a helység földesurai. Hamvay Ferenc, aki Pest-Pilis-Solt vármegye szolgabírája és országgyűlési követe volt, adókedvezményrel járó, kuriális faluvá tette Gödöllőt. Helyhez kötötte a jobbágyokat, akik korábban – a határpercek tanúsága szerint –

pásztorokkával és szénégetéssel foglalkoztak. A kúria építésénél már mesterembereket foglalkoztatott, mindez sokat jelentett a település fejlődése szempontjából. Faluvá szervezte, közigazgatási egységgé, biztosan lakható helyé tette a korábban átmenő forgalmú, változó lakosságú települést. Annak ellenére, hogy Gödöllő jelentős országút mentén feküdt, és kiváltságokat élvezett mint kuriális falu, nemesi udvarházzal is rendelkezett, mégis szegény, jelentéktelen faluként szerepel még a XVIII. századi leírásokban is.

Amikor a XVIII. század közepén gróf Grassalkovich Antal megszerezte Gödöllőt és a környező birtokot, nem a Hamvay-kúriát választotta lakásul, a szomszédban pompás barokk kastélyt építtet magának. A kúriát pedig – a hatvani urasági lakhoz és az isaszegi török pasa laktanyájához hasonlóan – vendégfogadóvá alakította át. A Hamvay-kúria az 1760-as években nyerte el mai, emeletes formáját. A földszinti és emeleti rész között 25-30 centiméteres, fehérre meszelt, vízszintes elválasztó párkány húzódik. A sarokház Szabadság tér felőli homlokzatán 8 ablak található, a Szabadság út felőli pedig 9 ablak díszíti. Íves a kapubejárata, a kaput az 1970-es években távolították el végleg róla, kapualja dongás és L alakban árkádos folyosó kölcsonöz sajátos hangulatot az épületnek.

A barokk kori átalakítással új szakasz kezdődött a kúria történetében, nemcsak az épület formája és mérete változott meg, de a funkciója is: békés családi fészekből sok embert ellátó, vendéglátásra alkalmas fogadó

lett. A szálló kialakítását több körülmény tette szükségessé. Grassalkovich Antal 1763-ban mezővárosi rangot szerzett Gödöllőnek vásártartási joggal. Az évente négy-szer, a Hamvay-kúria előtti tágas téren rendezett vásárok messzebbről jött árusai megszállhattak a fogadóban. A szomszédos Máriabesnyő 1761 után búcsújáróhelyként igen látogatott lett a környékbeli katolikus lakosság körében. A vásárok és a búcsújárások biztosították a fogadó látogatottságát.

Grassalkovich Antal gránátos hajdúit is az épület földszinti részében helyezte el. Ezenkívül a földesúri nagyzüzem szükséges kiegészítője volt a vendégfogadó, a benne működő vendéglő és ital-kimérés az uraság felső kocsmájaként üzemelt, ahol az uradalom szőlészetének és gyümölcsösének végetermékét, a bort és pálinkát értékesítették.

A Hamvay-kúria előtt nyúlt el hosszan, téglalap alakban a település főtere, melyet a XVIII. században – a tér mellett álló református templom miatt – Templom térnek hívtak. A kúria melletti épületekben lakott az uradalmi értelmiség egy része: orvos, vadászmester, és ott működött a vadászhatóság is. A tér közepén 1749-ben Grassalkovich Antal Mária-oszlopot állíttatott föl, a szép barokk szoboregységet Martin Vögelr osztrák szobrászmunkája. A Hamvay-kúriával ellentétes oldalon 1771 és 1775 között készült Kálvária építménye és szobor együttese zárta le a teret. 1825-ben III. Grassalkovich Antal Szent Flórián szoborral gazdagította a főteret.

A következő tulajdonosok, II. és III. Grassalkovich Antal idején is fogadóként működött a kúria. A XIX. századból két dokumentum is fennmaradt, ami pontos leírást ad az épületről, s ez minden bizonnyal a XVIII. században kialakított, eredeti állapotot tükrözi. A vendégfogadó épületének földszintjén kávéház, étterem és „korhely szoba” működött. 1847-es felvidéki útja során ebben az étteremben fogyasztotta el reggelijét – míg a gyorskocsi elé új lovakat fogtak – Petőfi Sándor, immár édes-bús emlékezéssel a Mednyánszky Berta iránti szerelmére, mely két évvel korábban a „Szerelem gyöngyei”-nek adott életet. A földszinten kapott helyet a haszonbérleti lakás, a konyha, a húskamra, az épület egy része alatt pedig pince és jégverem állt. Az L alakú épület másik földszinti szárnyában, ahol ma a mozi üzemel, öt istálló volt, előttük két padlás garádjával. Az udvar közepén 12 faoszlopra épített, zsindelel fedett kocsiállás szolgálta a szálló vendégeit fuvarozó lovak kényelmét. Az ud-

vart téglafal kerítette el. 26 falépcső vezetett az emeletre, a lépcső helye és formája eltért a maitól. Az egész épületen végighúzó folyosót téglaburkolat fedte. A folyosóról nyíló tíz vendégszoba sorát konyha, cselédszoba, padlásfeljáró és két árnyékszék zárta le. A máig meglévő hátsó kijáratot téglából készített 20 lépcsőn lehetett elhagyni. Az 1850-es leltár végül megjegyzi: „A fenebb elősorolt épületi tárgyak mind használható állapotban vannak”.

A Hamvay-kúria épülete a XIX. és XX. század fordulóján, amikor Erzsébet Királyné Szállodaként működött

The building of the Hamvay-mansion (today: Gödöllő Town Museum) on the turn of the 19th-20th centuries, when functioning as Hotel Queen Elisabeth

A kiegyezés után, amikor Gödöllő a koronauradalom része lett, nemcsak a kastélyt, de a hozzátartozó épületeket is felújították. A Hamvay-kúria ekkor kapta a klasszicista stílusú lépcsőfeljárót és az „Erzsébet Királyné Szálló” nevet. Az épület mindig a földesúr, illetve az uradalom tulajdonában volt, s attól lehetett bérbe venni. A XIX. században előbb a Wohlmann család, majd 1874-től Károlyi Gyula bérelte. Mint királyi nyaralóhelyet, s az 1870-es évektől egyre többen keresték föl Gödöllőt. A vendégek szórakoztatására báltermet alakítottak ki az épület emeletén Beniczky Ferencnek (1833-1905), a gödöllői koronauradalom akkori jószágigazgatójának a kezdeményezésére. Nemcsak bálokat, koncerteket tartottak a nagyteremben, hanem színi előadásokat is, az egykori színpad helyét máig őrzi egy falmélyedés az épületben. A korabeli helyi újságban hemzsegnék a tudósítások a bálokról, melyeket a Tűzoltó Egyesület, az Ipartestület, a Kaszinó vagy a vadászok rendeztek. Beniczky Ferenc alapította 1871-ben a Kaszinót is, melyet ugyancsak az Erzsébet Szállóban rendeztek be, és amely sokáig a társadalmi élet központját jelentette. A szálló előtti főteret, amelyet időközben Ferenc József térnek kereszteltek át, befásították és

kedvelt sétálóhellyé alakították, az országos vásárokat pedig a községen kívülre helyezték.

Az épület 1916-ig működött szállóként. Ettől kezdve a mezővárosból nagyközséggé váló Gödöllő bérelte a koronauradalomtól az épületet, mely oktatási célokat szolgált több évtizeden át. Először a minorita gimnáziumot helyezték el a kúriában. A nagy báltermet rajzteremként hasznosították, az udvaron lévő kocsiszínt pedig tornateremmé alakították. 1928-tól a Polgári Leányiskolának, 1944 és 1947 között pedig a Polgári Fiúiskolának adott otthont. A kúria környéke volt a település közigazgatási centruma, itt álltak a középületek, az iskolák, az üzletek, az 1911 óta közlekedő HÉV megállója. A Ferenc József tér egy részén piac, másik részén tenisz- és koresolyapálya működött. A főtéren tenispályán

gyakran játszott nyaranta Otlík Géza, akinek 30 évig volt háza Gödöllőn. A két világháború között újabb szobrokkal gazdagodott a tér: 1931-ben állították fel a Szent Imre-szobrot és az I. világháborús emlékművet, amelyről Hősök ligetének nevezték a fákkal, bokrokkal tarkított és egészen az Erzsébet-parkig húzódó kellemes főteret. Felújításra szorult viszont a Hamvay-kúria épülete, omlott a vakolat, rosszul záródtak az ablakok, hullámozott a padló, rendezetlen volt az udvar. A kicsi és sötét tanterem nemigen felelt meg a Polgári Leányiskola céljára. A földszinten a Kaszinó termein és hivatali helyiségeken kívül a koronauradalom borát mérték, és a borivással kapcsolatos jelenetek nem hatottak éppen felemelően a zsenge tanulóifjúságra.

Az államosítás után az általános iskola különböző osztályait helyezték el az épületben. Az egykori istállószárnyon mozi építettek 1939-ben, a mozi feletti emeleti részen pedig a mozigépezés lakott egészen 1980-ig. A társbérlet miatt a köznyelv „mozi iskolának” mondta a Hamvay-kúriában működő oktatási intézményt. Az udvaron a kocsiszínból lett tornatermet 1949-ben lebontották, mert a háború alatt életveszélyessé vált, és az emeleti nagytermet használták tornateremnek. A földszinti folyosó szép árkádjait 1962-ben beablakozták a napközis iskola kívánalmaihoz igazodva. Az 1970-es években pártházat és áruházat építettek a Hamvay-kúria elé, melynek következtében egy amorf tér lett a Hősök ligetéből. Az épületet a Hely-

történeti Gyűjtemény vette fokozatosan birtokba.

A múzeumi története

Gödöllőn először Rómer Flóris (1815-1889) régész, művészettörténész, a Nemzeti Múzeum őre szorgalmazta egy regionális szerepkörű közgyűjtemény létrehozását. Pest megyében elsőként Gödöllőn alakult meg a múzeumegylet 1875-ben „Gödöllő és Vidéke Történelmi és Régészeti Múzeum-Egylet” elnevezéssel, mely két évig működött. Egy régészeti és numizmatikai anyagot bemutató kiállítást nyitott a Hamvay-kúriában lévő Kaszinó helyiségében, és két évkönyvet adott ki.

A gödöllői múzeumügy történetében két magángyűjtemény jelentette a következő állomást. *Magyar Kázmér* (1857-1942) földműves-iskolai tanfelügyelő, minisztériumi tanácsos a Kossuth Lajos utcában megvásárolta azt a kis házat, mely korábban Gyóry Vilmos író, műfordító nyaralója volt. A kibővített, székely kapuval ellátott házban mintegy kétezer darabból álló néprajzi anyagot gyűjtött össze, melynek csak elenyésző része volt helyi termék, túlnyomórészt az erdélyi népművészetet reprezentálta. A Járási Közművelődési Egyesület által 1926-ban rendezett több helyszínes, nagyszabású kiállítás alkalmával múzeumként lehetett látogatni Magyar Kázmér gyűjteményét. A kiállítás katalógusa részletes leírást ad a néprajzi tárgyakról. A második világháború alatt széthordták a kollektiót, néhány darabja később bekerült a Városi Múzeumba.

A második világháború idején keletkezett az a másik magángyűjtemény, amelyet a Városi Múzeum előzményeként szokás számon tartani. *Dr. Berente István* (1887-1958) községi orvos, aki Gödöllő történetét is megírta, Egyházművészeti és Történelmi Múzeumot rendezett be a kastélyban 1942-ben. Horthy Miklós kormányzó, a kastély akkori használója biztosította a helyiségeket, a Nemzeti Múzeum nagyméretű vitrinekkel, Pest vármegye – melyet Endre László alispán, volt gödöllői szolgabíró képviselt a megnyitó ünnepségen – anyagi támogatással, a korona-uradalom és a község pedig tárgyak ajándékozásával segítette a múzeum létrejöttét. Ez a gyűjtemény is elpusztult, megsemmisült a háború alatt. Egyébként Berente múzeuma volt az első jelszó annak, hogy fölmerült az igény Gödöllő emlékeinek, értékeinek megmentésére. Az első két kezdeményezés kívülről jött, nem helyi szükségletből keletkezett. Az 1940-es évekre azonban olyan szintet ért el Gödöllő fejlettsége, hogy megérttek egy múzeum alapításának a feltételei. Sajnos ezt a lendületet megakasztotta a háború.

Heltai Miklós (1909-1989) történelemtanár – igazgatójának, Epres Jánosnak a biztatására – fogott hozzá diákjaival a módszeres gyűjtőmunkához 1952-ben. A Gödöllő történetével kapcsolatos tárgyak és dokumentumok a történelmi anyag szemléltetésére is szolgáltak az oktatásban. A történelmi szakör diákjainak segítségével, lelkes és kitartó munkával húsz év alatt körülbelül tízezer darabból álló emlékananyagot gyűjtött össze. Ennek eredményeként nyílt meg 1972-ben a

Magyar Kázmér néprajzi gyűjteményének részlete. 1926.
Detail of the ethnographical collection of Kázmér Magyar. 1926

„Helytörténeti Szoba” a Hamvay-kúria épületében.

Néhány év múlva értek meg az intézményesülés feltételei: 1976. december 8-án jött létre *Polónyi Péter* (1931-1993) igazgatásával a *Helytörténeti Gyűjtemény*, mely első sorban a településtörténet, a gödöllői művésztelep és a természeti környezet kutatására és bemutatására vállalkozott. Az intézmény a Hamvay-kúria egyre több helyiségét foglalta el, ahol 1981-ben nyílt meg az első állandó kiállítás a gödöllői művésztelep anyagából. Emellett számos időszakos tárlat, helyben és a régióban tartott előadás, élénk közművelődési tevékenység fűződött a Helytörténeti Gyűjteményhez. Tíz évi intenzív szakmunka eredményeként 1988. december 21-én kapott múzeumi rangot az intézmény.

Polónyi Péter nyugdíjba vonulása után öt éven át Varga Kálmán vezette a múzeumot. Ez idő alatt történt az 1996-ban megnyílt kastélymúzeum előkészítése. Ekkor formálódott a Grassalkovich-kastély rehabilitációs programja és ezen belül a múzeumi koncepció, amelynek munkájából az országos múzeumok mellett a helyi múzeum is kivette a részét (kastélytörténeti kiállítás a romos épületben 1991-ben, az Erzsébet Királyné Alapítvány létrehozása 1992-ben). A gyűjteményi munka is a kastélyra koncentrált, a még fellelhető bútorok, a berendezés megmaradt darabjai, a kastéllyal kapcsolatos

tárgyi- és dokumentumanyag szisztematikus gyűjtése folyt.

1993 után az „egyszemélyes” múzeumból – a gyűjtemény igényeinek megfelelő – szakmuzeológusi gárdával (történész, művészettörténész, etnográfus, irodalomtörténész) rendelkező, bővülő intézménnyé sikerült fejleszteni a *Gödöllői Városi Múzeumot*. A szakmai tevékenységben kiemelt helyen áll a század eleji szecessziós gödöllői művésztelep hagyományainak ápolása, értékeinek gyűjtése és mentése, hiszen ebben a témakörben országos gyűjtőkörrel rendelkezik a múzeum. Mind a műtárgyvásárlásban, mind a műtárgyvédlemben ez a terület élvez elsőbbséget. Ezenkívül két jelentős magángyűjteménnyel is gyarapodott a múzeum műtárgyállománya az utóbbi években: Ignác Ferenc óceániai néprajzi és természetrajzi anyagával és Csupor Zoltán Mihály művelődéstörténeti gyűjteményével. Rendszeressé vált az évi egy kiemelt időszakos kiállítás gyakorlata, amelyet tudományos konferencia egészít ki, és ennek anyaga tanulmánykötetben is megjelenik (A

Grassalkovichok barokk kincsei, '48 kultusza. A gödöllői művésztelep 1901-1920). Növekedett a kiadványok száma: Gödöllőről négy nyelvével útikalauzt és egy reprezentatív, színes képes, háromnyelvű, millenniumi fotóalbumot adott ki a múzeum, és előkészületben van a városmonográfia. Helytörténeti tanulmányok megjelentetése céljából 1994-ben indult el a *Gödöllői Múzeumi Füzetek*-sorozat, melynek eddig négy száma jelent meg. A múzeum reprintben kiadott a helytörténet szempontjából alapvető műnek számító könyveket, mint például Ripka Ferenc: *Gödöllő a királyi család otthona és Erzsébet királyné Gödöllőn*. Talán nem szerénytelenség azt gondolni, hogy a múzeum nagy érdeklődést kiváltó kiállításainak, a tudományos műhelyében született igényes kiadványainak, a város kulturális életében való intenzív jelenlétének is köszönhető az, hogy az önkormányzat jelentős pénzüsszeget fordított a múzeum műemléképületének felújítására és a közgyűjtemény fejlesztésére.

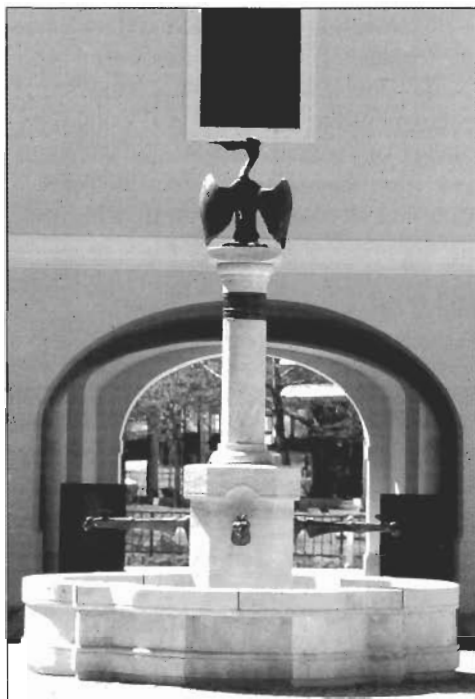
Gödöllő, a nyitott város

Gödöllő történetét mindenkori földesurai írták. Nyitottságának, befogadóképességének köszönhette megmaradását és fejlődését. Grassalkovich korában a német és szlovák mesteremberek, az uradalmi tisztviselők, a Sinák idején a zsidó kereskedők, a királyi korszakban a nyaraló polgárok és az idetelepülő művészek, Trianon után az erdélyi, a második világháború után a felvidéki menekült értelmiségiek gazdagították a települést. Gödöllő ma is nyitott a gazdasági és

kulturális értékek iránt. A rendszerváltozás óta számos jelentős külföldi cég telepedett itt le, ami lehetővé teszi, hogy kulturális fejlesztésekre is áldozzon a város.

A felújítás során kétszeresére növekedett a múzeum területe, és a muzeológusok régi vágya teljesült, amikor végre különvált a kiállítóter a múzeumi háttér munka szinterétől (iroda, raktár, könyvtár, restaurátor műhely). A régi épületben csak kiállítások láthatók. A földszintre került az időszak kiállító terem és a múzeumi bolt. A régi épülethez csatlakozik a városi piachoz tartozó vásárcsarnok modern épülete, és ennek tetőterébe kerültek a múzeumi irodák, könyvtár, kiadványtár. Mind építészeti, mind funkcionálisan egyszerű volt a tervezés: össze is tartozik és ugyanakkor el is különül a múzeumi munka két tevékenységi köre: a közönségtér és a háttér munka. Természetesen a múzeumi munkatársak bevonásával, véleményének meghallgatásával és méltánylásával történt a felújítási munka tervezése és kivitelezése. A műemlékes szakemberek, az építészek és a muzeológusok harmonikus együttműködésének az eredménye a szépen felújított épület.

Most első ízben nyílt mód arra, hogy az épület helyiségei múzeum céljára legyenek átalakítva, természetesen a műemléki szempontok figyelembevételével. A bemutatásra szánt gyűjteményegységek határozták meg a kiállítási terek kialakítását. A lépcsőház két részre osztja az épületet. A kiállítási koncepció szerint jobb oldalt, a legértékesebb és legnagyobb kiállítási terekben a helytörténet és a gödöllői művésztelep, mint a helytörténet legszebb fejezete kapott helyet. Ezen a részen tehát a múzeum gyűjtőkörébe tartozó tárgyak kerültek kiállításra. A felújítás során előkerült barokk freskók restaurálásuk után nagyban növelték az épület értékét. Amilyen nagy örömet jelentett a felfedezésük, olyan nagy gondot okozott az alkalmazkodás hozzájuk. Egy öt teremből álló kiállítási terem sor közzepén található a barokk sarokszoba a XVIII. században készült keretes tájképeivel. Ez nyilvánvalóan csak a helytörténeli kiállítás része lehet. Bárhonnan indul azonban a kiállítás, ez a szoba térben a végén, kronológiában viszont az elején helyezkedik el. Tehát teljesen felborította a kronologikus kiállítás koncepcióját. Ehhez az adottsághoz alkalmazkodva kellett megtervezni a kiállítást. A lépcsőház bal oldalán lévő terekbe került azon anyag, amely nem tartozik a múzeum gyűjtőkörébe, hanem ajándékként került az intézménybe: a Gödöllő növény- és állatvilágát, valamint vadá-

*Asszonyi Tamás Pelikános kútja (1999)
a múzeum udvarán – Fountain with pelican by
Tamás Asszonyi (1999) in the museum's
courtyard*

Fotó – Photo: Kresz Albert

szattörténetét diorámás formában bemutató „Zsvivajgó természet” című kiállítás és a két magángyűjtő, Csopor Zoltán és Ignác Ferenc anyagából készült reprezentatív válogatás.

Az volt a cél, hogy minden részletre kiterjedően igényes és egységes stílusú legyen a felújított múzeum berendezése, belsőépítészeti kialakítása. A semleges, világosbarna színű, égerfafurnéros, rétegelt lemezből készült, igényes kivitelű kiállítási installációt (tárló, vitrin, posztamens, paraván, megállító tábla) és a fogadótér, ruhatár, múzeumi bolt berendezését *Göde András* belsőépítész tervezte. Az installáció egyes darabjain jelentkező és a tervező kézjegyét őrző nyhe robusztusság az egykori barokk kúria jellegéhez kíván igazodni. A kiállításokat a több évtizedes gyakorlattal rendelkező *Bánkuli Albin* iparművész kivitelezte. Korszerű világítástechnika teszi élvezetessé a tárlatlátogatást és a legmodernebb árnyékolástechnika gondoskodik a műtárgyvédelemről.

A múzeum történetében első ízben külön grafikai arculatot kapott az intézmény. Az embléma (Kecskés Zoltán munkája) megjelenik falra festve kívül a múzeum bejáratánál, ezenkívül borítékon, levélpapíron, a muzeológusok névjegykártyáján és a múzeumi bolt papírcsacóján. Műszaki felszereltségét

tekintve is megfelel a múzeum a kor követelményeinek: új számítógépekkel, digitális fénymásolóval, CD-íróval, színes nyomtatóval, digitális fényképezőgéppel gyarapodott. Elmondható, hogy minden tekintetben korszerűen felszerelt, a jelen társadalom igényeinek megfelelő feltételekkel indulhatott meg a munka a XXI. század elején.

A múzeum sokat tett a gyűjteményi tárgyak állagvédelme és megőrzése érdekében. A megnövekedett kiállítási tér lehetővé tette, hogy gyűjteményének sokkal több darabját mutassa meg a nagyközönségnek, mint amennyire korábban módja volt. Az öt állandó kiállításra összesen 99 darab tárgyat restauráltatott az intézmény (61 darab történelmi, 17 darab képzőművészeti, 19 darab néprajzi, 2 darab iparművészeti) 7.698.600 Ft értékben, melynek egy részét (1.340.000 Ft) támogatásból fedezte.

Gödöllő nyitottságát mutatja az is, hogy az elmúlt években – kulturális értékmentés céljából – befogadott több olyan gyűjteményt (Ignác Ferenc és Csopor Zoltán gyűjteménye), amely nem helytörténeli jellegű, nem tartozik a Városi Múzeum gyűjtőkörébe. E gyűjtemények befogadásával és bemutatásával olyan történelmi, néprajzi, művelődéstörténeli, kulturális értéket tesz hozzáférhetővé a város, amely a nagy országos múzeumokban ritkán vagy soha nem kerülne a nagyközönség elé. Gödöllő ezzel is növeli részvételének arányát a nemzeti kulturális munkamegosztásban.

Lásd még – See also: Képmelléklet III.

The Renewed Town Museum in Gödöllő

The 25-year-old museum was renewed last year when the renovation of the Hamvay-mansion, which served as the home of the museum was completed. The opening of both the building and the permanent exhibition was good opportunities to introduce the museum to the public. The mansion built in the second half of the 17th century gained its final form in the 1760s and served as an inn through the next centuries. In the 20th century schools existed inside these walls, later even a cinema found its place there. The local history collection after several attempts was established in 1976 to collect, preserve and present all the material connected to the history of Gödöllő and the Gödöllő art colony. The first permanent exhibition based on the collection of the art colony was opened in 1981, which was followed by many temporary exhibitions. In 1988 the collection gained the title of museum and during the next decade it became a real museum with real collections and publications. With the renovation of the whole mansion, the separation of exhibition halls and offices, workshops and storerooms and a completely modern infrastructure a new phase of museum work can start inside the walls of the Gödöllő Town Museum.

Visszatekintés

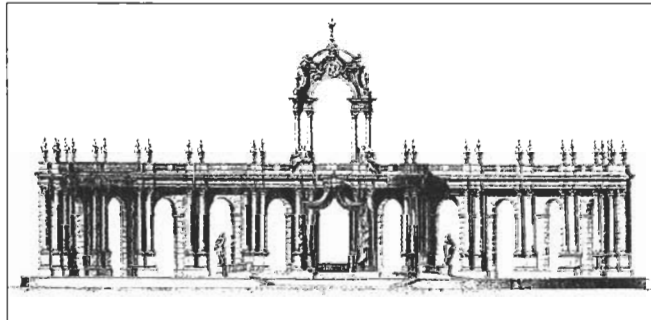
250 éve járt Mária Terézia Gödöllőn

Varga Kálmán

A török kiűzését, majd a kuruc háborúkat lezáró szatmári békekötést követően a Magyar Királyság területén évszázados, az ország újjáépítéséhez kedvező időszak vette kezdetét. Megváltozott a Habsburgok viszonya is a magyar rendekhez, mégpedig a konfliktusokat lehetőség szerint kerülő irányban. Ez persze nem jelentette a birodalmi érdekek kemény érvényesítésének feladását, de azt mindenképpen, hogy Magyarország politikai és gazdasági súlya a monarchián belül megnövekedett. Különösen így volt ez Mária Terézia uralkodása alatt, kinek trónját éppen a magyarok katonai segítségével sikerült megőrizni az 1741-48 között dúló osztrák örökösödési háborúban. A királynő – bár erősítette az országot az örökös tartományokhoz kötő kapcsokat – közjogi értelemben őrzője volt a magyar korona önállóságának. Elődeitől eltérően a magyar nemességet erősebben vonta be udvara életébe, sőt maga is rendszeresen vendégeskedett hívei rezidenciáiban. Személyes látogatásai a magyar főnemsek kastélyaiban az 1740-es évektől kezdődtek, de viszonylag rendszeressé az 1760-as években váltak. Jellemzően a Nyugat-Dunántúlt, a Bécshez és Pozsonyhoz közel eső rezidenciákat célozták, s csak két alkalomról tudunk, amikor az ország szívébe irányultak: 1751-ben Gödöllőre és 1764-ben Vádra. A látogatás kegyével kitüntetett arisztokrata családok száma alig néhány volt, az Esterházyak hercegi és cseklézi grófi ága mellett jószerivel csak a Pálffy és Grassalkovich grófokat érte az a megtiszteltetés, hogy uralkodójukat vendégül láthatták. Mindennek egyrészt politikai, másrészt – mai szemmel nézve – művelődéstörténeti jelentősége volt. A korszak legpompásabb barokk ünnepeit ugyanis éppen ezek a látogatások hívták életre, s aligha túlozunk, ha azt mondjuk, hogy e tekintetben a magyarok nemegyszer fölülmúlták nyugati kortársaikat.

Mária Terézia nagyobb magyarországi útjait tekintve az első éppen 250 éve volt. 1751. augusztus 4-én a pozsonyi országgyűlés alatt kerekedett fel az udvar, hogy megismerje az újjáépülő Királyi Palotát Budán. Buda mellett Pest volt a másik célpont, sőt itt néhány napot is eltöltöttek, állandó katonai csinnadratta közepette. Ezt az utazást tarkította egy gödöllői látogatás, melynek

során a Grassalkovich Antal gróf kastélyában rendezett több napos ünnepségen a királynő tiszteletére a magyar fő- és köznemesség színe-virága megjelent. E pár nappól a legerjedelmesebb tudósítás Bécs olvasott újságjában, a *Wienerisches Diariumban* jelent meg néhány nappal a látogatás után. Ebből idézünk néhány részletet: „...a felségek a gödöllői kastélyba mentek, ahol fogadtatásukra fényes előkészületeket tettek. Minden lóváltásnál 500 magyar nemes vonult fel lóháton zászlóikkal, dob- és trombitaszóval. Az utolsó állomás után az út erdőn vezetett át, ahol ez alkalomra 10 öl széles utat vág-

A gödöllői látogatásra emelt keleti pavilon rekonstrukciója. Baliga Kornél rajza. 2001
The reconstruction of the eastern pavilion built on the occasion of the visit to Gödöllő. Drawing by Kornél Baliga, 2001

tak. Egész a kastélyig kétoldalt huszárak álltak sorfalat égő fehér viaszfáklyákkal világítva meg az utat. Az út felénél a gróf fiával és nemesekből álló nagy kísérettel, pompás díszben fogadta mély hódolattal a felségeket. Mikor 9 óra körül üdvölvések hangja mellett a kastélyhoz értek, az egész kert ki volt világítva. A végében állították fel azt a 14 öl (közel 30 méter) magas építményt, mely 24 oszlopon nyugvó, két emelet magaságú pompás termet alkotott, jobbról és balról a kerthez kapcsolódó oszlopsorral. A királyi asztalnál 24 nógrádi nemes ifjú szolgált fel. Közben trombita és dobszó hangzott és ágyúlövések dördültek el. A kivilágítást több mint 70000 lámpa szolgálta színes viaszéggel. Eddig még sem a felségek, sem a jelenlévő kül és belföldi előkelőségek nem láttak ehhez hasonlót sehol a világon. Másnap reggel a felségek kíséretükkel megtekintették a kastélyt és többször fejezték ki elragadtatásukat. 10 órakor a fekete márvánnyal és arannyal dúsan díszített kápolnába mentek, ahol szentmisét hallgattak. Utána az újonnan készült díszes hintókban 40 kocsiból álló kísérettel kocsikázni mentek a parkba, ahol a

fasor két oldalán a környékbeli nemes ifjak lóháton álltak sorfalat. A kert és a fácános megtekintése után egy pavilonhoz mentek, hogy a felségek innen szemléljék meg a tiszteletükre rendezett vadállat-viadalt. Este a kertben a felségek megnyitották a bált, amelyen a nemességtől több mint ezren vettek részt. Harmadik napon reggel gazdagon megajándékozták a gróft, fiát, leányát. Legteljesebb megelégedésüket hangoztatva megígérték, hogy legközelebb hosszabb időt töltenek itt, majd visszatértek Pestre. Nagy örömeire és dicsőségére szolgált a grófnak és az egész magyar nemzetnek, hogy minden ilyen tökéletesen sikerült. Fokozta a sikert, hogy több mint 20000 ember volt jelen az ünnepségeken és 6000-nél több személy étkezett állandóan a kastélyban.”

Mint a leírásból is kiderül, az uralkodói vizit több volt, mint egy udvarhű főúr iránt gyakorolt kegy, vagy egy pompázatos barokk ünnepség: a nemesség és a királynő közös politikai demonstrációjává emelkedett. A várakozásokkal ellentétben azonban Mária Terézia többé nem jutott el Gödöllőre. (Budára is csak még egyszer, 1764-ben.) A gödöllői kastélyban viszont ma is áll az a szoba, ahol a királynő 1751-ben megszállt. S bár berendezése az idők során elpusztult, megőrzött építészeti pompájával néma mentője az éppen 250 évvel ezelőtti történelmi eseménynek, az udvar vígságos napokat hozó gödöllői látogatásának.

Maria Theresa in Gödöllő

After the several conflicts in the 17-18th centuries a new era began in the Hungarian Kingdom: the ruined country was being rebuilt, the Habsburg - Hungarian relations were constantly moving towards a more favourable direction, increasing Hungary's political-economic weight within the monarchy. Maria Theresa played a crucial role in keeping the balance, she tried to involve Hungarian nobility into her royal life which meant a number of visits to Hungarian noble residences. These stays inspired a series of splendid Baroque festivities attracting dozens of noblemen to Buda, Pest and Gödöllő. In 1751 she visited Count Grassalkovich in Gödöllő, where she and her attendants were greeted with pompous demonstrations and luxurious settings. The queen's stay at Gödöllő was not only a magnificent celebration and a sign of her favour towards faithful Hungarians but also a political demonstration. It was her only visit in this palace but the room where she was staying is still preserved in the memory of this unique event.

Az ópusztaszeri szabadtéri néprajzi gyűjtemény telepítése

Juhász Antal

A hetvenes évek elején, Szer monostorának feltárása közben fogalmazódott meg az igény, hogy a tervezett Nemzeti Történelmi Emlékparkban mutassuk be a tájon élt népség életmódját, múltjának tárgyi emlékeit is. Akkor már hazai példák – a Göcseji Falumúzeum, a Vasi Múzeumfalva és a szentendrei „Skanzen” első épületei – is bizonyították, hogy erre a szabadtéri néprajzi múzeumok igen alkalmasak. 1973-ban bízott meg Trogmayer Ottó múzeumigazgató a szabadtéri gyűjtemény tanulmánytervének elkészítésével. Kézenfekvő volt, hogy a tervnek a táj – Csongrád megye – településének arculatából kell kiindulnia. Tájunk települési képét a középkor óta létező városok, a hódoltságot átvészelő és utána telepített falvak és a szállásföldöken a XVIII. század elejétől megülő, majd sokasodó tanyák határozták meg. Számomra természetes volt, hogy a tervet a mezőváros és a tanya, pontosabban típusos mezővárosi házak és tanyák bemutatására kell építenünk. A terv másik sarkpontja az volt, hogy őrizzük meg a tanya, falu, mezőváros közösségi életének, művelődésének néhány épületét. Ezzel a megfontalással került a tanulmánytervbe a kovácsműhely, a szélmalom, utóbb a tanyai olvasókönyvtár, iskola és a községháza telepítése.

A terv elfogadása után a múzeumok néprajzosai megkezdték az épületek kiválasztását, majd a Szegedi Tervező Vállalat munkatársai elkészítették a műszaki tervet. A szabadtéri Gyűjtemény telepítése 1979-ben a szegedi tanya építésével kezdődött. 1963 óta jártam Szeged régi határának tanyáit, Rösztől Ruzsáig és Szatymaztól Csöngöléig. Sok tanyán megfordultam, több száz fényképet, számos fölmérést készítettem, az épületek – különösen a lakóház – kiválasztása mégsem volt könnyű. A XIX. századi tanyaházakat ugyanis átalakították: széles ereszalját toldottak melléjük, annak a végében kiskonyhát, kamrát falaztak el, elbontották a pitvar tűzelőberendezését. Márpedig az volt a célunk, hogy a XIX. század második felére jellemző, átépítés és toldalék nélküli alsótanyai házat telepítsünk az emlékparkba, a város paprikatermelő övezetéből. Az alkalmas házat Nagyszéksóson, Mórahalom mai határában (V. ker. 106) találtam meg. Az 1970-es években a hazai néprajzi muzeológiában az a törekvés érvényesült, hogy lehetőleg a kiválasztott épület gerendáit, tetőszerkezetét, más épületelemeit használjuk fel – alapos konzerválás után – az újraépítésnél. Ám a kiszemelt tanyán lakó házaspár nem volt hajlandó tanyájától megválni, ragaszkodott a kb. 130-140 éves hajlékhoz, csak az

avult nádfödelet cserélte cserépre. Föderítő akció indult a környéken lakatlan és bontásra szánt tanyák kutatására. Balástya Gajonya nevű határrészén akadunk olyan lakatlan tanyára, melynek faanyaga jó állapotban volt, és tulajdonosával meg tudtam egyezni a szellem, a szarufák, a mestergereenda és a kisgerendák vételéről. A ház bontása meglepetést tartogatott. Az emlékpark építőbrigádja már elbontotta a földemet, amikor a szoba nagygerendáján vésés nyomait vették észre. A meszelés sok éves rétegeit lefejtve kirajzolódott a gerendába vésett „1848” – az építés ideje. Kettős örömet okozott: egyrészt tájunkon eléggé ritka volt, hogy a házépítés évét a nagygerendába vésték, másrészt az évszám nagyjából megfelel a mórahalmai Farkas-tanya építése idejének.

Másodjára a szentesi tanya épületeinek telepítése és berendezése készült el. Szentes régi határában a hetvenes évek végére a tanyák sokkal inkább megritkultak, mint a Duna-Tisza közti homokvidéken. Dónát, Lapistó, Felsőréti, Kis- és Nagytóke bejárása után áttelepítésre megfelelőnek azt a kisparaszt tanyát találtam, amelyet Magyartés határában már az 1971-es „falukutatás” során földerítettem. A Kurca folyócska közelében fekvő magasparton, a folyószabályozás után épített nádtető, cserepes ereszzel toldott, három osztatú lakóházat jellege és jó állagú tetőszerkezete tette alkalmassá a telepítésre. A tanya berendezéséhez kiváló forrást nyújtottak Papp Imre szentesdónái kisparaszt „Emlékek réti tanyánkról” és „A mi kis tanyácskánk” című dolgozatai. A szentesi parasztelep és a helyi református egyházközösség krónikásának írásai az 1910-es évek tanyai mikrokozmoszát örökítik meg, amelynek hiteles rekonstrukciójára törekedtünk.

Sok XIX. századi szentesi és más déltiszántúli tanya jellegzetes épülete volt a boglya formájú kereköl, baromfit és disznókat tartottak benne. A kiszemelt magyartési tanyán két kereköl is épült, de lakóik megöregedvén, majd elköltöztvén, tetejük beázott, vályogfaluk megroggyant. Szentes Berek határrészén kuttattam föl még használt nád- és szalmatetejű kerekólat, melynek másolata készült el Pusztaszeren.

A Dél-Alföldön 1853-ban, Szeged határában épültek föl az első állandó tanyai népiszkolák. Ezeket korunkra elbontották vagy teljesen átépítették. A millennium évében megnyitott, téglafalú, tágas elemi népiszkolák a szegedi tájon ma is állnak, de a szabadtéri gyűjteménybe jobban illett a Pusztaszer-Árpádalmi elemi iskola 1911-ben épült vályogfalú épülete. Fagerendás mennyezetű, deszkapadlós tantermében a

korszak elemi népiszkoláinak vaskos padjai, taneszközei, szemléltető térképei, színes faliképei láthatók. A teremben gyakran 80-100, hat-tizenkét éves tanuló zsúfolódott össze. A tanítólakásban rendezett iskola-történelmi kiállítás a magyar művelődéstörténet értékes tárgyi emlékeit mutatja be.

A tanyai iskola melletti iparosműhelyeket Hódmezővásárhely határából telepítettük a gyűjteménybe. Az útra nyíló, üllőcsengéstől hangos kovácsműhely a parasztlakó társaséletének egyik központja volt. A műhelyben lópatkolás, ráhúzás, szerszámjavítás végett sokan megfordultak, elidőztek, míg a kész munkára vártak, ezért mindig lehetett új híreket hallani, mint a malom előtt vagy a kocsmában. A műhely nagyjából a XX. század első felének kézműves eszközanyagát mutatja be, de látható az 1930-as években beszerzett lendkeres fűrőgép is.

A kovács társszakmája a kerékgyártó vagy bogárnármester, aki a szekér és a kocsifamunkáját készítette. E két műhely mellett szíjgyártóműhely, szegedi és kisteleki műhelyekben készített mesterremekket, sallangos, prádés szerszámokat mutatunk be.

Az ópusztaszeri kocsigyűjtemény az alföldi parasztlakó, parasztpolgárok és mezővárosi urak által használt közlekedési és teherhordó járművek leggazdagabb kiállítóhelye. A mezővárosi házakat, a falusi szatócsboltot és a községházát utcásorba rendezve telepítettük. Az így kialakított utcakép érzékelteti a Csongrád megyei mezővárosok közötti eltéréseket és a parasztpolgári fejlődés sajátos útjait.

The Foundation of the Open-air Ethnographic Museum in Ópusztaszer

The idea of presenting the life and traditions of the people living in the South-eastern part of Hungary emerged in the beginning of the 1970s. The planning stage started in 1973 intending to represent the whole settlement structure of the region including the most typical market-towns and the little, isolated farms as a place of living and work and as a place of social life - a blacksmith's workshop, the windmill, the school, clubs and the parish hall. The next step was to select the buildings and draw up technical plans. It was very difficult because since the end of the 19th century most of the houses have been demolished or rebuilt. The different parts of a house and the stables, barns and other buildings were gathered from all over the region. Furnishing the houses was not an easy task either but there were very useful documents to help research. The special parts of the museum are the collection of carts, carriages and coaches used for carrying people and goods, and the exhibition in the school building about the history of education in Hungary. The houses and public buildings are arranged in real streets to complete the authentic picture of towns and people in Csongrád County.

Számvetés

„Az év múzeuma 2000” pályázatról

Deme Péter

A Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület kezdeményezésére és szervezésében 1977 óta minden évben meghirdetett pályázatra, amelynek keretében a résztvevők előző évi tevékenységét értékeli a bíráló bizottság, 2001-ben 15 intézmény adta be anyagát.

A tapasztalt és elismert szakemberekből álló bíráló bizottságot ebben az évben is a Pulszky Társaság és a társkiíró szervezetek (a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma Múzeumi Osztálya, a Nemzeti Kulturális Alaprogram Múzeumi Szakbizottsága, az ICOM/Múzeumok Nemzetközi Tanácsa/Magyar Nemzeti Bizottsága és a Magyar Nemzeti Múzeum) képviselői, valamint a 2000-ben győztes két múzeum vezetője alkotta. A tagok: Deme Péter, F. Dózsa Katalin, Kecskeméti Tibor, Kubassek János, Lugossy József, Matskási István, Pintér János, Selmeczi Kovács Attila, Veres László, Vígh Annamária.

Az előző években kialakult gyakorlat szerint a testület a pályázó múzeumok beküldött információi és anyagai, valamint a helyszíni látogatások során szerzett tapasztalatok megvitatása alapján értékelt az egyes intézmények 2000. évi tevékenységét és ítélte oda a díjakat. Az ünnepélyes eredményhirdetésre és a díjkiosztásra – hagyományosan – 2001. május 19-én, szombaton délelőtt, a Múzeumok Majálisa megnyitóját követően került sor a Múzeumkertben. Az elismerő okleveleket és a fődíjakat dr. Ecsedy István helyettes államtitkár, a különdíjakat a felajánló szervezetek képviselői adták át a díjazott intézmények és a fenntartók képviselőinek.

Az alábbiakban röviden összefoglaljuk a bíráló bizottság értékelését a pályázaton indult intézményekről.

Fekete István Emlékszoba, Dombóvár (fenntartója F. Bodó Imre)

A tulajdonos gyűjtő a saját házához tartozó épületben, saját költségén hozta létre és működteti a híres magyar író emlékét őrző muzeális intézményt, amely a település egyetlen ilyen típusú létesítménye. Az 1995-ös megnyitás óta mintegy 9000 látogatót vonzott. 2000-ben újabb relikviákkal gyarapodott a gyűjtemény. A fenntartó pályázatokon törekszik a további fenntartáshoz és fejlesztéshez forrásokhoz jutni, kiadványokat, ké-

peslapokat jelentet meg, hagyományt teremtő programokat szervez iskolásoknak. Az emlékhely és tulajdonosa múzeumi szakmai, valamint központi és regionális pénzügyi támogatást egyaránt megérdemelt becsülendő céljai megvalósításához.

Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg (fenntartója a Zala Megyei Önkormányzat)

Az alapításának 50. évfordulóját ünneplő intézmény több területen is kiemelkedő eredményt ért el 2000-ben. A térség nemzetközi kutatási koordinációs központjaként egyik szervezője a „Népek a Mura mentén” című konferencia-sorozatnak. Több éves előkészítés után megnyitotta új állandó kiállítását *Központok a Zala mentén* címmel, amely a régió történetét tárja a látogatók elé a IX. századtól, modern kiállítási elvek alapján, korszerű megvalósítással. Elkészült a zalavári Történeti Emlékpark második üteme, valamint a *Finnugor Néprajzi Park* mari és finn eredetű épülete. Több alapvető fontosságú tudományos kötet is nyomdába került az alapítási évforduló és a millennium alkalmából. A múzeum régész szakemberei többek között megkezdték az M7–M70-es autópálya előzetes régészeti feltárását.

Megújultak a falumúzeum és a városi épületben bemutatott tárlatok programjai, rendezvényei. A műtárgyanyag feldolgozása, raktározása, restaurálása során központi szerepet kaptak a korszerű műtárgyvédelmi szempontok. A Göcseji Múzeum több jelentős rendezvényt is szervezett 2000-ben.

Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő (fenntartója Gödöllői Város Önkormányzata)

A fenntartó város a millennium alkalmából teljesen felújította a múzeum épületét. Az 1990-es évek elején szinte még léteben fenyegetett intézmény – vezetője és munkatársai jóvoltából – a lehetőséggel élve, a teljes megújulás jegyében lépett öt új állandó kiállításával a helyi közösség és a látogatók elé. A jól áttekinthető történeti, természettudományos és képzőművészeti, valamint két magángyűjtő és adományozó (Csupor Zoltán és Ignác Ferenc) anyagát bemutató tárlatok az emeleten kaptak elhelyezést. A földszinten az időszakos kiállítások tere mellett korszerű és széles áruválasztékot kínáló múzeumi bolt csábítja az erre járókat. Az épület harmadik szintjén lévő padlástér a korábbiaknál korszerűbb raktárként funkcionál, míg

a munkaszobák, a könyvtár és a kiadványtár a múzeummal egybeépített vásárcsarnok felletti részben kaptak helyet.

A kiállítások megnyitása óta számos látogató kereste fel a múzeumot, amely sikeres reklámtevékenységet folytat (részben a Királyi Kastély Kht-vel együttműködve), és jelentős szerepet játszik a város kulturális közéletében. A múzeum munkatársai színvonalas tudományos munkát végeznek, amit segít a magas szintű szakmai felszereltség is. Budapest közelében újabb kulturális vonzerő várja a hazai és külföldi turistákat.

Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza (fenntartója a Bács-Kiskun Megyei Múzeumi Igazgatóságot fenntartó megyei önkormányzat)

Az intézmény a város és a kistérség egyik kulturális központja. A szakmai feladatok (gyűjtemények gyarapítása, feldolgozása, nyilvántartása, az állagmegóvás, tudományos kutatás) színvonalas ellátása mellett több szervezetnek is otthont ad, ill. támogatást nyújt (Kiskun Múzeum Baráti Köre, Honismereti Klub, Kirőpítő Fészek, Kincskeresők Gyermek Honismereti Klub). Igazgatója aktív résztvevője a város közművelődési és tudományos szervezeteinek, akcióinak.

2000-ben két állandó kiállítással bővítették kínálatukat (képzőművészeti, történeti-néprajzi) és ugyancsak két időszakos kiállítást nyitottak. Mindegyikhez kiadványok is készültek. Országos jelentőségű a Magyarország büntetéstörténetét bemutató tárlat. A múzeum látogatóinak száma közel tízezer volt. Két jelentősebb tudományos munkát is kiadtak. Mindemellett az egyetlen szakemberrel és négy segítővel működő intézményben példás a raktári és a gyűjteményi rend.

Közlekedési Múzeum, Budapest (fenntartója a Közlekedési és Vízügyi Minisztérium)

A múzeum életében korszakos jelentőségű új létesítmény, az 1000 m²-es raktár átadása és berendezése mellett a Közlekedési Múzeum 2000-ben az utóbbi fél évszázad legnagyobb értékű gyűjteményfejlesztését valósította meg. Jelentős eredmények születtek a műtárgyak restaurálása és felújítása terén. A társadalmi és nemzetközi kapcsolatok bővülése tovább folytatódott, amit egyebek mellett a Múzeumbaráti Kör sikeres működése is bizonyít. Tudományos feldolgozó és publikációs munkájuk, a szakmai oktatásban való részvételük is elismerésre méltó.

Az év során folyamatosan megújították az állandó kiállításokat, továbbá 24 időszakos kiállítást rendeztek. A látogatók aktivitását elősegítendő új, nagyméretű, működő vasútmodell-terepasztalt létesítettek. Szakmai vezető szerepet játszottak a budapesti Vasúttörténeti Park kialakításában, működtetésében. Több érdekes és vonzó programot dolgoztak ki és valósítottak meg, elsősorban a fiatalok számára. E törekvések sikerét egyebek mellett az is jelzi, hogy 350 ezernél többen keresték fel a múzeumot 2000-ben.

Központi Bányászati Múzeum, Sopron (részben önfenntartó, részben a Központi Bányászati Múzeum Alapítvány finanszírozza)

A magyar bányászat országos gyűjtőkörű szakmúzeuma évek óta pályázatokból, vállalkozásból és más forrásokból biztosítja költségvetésének nagyobbik részét. 2000 szeptemberében – hosszú előkészítő munka után, több forrás koncentrálásával (pl. PHARE), három időszakos kiállítás tapasztalatait összegyűjtve, széles körű hazai és nemzetközi együttműködéssel – megnyitották a látogatók előtt *Egy ezredév a magyar bányászatban* című új állandó kiállításukat. Különlegessége a múzeumi mozi és az, hogy a feliratok a magyarországi bányászatban használatos három nyelven (magyar, német, szlovák) olvashatók. A kiállításához kapcsolódva nemzetközi konferenciát rendeztek „Az ipari forradalom hatása Közép-Európa montanisztikájára” címmel. A munkatársak jelentős szerepet vállaltak a „Magyar bányászat évezredes története” című sorozat harmadik kötetének elkészítésében is. Emellett sokat tettek és tesznek a mostanában bezárt bányák történeti anyagának összegyűjtése és feldolgozása érdekében.

Magyar Elektrotechnikai Múzeum (Közhasznú társaság)

Az országos gyűjtőkörű szakgyűjtemény, mely – egyedülálló módon – két éve Kht-ként működik, 2000-ben a szakmai kapcsolatok, a tudományos munkák és a kiállítások terén egyaránt szép eredményeket mutatott fel. Számos külföldi intézménnyel folytatnak együttműködést. Az igazgató tollából megjelent *A magyar elektrotechnika története* című monográfia. Jedlik Ányos, Bay Zoltán, Gábor Dénes és a Magyar Elektrotechnikai Egyesület évfordulójáról időszakos kiállítással emlékeztek meg. Tárlataik atraktívak, számos interaktív egységgel rendelkeznek, munkatársaik lelkesen és értőn mutatják be a látogatóknak (köztük sok diáknak) az elektrotechnika csodáit.

Látogatóik száma megközelítette a tízezeret, igen magas a rendhagyó órák és tárlatvezetések száma. A múzeum nehezedő anyagi helyzete ellenére kitart az ingyenes-

ség mellett. Az intézmény raktározási, állagvédelmi helyzete jó, leltározottsága naprakész, a gyűjtemény mintegy negyede már számítógépen van nyilvántartva.

Marcali Városi Helytörténeti Múzeum, Marcali (fenntartója Marcali Város Önkormányzata)

Az 1972 óta működő, 1992-ben városi fenntartásba került múzeum méretét és a munkatársak számát tekintve egyaránt az igazi „kis múzeumok” közé tartozik. Ennek ellenére a város és a környék egyik közművelődési centruma. 2000-ben a városi millenniumi rendezvények fő központja, szervezője volt, emellett kapcsolódó időszakos kiállításokat rendezett. Az intézmény igazgatója személyesen is aktív résztvevője, szervezője és támogatója a helyi társadalmi és szakmai közéletben működő több szervezetnek. Elismeréssel kell szólni az intézmény közművelődési, oktatást segítő tevékenységéről, a tudatos gyűjtőmunkáról, az ambiciózus szakmai és turisztikai tervekről, a támogatókkal kiépített kapcsolatokról. Mindezek jelentős fejlesztés lehetőségét ígérik, amennyiben a fenntartó is segíti ezt.

Pick Szalámi és Szegedi Paprika Múzeum, Szeged (fenntartója a Pick Szeged Szalámigyár és Húsüzem Rt.)

A közel negyedszázada működő szakgyűjtemény a világhírű szalámi- és paprikagyártás tárgyi és írott emlékeiből őriz több száz darabot. A 2000-ben megnyílt, tartalmasan, didaktikusan és esztétikailag is magas színvonalon kivitelezett, 330 négyzetméteres kiállítás, amelyet videofilmek egészítenek ki, külső szakemberek munkáját dicséri. A múzeum épületében igen nagy figyelmet fordítanak a látogatók fogadására, vezetésére és kiszolgálására. Mintaszerű és hatékony a propagandájuk is. Külön elismerést érdemel az a tény, hogy a profitorientált vállalat a privatizálás után sem szüntette meg a gyűjteményt, sőt, sokat áldozott a kiállítás megvalósítására.

Porcelánmúzeum, Hollóháza (fenntartója a Hollóházi Porcelán Rt.)

Az 1981-ben létrehozott szakgyűjtemény, amelynek működtetését azóta is a Porcelángyár biztosítja, folyamatosan gyűjti a gyár régebbi és újabb termékeit, szolgálva ezzel az iparművészeti és ipartörténeti kutatásokat. Az utóbbi években a fenntartó gyár a korábban nagyobb figyelmet fordított a múzeum fejlesztésére, működtetésére és propagandájára, természetesen azzal a céllal is, hogy növeljék a termékek iránti érdeklődést. A kiállítás, amely tavasztól ősziig látogatható, gondozott, látványos, feliratai magyar,

angol és szlovák nyelvűek. Az intézmény működtetését jelenleg egy betéti társaság végzi, amely a fenntartóval együtt igen sokat tesz a reklám, propaganda, közönségkapcsolatok és turisztika terén egyaránt azért, hogy minél több látogatót (és vásárlót) vonzzanak az alig ismert környékre.

Rippl-Rónai Múzeum, Kaposvár (fenntartója a Somogy Megyei Önkormányzat)

A millenniumi évben több időszakos és három állandó kiállítás nyílt a somogyi megyeszékhely közel százéves múzeumában. Utóbbiak közül legjelentősebb a Rippl-Rónai Ödön gyűjteményét bemutató. Felújították és kiegészítették a „Somogy megye népművészete” című tárlatot. Fontos kiadványok kerültek nyomdába, melyek közül kiemelkedik a *Somogy megye népművészete* és a *Somogy megye faunája* című, széles körű kutatáson és szervezésen alapuló, terjedelmes két kötet. Az autópálya-építést megelőző régészeti feltárások jelentős eredményeket hoztak. Két új raktárépület vásárlásával lényegében megoldották az elsősorban régészeti téren növekvő leletanyag raktározásának gondját. Korszerűen berendezték a múzeum felújított szárnyát, jól felszerelt restaurátor- és preparátorműhelyek segítik a műtárgyak védelmét, megőrzését. Belső számítógépes hálózatot és színvonalas honlapot működtetnek. A múzeumhoz tartozó megyei hálózatot 2000-ben 70 ezernél több látogató kereste fel, amiben vonzó programjaik is szerepet játszottak. Kaposvár diákjai ingyenesen látogatják a múzeumot.

Szabadtéri Néprajzi Múzeum, Szentendre (fenntartója a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma)

A 2000. évben a múzeum életének kiemelkedő fontosságú eseménye volt a Bakony, Balaton-felvidék tájegység ünnepélyes átadása szeptember 20-án, ami egyben az „Európa – Közös örökségünk” nemzetközi eseménysorozat hazai záró rendezvénye volt. Emellett átadták az év folyamán a dusnoki szélmalmot és a jászárokszállási fogadót is. A fejlesztések kapcsán ezres nagyságrendben vásároltak berendezési tárgyakat, konzerválták, restaurálták és feldolgozták a vonatkozó műtárgyállományt. Az év elején vették birtokba az új kiszolgáló és szociális épület-együttest, melyben korszerű dolgozószobák, raktárak, műhelyek, szociális helyiségek segítik a szakemberek munkáját. Jelentős eredmények születtek a megelőző konzerválás és a számítógépes nyilvántartás, valamint az állományrevízió területén. A tudományos munkatársak számos konferencián és felsőoktatási intézményben tartottak előadásokat. A múzeum rendezte meg a 2000. évi néprajzi vándorgyűlést – igen nagy siker-

rel. A közel 200 nyitvatartási nap több mint 60 %-án voltak közönségprogramok, rendezvények a „Mindennapi élet az ezeréves Magyarország” összefoglaló címmel. A látogatók száma 2000-ben ismét átlépte a 200 ezer főt.

Tokaji Múzeum, Tokaj (fenntartója a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Igazgatóságát fenntartó megyei önkormányzat)

A város főterén álló, 1998-ban felújított és 2000-ben belülről átalakított műemléki polgárházban működő intézmény több vonzó, érdekes és tanulságos állandó kiállítással várja látogatóit. Kiemelkedik közülük az *Ezen Hegyaljának Tokaj az címere* című, a padlástérben ötletes megoldásokkal elhelyezett, a szőlőtermesztéssel, borkészítéssel és -kereskedéssel foglalkozó tárlat. A millenniumi év a múzeum számára más vonatkozásokban is megújulást, korszerűsödést hozott. Idegen nyelvű feliratok kerültek a kiállításokba, eredményes gyűjtő- és állagvédő munkát folytattak, komoly támogatókat (elsősorban borászati cégeket) sikerült megnyerniük. Az intézmény tevékeny részese a helyi városvédő és szépítő egyesület, a Rákóczi-kör és más szakmai-társadalmi szervezetek működésének.

Városi Művészeti Múzeum, Győr (fenntartója Győr Megyei Jogú Város Önkormányzata)

A város által 1994-ben alapított múzeum ma Győr egyik legjelentősebb kulturális intézménye, szellemi-művészeti központja, amely mind ismertebbé válik itthon és külföldön is. Működteti az Alkotóházat és a Győri Művésztelepet, folyamatosan fejleszti a műtárgyvédelmi feladatok ellátásához szükséges műhelyeket. A tárlatoknak helyet adó műemléki épületek fenntartására is nagy figyelmet fordítanak. A gyűjteményi anyag a megalakulás óta megtízszereződött, egyre nagyobb hazai

és nemzetközi ismertségre tesz szert. Valamennyi műtárgy leltározva, kartonozva, fotózva van, emellett számítógépen is nyilvántartott. Állandó kiállításai mellett számos sikeres és nemzetközileg is nagy érdeklődést kiváltó időszakos kiállítást rendeztek, érdekes programokat ajánlanak az érdeklődő felnőtteknek, diákoknak egyaránt. Szoros kapcsolatot tartanak a helyi művészeti képzés minden intézményével. A jól működő Múzeumbarátai Kör anyagilag és más formában is sok segítséget nyújt munkájukhoz.

Völgységi Múzeum, Bonyhád (fenntartója Bonyhád Város Önkormányzata)

Az 1987-ben létesített múzeum állandó kiállításai a Völgység történetét, néprajzát, nemzetiségeinek életét és a kismesterségeket mutatják be. Időszakos tárlataik 2000-ben elsősorban a környéken lakó székelyek életének, művészetének legfontosabb jellemzőit tárták a látogatók elé, kapcsolódva a székely világtalálkozóhoz. A múzeum vezetője a városi millenniumi programokat koordináló és szervező bizottság elnökeként is sikerrel tevékenykedett. Elismerésre méltó publikációs tevékenységet folytatnak, emellett a térség egyik legfontosabb szellemi-kulturális alkotóműhelye is az intézmény. Aktív és sikeres múzeumpedagógiai munkájuk mellett széles körű társadalmi kapcsolatokat építettek ki, ami a gyűjtőmunkában is eredményt hozott. Eredményeiket a szűkös anyagi források és mozgástér tudatos bővítésével érték el.

On the "Museum of the Year 2000" Competition

The Pulszky Society – Hungarian Museum Association along with the Museum Department of the Ministry of National Heritage, the ICOM Hungarian National Committee and the Hungarian National Museum has invited tenders for the "Museum of the Year 2000" competition with the purpose of appreciating the professional work and public education of Hungarian museums. The jury made its decision after visiting the competing institutions and examining their yearly achievement.

The two main prizes were awarded to the Open-air Museum in Szentendre and to the Gödöllő Town Museum. Special awards were given to the Museum of Transportation in Budapest, the Central Mining Museum in Sopron, the Kiskun Museum in Kiskunfélegyháza, and the Göcseji Museum in Zalaegerszeg.

A pályázat díjazottjai

„Az év múzeuma 2000”
kitüntető cím és fődíj
(1 millió Ft):

**Szabadtéri Néprajzi Múzeum,
Szentendre**

Gödöllői Városi Múzeum, Gödöllő

Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi
Egyesület különdíja
(300 ezer Ft):

Közlekedési Múzeum, Budapest

ICOM Magyar Nemzeti Bizottsága
különdíja
(300 ezer Ft):

**Központi Bányászati Múzeum,
Sopron**

Nemzeti Kulturális Örökség Minisztéri-
uma Múzeumi Osztálya különdíja
(300 ezer Ft):

Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza

Magyar Nemzeti Múzeum különdíja
(300 ezer Ft):
Göcseji Múzeum, Zalaegerszeg

**Minden további résztvevő a bíráló
bizottság elismerő oklevelét
érdemelte ki.**

A tájházak a magyar múzeumok között

Balassa M. Iván

A szabadtéri múzeumok között sajátos helyet foglalnak el a az úgynevezett tájházak. Gyakran maga ez a megnevezés sem egyértelmű, nem tudni, hogy mögötte milyen intézmény rejlik. Ez részben a magyar múzeumi „klasszifikáció” hiányából is adódik, és bizonyos múzeumlétezési előzményekre is visszavezethető: egy időben ugyanis így nevezték a kis, helyi gyűjteményeket. A mi értelmezésünk szerint a tájház a népi

építészet szempontjából jelentős, esetleg népi műemléknek minősített épületekben berendezett lakásbelsőket, ritkábban műhelyeket, kezdetlegesebb ipari létesítményeket bemutató múzeum.

Belegondolva a meghatározás egyes elemeibe, többnyire egyértelmű, de esetenként magyarázatra szorul az egyes múzeumok „besorolása”. Először a „felső” határ: a falusi, a mezőgazdasági termeléssel kapcsolatos olyan épület, mint pl. a szántód-pusztai major, a tihanyi bencés apát-ság „mezőgazdasági üzeme”, legalábbis

elméletileg, nem tartozik e körbe, hasonlóképpen Keszthelyen a Georgikon Majormúzeum, a Festeticsek egykori birtokközpontja. Meg kell azonban vallani, hogy a cselédtájházakat már, legalábbis a gyakorlatban, nemritkán tájháznak tekintjük, pedig többnyire ezek sem sorolhatók a népi építészet körébe.

De nem minden hagyományos népi épületben berendezett múzeum, kiállítóhely tájház. Nem tekintjük annak például az ászári (Komárom m.) Jászai Mari-szülőházat, pedig hozzá nagyon hasonló épületek

állnak a szabadtéri múzeumokban is: ez ugyanis nem lakásbelső, enteriőr, hanem vitrines-tárlós kiállítás, mégha egy-két bútor el is helyeztek benne. Hasonló a helyzet az álmosdi (Hajdú-Bihar m.) Kőlcsey-kúriánál, vagy a kiskőrösi (Bács-Kiskun m.) Petőfi Emlékháznál is. Ezek az épületek a népi építészet körébe tartoznak, de berendezésük nem az egykori életmódot tükrözi, hanem történelmünk, irodalmunk, stb. egy-egy kiemelkedő személyiségének állít emléket, vagy – és erre is számos példa van – hagyományos helytörténeti, történeti kiállítás található bennük. Ez esetben sem lehet a határokat mereven meghúzni, hiszen egy átrendezéssel, az épület néhány helyiségében hagyományos enteriőr kialakításával tájházzá válhat a múzeum.

Nem könnyű az ipari létesítmények elbírálása sem. A végletek itt is jól láthatók, hiszen egy szélmalom vagy szárazmalom idetartozása, ugyanakkor például a budapesti Ganz törzsgyárban berendezett Öntödei Múzeum idegensége nyilvánvaló. Az azonban már kérdéses, hogy például a pápai Kékfestő Múzeum e körbe tartozik-e? Az ott bemutatott eljárások azonosak a falusi műhelyek technológiájával, s áruterelésük is a parasztság igényeit elégítette ki, ugyanakkor már manufaktúra, és építészeti színvonalra sem tekintendő „népi”-nek.

Már az eddigiekből is kitetszik, hogy a tájházaknak milyen formai, tartalmi változatosságuk van. Ez tükröződik a „hivatalos” nevéikben, azokban a megnevezésekben is, melyeken – ha egyáltalán van ilyen – működési engedélyüket kapták. Nevezik őket szabadtéri néprajzi múzeumnak, például Veszprém megyében, de lehetnek „szellérház”, „gazdaház”, mint Hevesben. A hivatalos besorolás sem segít, ebben többnyire múzeumi kiállítóhelyként szerepelnek.

Megjelenésükben, építészeti helyreállításuk és berendezésük színvonalában is

rendkívül változatosak, és ugyanez tapasztalható létrejöttük, üzemelésük körülményeiben.

Az elmúlt évtizedekben egyes megyék különböző megfontolásból nem törekedtek központi, áttelepített épületekből álló regionális szabadtéri múzeumok létrehozására, hanem tervszerűen tájházak láncolatát alakították ki. A legjobb példája ennek Heves megye, ahol ezek jól szemléltetik a megye népi építészetét, társadalmi megosztottságát, nemzetiségi viszonyait. Hasonló, ha nem is mindig ennyire tudatos törekvés tapasztalható Veszprémben vagy Békésben.

Mindez nem jelenti azt, hogy azok a megyék, ahol szabadtéri múzeum van, lemondtak volna a tájházakról. A legjobban ezt Vas megye példája cáfolja, ahol a Szombathelyen láthatókat jól egészítik ki az olyan védett és múzeumként funkcionáló együttesek, mint a szalafő-pityerszeri vagy a cáki.

A tájházaknak volt egy nagy korszaka – a hatvanas, hetvenes évek. Ebben az időben a falu, igaz, még félénken meginduló önzonosság keresése szerencsésen találkozott a népi műemlékek védelmének fellendülésével. A központi, állami pénzeket megvásárolt és helyreállított épületek tömege kapta „természetes” funkcióként a tájház-használatot, amit a helyi, többnyire termelőszövetkezeti támogatás is elősegített. A helyi kezdeményezések mellett más, regionális és országos szervezetek is segítettek a tájházak létesítését, melyek így, igaz, nagyon egyenetlen színvonalon, de a legdinamikusabb múzeumfajtának bizonyultak. A lendület még a 80-as évek elején is tartott, például 1982-83-ban még mintegy huszonöt tájház nyílt meg.

A rendszerváltozás a magyar múzeumokat is új helyzet elé állította, és a legnagyobb változást éppen a legkisebbek, a legkevésbé szilárd alapon nyugvók, a tájházak érték és szenvedték meg. A megyei múzeumi szervezetek bomlása, „karcsúsítása” elő-

ször őket sújtotta. A helyi kezelésbe adás vegyes eredményeket hozott, van ahol a változás pozitív, de gyakori az ellehetetlenülés, esetenként a megszűnés is.

A magára találó helyi társadalom még nem mindenütt érzi szükségét múltja ilyen megőrkítésének. Ugyanakkor megindult egy másik folyamat, egyre több olyan magánkezdeményezésről lehet értesülni, ahol a nem hivatalos tájház tulajdonosa nem érzi annak szükségét, hogy múzeumi működési engedélyt kérjen, és vállalja mindazt, ami ezzel jár, hanem csak van egy épülete és benne egy gyűjteménye, és ezt az érdeklődőknek megmutatja.

Az első, a szabadtéri múzeumok egy sajátos formájának tekinthető tájház az 1960-61-ben helyreállított Schumacherházban, Nagyvázsonyban nyílt meg. Az eltelt negyven év alatt a múzeumoknak ez a formája változatos pályát futott be, és remélhető, hogy a társadalmi és a nyomában járó gazdasági változások nyugvópontra jutásával ismét megtalálják helyüket mind a magyar múzeológiában, mind a társadalomban.

Regional Houses among Hungarian Museums

Regional houses play a unique role among open air museums in Hungary. Often even the name "regional house" can be misleading, sometimes it may not adequately refer to the functions of its bearer. According to the view of ethnographical museology regional houses are museums presenting interiors of folk houses or workshops furnished in architecturally significant buildings or houses that are classified as folk monuments. The great era of the regional houses were the 1960s and 1970s when, with the financial help of the state, a great number of houses in the villages were rebuilt, renewed and became centres of the history of the settlements. The period of the system change brought along new challenges but new hardships as well. Some of the regional houses disappeared, some are supported by individuals or organisations, the future of many is still unknown, but hopefully most of them can survive.

Szabadtéri néprajzi bemutatóhelyek Heves megyében

Cs. Schwalm Edit

Tervek

Az 1960-as években megindult országos szabadtéri néprajzi múzeum szervezését az ország több tájegységén helyi kezdeményezések előzték meg. Ezek között is élen járt Heves megye, itt nyitották meg az első

szabadtéri kiállítóhelyet, a parádi Palócház 1963-ban, majd a verpeléti kovácsműhelyt 1964-ben.

A múzeumi szervezet akkori igazgatója, Bakó Ferenc fő kutatási területe a település, népi építkezés volt. A megyei műemléki topográfia előkészületi munkái során az 1950-es évek közepétől minden településen elvégezte a gyűjtőmunkát. Felmérte, lefényképezte és részletes leírással

dokumentálta a népi műemléki szempontból jelentős lakóházakat, melléképületeket. *A Heves megye műemlékei I-III.* Bp. 1969-1978. c. kötetben 400 népi épületeírás szerepel a falu településszerkezetének bemutatása mellett. Ekkor vetődött fel, hogy ezek közül a legkiemelkedőbbeket meg kell menteni: műemléki védelem alá kell helyezni, megvásárolni, eredeti helyén helyreállítani és múzeumi kiállítóhelyként

működtetni. Elkészült egy nagyszabású terv is, amely tartalmazta a bemutatásra alkalmas objektumokat. A kiválasztásnak több szempontja volt: az épület kora, anyaga, szerkezete, alaprajzi elrendezése, eredeti rendeltetése. Az épület szépsége, dekoratív megjelenése mellett fontos volt régessége, mely a tetőformában, tüzelőberendezésben vagy építési technikában jelentkezett. Ennek a tervnek kb. egyharmada valósult meg. A népi műemléklakóházak a parasztság különböző társadalmi rétegeinek építkezési kultúráját tükrözik, eltérő lakástípusokat, valamint munka- és gazdálkodási körülményeket tárnak a látogatók elé (Mikófalva: Kisnemesi lakóház; Nagyréde: Zsellérház; Abasár: Kapásház; Noszvaj: Gazdaház stb.). Java részük idegenforgalmi útvonalakon, üdülő- és kirándulóhelyeken van, így látogatottságuk is biztosított.

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet, mint a múzeumi hálózat létrehozója és fenntartója irányította a fejlesztési tervek végrehajtását, amibe több intézményt is bevont. A múzeum készítette el a terveket, szervezte az anyaggyűjtést, berendezést, vállalta a fenntartást. A Megyei Tanács biztosította az ingatlanok megvásárlásához a pénzügyi fedezetet. Az Országos Műemléki Felügyelőség megígérte(!), hogy saját költségvetése keretében elvégzi a műemléki helyreállítást (tervezést és kivitelezést egyaránt). Az Országos Idegenforgalmi Hivatallal is folytak tárgyalások, hogy évenként bizonyos összeggel járuljon hozzá a múzeumi hálózat kiépítéséhez és fenntartásához.

Minden építménynél a változtatás nélküli felújítás volt a cél, ahol ez nem volt lehetséges, hiteles rekonstrukcióra törekedtek. Legöregebb a parádi lakóház és csűr, építése a XVIII. századra tehető. Tüzelőberendezése a szobából fűthető kürtös kemence, rajzok és hitelt érdemlő leírások nyomán készített rekonstrukció. Mikófalva (1846), Noszvaj (1889), Abasár (XVIII. század vége), Átány (1856) tájházában csak felújítást kellett végezni, a verpeléti kovácsműhelyben (XIX. század eleje) a gerendákat cserélték ki, és az eredeti állapotnak megfelelően zsúppal fedték. A nagyrédei Zsellérház helyreállítás közben összeomlott, ezért az rekonstrukció hiteles másolata az eredetinek. A kishánai szlovák parasztház többször átépített tetőformája, tornáca a régire visszaalakítva, kemencéje, kő ablakkerete rekonstrukció. A házat a közeli várrom régészeti feltárása és bemutatásának kialakítása során vették állami tulajdonba, ennek udvarán át lehetett ugyanis a várat megközelíteni.

Udvar tekintetében nem mindig sikerült az épülettel egykorú felszerelést, berendezést bemutatni. Vagy a kapu, vagy a kerítés

Palóház, Parád – Palots house, Parád

majdnem mindenütt rekonstrukció, de voltak esetek, amikor le kellett mondani a hitelességről. Mikófalván az udvarhoz a falu szélén még egy csűröskert, Átányon pedig ólaskert tartozott. A kerteket sajnos nem lehetett megszerezni, bár a teljesség és a hitelesség ezt kívánta volna meg.

A múzeumi kiállítóhelyek berendezése a lehetőségekhez mérten az eredeti funkciónak megfelelő és az épület korához igazodik. Amikor a házhoz illő tárgyakat már nem lehetett gyűjteni, vitrinek, tablók felhasználásával helytörténeti, néprajzi természettudományi kiállítás került az épületbe, vagy csak egy-egy helyiségébe. A szilvásvárad kisnemesi Orbán-házban a *Bükk természeti képe* című kiállítás látható. A noszvaji Gazdaház hátsó szobájában szőltesek, pástorfaragások vannak a vitrinekben, de látható a templom reneszánsz mennyezetének egy kazettája, valamint a hátikosárfonás eszközei. Abasáron régészeti, helytörténeti kiállítás kapott helyet a kamrában. A mikófalvi kisnemesi Göbolyház kamrájában a vitrines népművészeti kiállítást idővel a kamra berendezése váltotta föl.

A szabadtéri múzeumi hálózat tervezésében az előzők mellett, a megye eltérő típusú területrészeiről számos község szerepelt egy-egy parasztház megvásárlásával és berendezésével, így: Sirok, Mátra-szentimre, Boldog, Felsőtárkány, Szarvaskő, Hort, Parádóhuta (5 lakóházzal). Sirokban a természeti adottságokból következően a kőházon kívül egy homokkőbe vájt barlanglakás bemutatása is felmerült. A lakóépületek mellett vízimalmok helyreállítása, rekonstrukciója is helyet kapott a tervek között: Szilvásvár, régi vízimalom, Aradi u. 16.; Mónosbél, Barát-kert, tardosi vízimalom; gyöngyössolymosi

vízimalom. Poroszlón, a Tisza mellett egy halásztanya kialakítása volt a terv. Az egri és gyöngyösi borvidék szőlőművelésének, borkezelésének emlékeit pincék sorában kívánták bemutatni: Eger, Gyöngyös, Abasár, Gyöngyöstarján, Ostoros. Ezek közül csak Egerben, a Szépasszonyvölgyben helyeztek három XVIII. századi pincét műemléki védelem alá. Kettő múzeumi bemutatóhely, egy idegenforgalmi vendéglátást szolgált.

A Heves megyei szabadtéri múzeumi hálózat kiépítési terve mellett egyéb kezdeményezések is megvalósultak. Recskén a Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezet állított helyre egy parasztházat, az első szobát és a konyhát muzeális értékű tárgyakkal rendezték be, a többi helyiségben munkahely, raktár van.

Az Erdőgazdaság kezdeményezésére és kivitelezésében – Bakó Ferenc szakmai közreműködésével – az országban egyedülálló múzeumi bemutatóhely létesült Szilvásváradon: a Szalajka-völgyből kiágazó Horotna-völgy tisztásán a *Szabadtéri Erdei Múzeum*. „Az erdei munka névtelenjeinek” kíván emléket állítani: az erdei munkások munkakörülményeit, életformáját, építményeit, eszközeit, a munkafolyamatokat rekonstruálja két évszázad emlékei alapján. A különböző típusú mészegető és szénégető kunyhók mellett ott a mészegető-kemence és a faszénégető boksa, a fakitermelés legfontosabb eszközei, a favágók és a faszindelykészítők kunyhója. Ipartörténeti szempontból érdekes a hamuzsír-főzőhely, az üveghuta és a vashámor.

A múzeumi hálózat kiépítési tervében az egyik legfontosabb cél a népi műemlékek védelme volt, hogy azok lebontását, átalakítását megakadályozzák. Ezért a múzeumi kiállítóhely funkciója mellett egyéb haszno-

*Üvegolvasztó kemencék a Szalajkavölgyi Erdői Szabadtéri Múzeumban
Glass furnaces in the Szalajkavölgy Forest Museum*

sítási formák is felmerültek a helyreállítás után. Pl. Parádóhután öt házat javasoltak műemléki védelemre, melyeket alkotóházként vagy turistaszállóként kívántak üzemeltetni. Az is felvetődött, hogy különböző háziipari tevékenységet végeznek majd az egyes épületekben: pl. kosárfonás, seprűkészítés, szőnyegszövés, vagy idősek klubját rendeznek be.

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet szabadtéri múzeumi hálózat kiépítési tervei-
ben a következők szerepeltek: 19 parasztház, 1 kovácsműhely, 3 vízimalom, 1 halásztanya, 1 barlanglakás, 4 pince, összesen tehát 29 objektum. 1963-1982 között megnyílt: 7 tájház, 1 kovácsműhely, 1 borospince, 1 népi műemlékház természettudományi kiállítással, tehát 10 objektum. A Szalajka-völgyi Szabadtéri Erdői Múzeum létrehozója és fenntartója az Erdőgazdaság, a recski tájházé a Hevesi Népművészeti és Háziipari Szövetkezet.

Valóság

A Heves Megyei Múzeumi Szervezet a saját szabadtéri múzeumi hálózatának kiépítése során egyre több helyi kezdeményezésről értesülhetett. Az 1980-as években sok köz-
ségi tanács vásárolt régi parasztházat, amit saját erőből helyreállítottak, a faluban összegyűjtötték a berendezési tárgyakat, és idős emberek irányításával elkészítették a kiállítást. A munkához ritkán kérték a múzeum szakmai véleményét. A helyreállítás gyakran elhibázott, a berendezés zsúfolt, kiállítási szempontok kevésbé érvényesülnek.

Boldogon egy többször átépített és bővített, több helyiségből álló ház tisztaszobáját és konyháját rendezték be főleg az

1930-as években használt tárgyakkal, bútorokkal. Egy szobában a rendkívül gazdag népviseletet mutatják be, a többiekben különböző témájú kiállítások vannak. A gyűjtemény ma is állandóan gyarapszik. Az utolsó szoba vendégfogadásra van berendezve. Különösen búcsúkor nő a látogatottság. Boldogon már az 1930-as években is volt idegenforgalom, hiszen Bruchner Jenő, a Gyöngyösbokréta egyik szervezője itt volt főjegyző. 1935-ben – Mezőkövesd és Kalocsa után – idegenforgalmi vendégházat hoztak létre, turistacsoportokat szerveztek a faluba.

Kiskörén XIX. század végi parasztházat állítottak helyre, a szoba XX. század eleji bútorokkal berendezve, a katlanos tüzelőberendezés rekonstrukció. A kamrában felállított XIX. század eleji szövőszéken a helybéli iskolások tanulnak szőni. Nyáron is gyakran szerveznek ide programokat.

Markazon a XIX. század végén épült, náddal fedett lakóház két külön bejáratú, szoba-konyha beosztású. Az enteriőrbe illesztve egy helyi népművész hagyományos gyermekjátékait is bemutatják.

A poroszlói tájház eredetileg a Heves Megyei Népművészeti Egyesület kezdte el felújítani és alkotóháznak szánta. A terv meghiúsult, az önkormányzat állította helyre, rendezte be, és működteti.

Egereschiben a hitelesen berendezett szoba és a vegyes néprajzi tárgyakat tartalmazó kamra mellett a konyhában a szénbányászat történetét bemutató vitrines kiállítás kapott helyet, amit a megyei múzeum munkatársai rendeztek.

Mátrászentimrén évtizedeken át helytörténeti kutatással foglalkozó helyi tanár munkásságára épülve nyílt meg az első kiállítás a hutás falvak életmódjáról, majd

egy tájházat is berendeztek. Lőrinciben egy öthelyiséges parasztház tisztaszobája és konyhája hitelesen berendezett, gazdag népviseleti anyaggal bővített. A hátsó szobában a helyi népdalkör próbáit tartják. Nyaranta változatos programokat szerveznek.

Gyöngyöspatán és Rózsaszentmártonban a helyi építési hagyományokat nem mindig tartották szem előtt a helyreállításnál, a berendezési tárgyak azonban jók. Gyöngyöspatán különösen a gazdag népviselet bemutatására fektették a hangsúlyt.

Bükkszéken azzal a céllal állítottak helyre és rendeztek be egy XIX. század végi parasztházat, hogy itt a nyaralóknak programokat szervezzenek, az érdeklődőket szóni tanítják, a gyermekeknek különböző kézműves foglalkozásokat tartanak.

Mátraballa és Detk tájházáról bővebb ismereteink nincsenek, a sajtóból értesülünk megnyitásukról.

A tájházak mellett ipari műemlékek bemutatására is tettek kísérleteket. Mátrafüreden – Molnár Gusztáv, megszállott ezermester, több éves kutatómunka után – a Bene patak alsó malomesatornáján 1991-ben felállította egy kallómalom rekonstrukcióját, mely vízikerek meghajtással és működőképes berendezéssel rendelkezik. Néhány év múlva a gyöngyösolymosi vízimalom és molnárház helyreállításához is hozzákezdett. Szilvásváradon szintén egy vízimalom állagmegóvását kezdték meg.

A rendszerváltás után a múzeumi tájházak működtetésében is igen jelentős változások következtek be.

A megyei múzeumi szervezet fenntartója, a megyei önkormányzat az éves költségvetésben nem biztosította tovább a tájházak fenntartásához (felújítás, karbantartás, gondnokok bére) szükséges pénzt. A múzeum, 1991-1992-ben – könyvjóváírással – átadta a helyi önkormányzatok kezelésébe az addig hozzá tartozó tájházak jelentős részét. A múzeum tulajdonában lévő műtárgyak szerződéssel a kiállítóhelyeken maradtak, állagmegóvásukról, rendben tartásukról a múzeum restaurátorai gondoskodnak. Minden további kiadás ettől kezdve a fenntartót, a helyi önkormányzatot terheli.

A restaurátorok rendszeresen ellenőrzik a tájházak és a műtárgyak állapotát, mely évről-évre egyre romlik. A kiállítóhelyek rendszeres nyitva tartása több helyen megszűnt, állandó gondnok nincs, csak az alkalmanként arra vetődő látogatóknak nyitnak ki. Sokszor hónapokig nem szellőztetnek. Igen erős a szűfirtőzés, a vastárgyak korrodálódtak, a többiek penészednek. Az udvaron több helyen térdig ér a gaz. Az önkormányzatok saját költségvetésükből nem tudják az épületek állagá-

nak megóvását biztosítani, a pályázatokon legtöbbször nem nyernek. Az OMVH csak ritkán és kevés pénzt ad. Ha a pénz összejön, újabb gond a helyreállításához értő mesterember megtalálása és az anyagok – pl. fa, zsúpszalma, nád – biztosítása. Néhány példa: Nagyrédén az átvételt követő két évben (1991-92) ki sem nyitották a zsellérházat, fedele teljesen tönkrement. Amikor végre tudtak pénzt szerezni a helyreállításához, 2 évig nem jutottak zsúpszalmához (2000-ben állították helyre). Abasáron a régi nádtetőre újabb réteget tettek, a fal reped. Mikófalván a szomszéd ház beton padkájáról a víz a Göbölly-ház alá folyik. A fal méteresen vizesedik, a teljes műtárgy-állományt (házberendezés, kovácsműhely) visszaszállítottuk Egerbe. Átányban az önkormányzat erejéhez mérten rendben tartja a házat, a tetőt megjavították. Itt az árvíz után megjelent falrepedések okoznak gondot.

Pozitív változásra is van példa. Noszvajon az idegenforgalom, a falusi turizmus fellendítése érdekében rendkívül sokat tesznek. Egész éves programsorozatukba bekapcsolják a Gazdaházat, a kemencében sütnek-főznek, az udvaron folklór programok, kézműves foglalkozások várják a látogatókat. Pályázati pénzből barlanglakásokat állítanak helyre, ahol kézműves alkotóműhelyeket szeretnének berendezni.

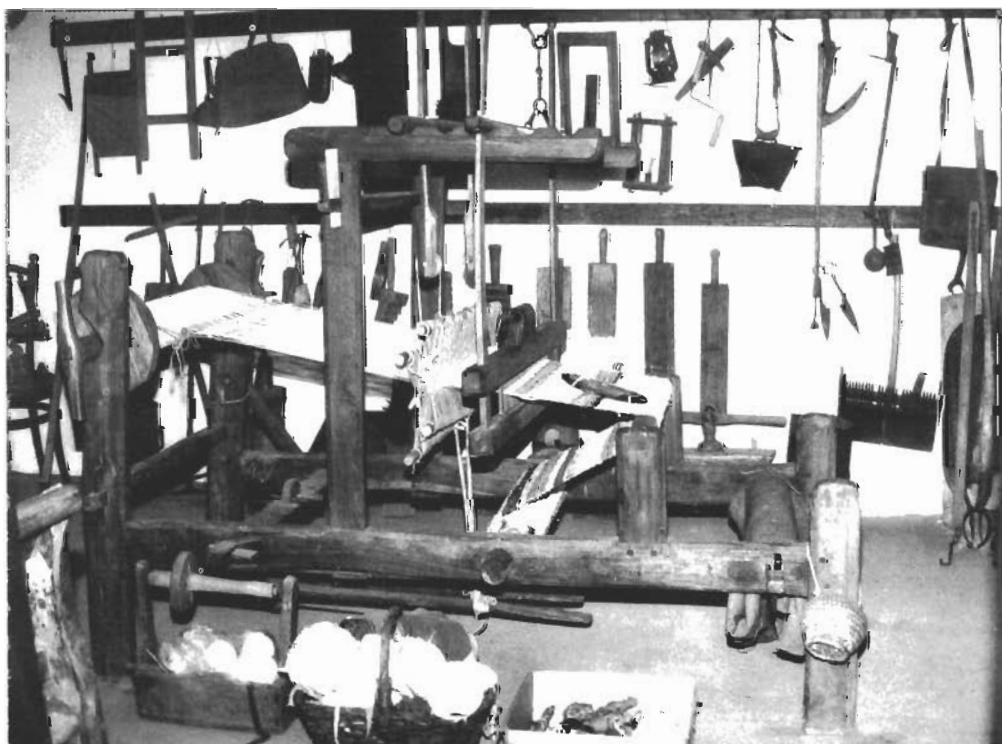
A megyei múzeum gyűjteményébe tartozó tárgyakkal berendezett kiállítóhelyek

*Szlovák parasztház, Kiszána
Slovak peasant house, Kiszána*

*Tájház kamrája, Kisköre
Pantry of a country house, Kisköre
Fotók – Photos: Lónyai Györgyné*

rendszeres ellenőrzése mellett, a helyi önkormányzatok kezdeményezésére létrejött és saját anyagukat tartalmazó kiállítások szakmai felügyelete is igen sok munkát ad a megyei múzeumnak. Ez utóbbiak többsége nem rendelkezik működési engedéllyel, nincs nyilvántartásuk. A működési engedély kiadásának egyik feltétele a gyűjtemény beletárolása, ehhez pedig szakképzett muzeológus segítségére lenne szükség. A műtárgyak állagmegóvását pedig restaurátorok szakmai tanácsadásának kellene segíteni. A megyei múzeumi szervezet jelenlegi személyi állományával ezt igen nehéz teljesíteni. Heves megyében mai ismereteink szerint 27 szabadtéri néprajzi bemutatóhely van. Nagyon változatos az épület- és műtárgytulajdonosok, valamint az üzemeltetők köre. Pl. A parádi Pa-

lóház a magyar állam tulajdona, kezelője a Kincstári Vagyoni Igazgatóság; ingyenes használója és a műtárgyak tulajdonosa a Heves Megyei Önkormányzat, üzemeltetője a Heves Megyei Múzeumi Szervezet. A kiszánai tájház a várral együtt a helyi önkormányzat tulajdona, a műtárgyak tulajdonosa Heves Megye Önkormányzata, üzemeltetője a Heves Megyei Múzeumi Szervezet. Hét település (Abasár, Átány, Mikófalva, Nagyréde, Noszvaj, Verpelét, Szilvásvár) esetében tulajdonos és fenntartó a helyi önkormányzat, a műtárgyak a Heves Megyei Önkormányzat tulajdonát képezik. A helyi önkormányzat kezdeményezésére létesült tájház saját tulajdonában lévő ingatlanlallal és gyűjteménnyel: 12 (Balog, Kisköre, Markaz, Poroszló, Egeresehi, Mátraszentimre, Lőrinci, Gyöngyöspata,

Rózsaszentmárton, Bükkszék, Mátraballa, Detk); a Hevesi Népművészeti és Házipari Szövetkezet tulajdonában 2 (Recsk, Bodony); malom (magántulajdonban) 3 (Mátrafüred, Gyöngyössolymos, Szilvásvár); Szabadtéri Erdei Múzeum (az Egererdő Rt. tulajdonában) 1 (Szilvásvár Szalajkavölgy).

Egerben, a Szépasszonyvölgy műemléki védelem alatt álló borospincében a múzeumi kiállítás megszűnt, a tárgyak állaga erősen leromlott. Jelenleg vendéglátási célokat szolgál.

Szép ez a szabadtéri múzeumi hálózat. A helyi értékek megóvása, a hagyományok ápolása erősíti az ott élő közösség összetartozását. A programok szervezése, az idegenforgalom erősödése fellendülést hozhat. A megye településeink közel egynegyedében van néprajzi bemutatóhely. Megyénkben – mint általában – gondot jelent a speciális építőanyagok (pl. zsúpszalma) és mesteremberek hiánya, valamint a

folyamatos üzemeltetés, karbantartás pénzügyi fedezetének biztosítása. Ezek nélkül pedig a népi műemléki épületek berendezésükkel együtt állandó veszélynek vannak kitéve.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

Open Air Exhibition Places in Heves Country

In the 1960s a lot of new open-air museums were opened in Hungary although they were preceded by some local initiatives like the opening of a new museum in Heves County in 1963. In the 1950s largescale research was conducted to study rural architecture and settlements in the region, and in the framework of this investigation several valuable old houses and other buildings were discovered. The idea of presenting them inspired

the establishment of ethnographic collections in them. A schedule was drawn up to select suitable buildings according to their age, material, structure, function, etc. The implementation involved institutions on regional and national levels. The buildings were renovated without changes, or, if it was not possible, they were reconstructed to an authentic state. Furniture were chosen in accordance with the original function of the building. Not only dwelling-houses but also mills, wine-cellars, a forge and glass-works were reconstructed. The main objective of the museum organisation was to prevent precious buildings from demolishing or modifications so in those cases when they cannot be used as museums, some other functions - hostels, workshops etc. - can be attached to them.

While expanding the network of open-air collections the Heves County Museum Organisation was faced with a lot of local initiatives - local authorities bought some old, traditional houses, restored them, collected a range of everyday

objects and set up ethnographical collections without expertise which led to a series of mistakes.

Most of the houses function not only as museums but also as guest houses, workshops, entertainment centres etc. and there were attempts to preserve and open industrial monuments, e.g. water-mills as well. The fall of communism brought remarkable changes in the management of open-air museums - financial resources have decreased, although professional supervision and conservation are provided by the county museum. Maintenance is a tremendous problem due to the lack of staff and authentic material. The state of the collections is constantly deteriorating. The 27 similar collections of Heves are owned by a wide range of organisations and some of them do not have an authorisation to work as a museum.

The advantages of this network are the preservation of local values and traditions which strengthens social cohesion in the region and the several public events and touristic attractions may bring development to the county.

A Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény

Kapitány Orsolya

Somogy megyében egyedülállóan valósult meg az a terv, hogy egy élő falu központjába telepítettek át Belső-Somogyból, a Zselicből és a Dráva mentéről a XIX. századból fennmaradt néhány talpas-favázás lakó- és gazdasági épületet, létrehozva ezzel egy szabadtéri néprajzi gyűjteményt.

Az objektum középpontjában az 1785-ben népi barokk stílusban emelt református templom áll. A templom dúsan virágzott padjait, karzatait, szószékét és mennyezetét Nagyváti János festőasztalos készítette, aki a munkát 1787-ben fejezte be. A fehér alapszínű táblákra vörös, kék, sárga, zöld és lila színekben pompázó tulipánokat, szegfűket, gránátalmákat, madarakat és indákat festett. A templom állapota az idők folyamán leromlott, felújítására 1948-ban került sor. A berendezés közül a földszinti padokat, az északi karzat mellvédjét, az úrasztalát, a szószékkoronát és a mennyezet nagy írott kazettáját még meg tudták menteni. A mennyezet többi kazettáját, a szószéket, az orgona-karzatot, az úrasztala kis szekrénykét az eredeti minták alapján Z. Soós István kaposvári festőművész festette újra.

A ma is működő templom köré félköríves utcáorba rendezték a szakemberek az áttelepített lakóházakat. Az utcáorral szemben a domboldalban három szőlőhegyi épület teszi teljesebbé a népi építkezés emlékegyüttesét. A kialakított öt telken a lakóházak mellett istállók, pajták és egyéb

gazdasági építmények is helyet kaptak a XIX. századi parasztporták beépíttségének megfelelően.

Rinyakovácsi ház és porta

A házat Göncz Mihály 1861-ben építette Rinyakovácsiban. Az építés idejét a szoba mestergerendájába vésett évszám őrzi. Az épület talpas-favázás, elő- és oldaltornácos. Alaprajzi elrendezése szoba-füstöskonyha-kamra. A tornácoszlopok díszesre faragottak, az oromfal fűrészelt deszka, a tető zsúpszalmával fedett.

A portára áttelepítésre került Szennából egy talpas, sövényfonású pajta, Zselickisfaludról egy disznóól. Nagybajomból pedig egy kisméretű istálló. Az utca felőli telekhajtárt sövényfonású kerítés és kerek kapu zárja le.

A lakóház berendezése a hagyományos paraszti rendet tükrözi. A szoba sarokpados elrendezésű, melynek egyik díszje a barnamázás szemes kályha. A füstös konyha szögletes kemencéje a katlanhellyel és a sárpadkával az eredeti elrendezésnek megfelelően került beépítésre. A kamrában a nyugati falrészén favázás, zsilipeltfalú

A Rinyakovácsiból áttelepített lakóház
The adobe relocated from Rinyakovács

helyére. A kamrában elhelyezett dongás edények zsír, káposzta és egyéb élelem tárolására szolgáltak, de itt kapott helyet a párlósajtár is, melyet az asszonyok a vászonruha mosásakor használtak.

A bográrműhely és a kettőskamra szintén talpas, favázás, tetejük zsúppal fedett.

A kettőskamra egyik helyisége fiatalok hálóhelyéül szolgált, lakókamra szerepet töltött be, a másikban ételmet tároltak. A telek végét keresztben zsilipelt boronafalas pajta zárja, mely a XIX. század második felében épült. Az utcai kerítés hasított, bárdolt faoszlopokból készült, felül vesszővel gúzsolták.

A Kisbajomi lakóház konyhája – The kitchen of the adobe from Kisbajom

*Csökölyi ház szobarészlete
Detail of a room of a house from Csököly
Fotók – Photos: Gózy Gáborné*

hombár áll, ami a gabona tárolására szolgált.

Kisbajomi porta

A lakóházat Kisbajomból telepítették át, talpas-favázás, ollóágas tetőszerkezetű, teteje teljes kontyolású, zsúppal fedett. A szoba az épület teljes szélességében épült, ezért tornác csak a konyhát és a kamrát kíséri. A szoba-konyha-kamra elosztású épület tüzelőberendezéseit a szakemberek a településen még fellelhető példák alapján rekonstruálták. A szoba elrendezése sarokpados. A lakóterbe beállított gombolyító és csévélő utal a kenderfeldolgozás hagyományára. A mázatlan szemeskályha XIX. századi állapotot tükröz. A füstökonyha közepén álló csonkakúp alakú kemencét széles padka veszi körbe, ami a szoba felőli fal mellett is megtalálható a végében katlanhellyel. Ezen a padkán főztek cserépedényekben és vaslábasokban, de innen fűtötték a szobai kályhát is. A kamrában helyet kaptak a szőlőfeldolgozás eszközei, a dagasztáshoz és a disznóvágáshoz használt teknők, a terményeket tároló zsákok, a rozsszalmából font szakajtók, darálók stb.

A lakóházzal szemben veremtyúkólakat, a végébe pedig Bodvicáról áttelepített istállót építettek. Az utcafronton fűrészelt deszkakerítés zárja le a portát.

Csökölyi porta

A lakóház Csökölyből, a Dózsa György utca 64-ből került áttelepítésre, de a portán felépült bográrműhely, kettőskamra, hidas és pajta is erről a településről származik. A ház elő- és oldaltornácós nagyszobás, mely 1843-ban épült. Tornácoszlopai díszesre faragottak, utcai ormfala

faragott, széle fűrészelt, piros és kék festékkel festett. Tetőzete csonkakontyolt, zsúppal fedett.

Alaprajzi elrendezésére eredetileg a hármas tagolódás volt jellemző, de családi okok miatt a nagyméretű füstökonyhából leválasztásra került egy kisebb konyharész, amit az áttelepített épületnél az építetők meghagytak. A szoba az előző portákéhoz hasonlóan sarokpados elrendezésű, de a vagoni helyzetre utalnak a magasra vetett ágyak, a tetejükre elhelyezett házi szövésű, gazdagon díszített párnák csakúgy, mint az asztalos készítette rozettás és egyéb díszítésű székek. A kisebb konyharészben csak katlanrész és sárpadka épült, innen fűtötték a szobai barnamázás szemes kályhát. A nagykonyhában közvetlenül a fal mellé építették a szögletes, vállrésszel ellátott kemencét, ezzel is utalva eredeti

Nagykorpádi porta

A lakóház Nagykorpádról került a gyűjteménybe. A szoba-konyha-szoba beosztású épület a XIX. század közepén épült talpasház. A ház ormfala karóvázás, melyet sárral tapasztottak. A ház udvari homlokzatán tornác fut végig. A telekre a közép-paraszti réteg vagoni helyzetének megfelelően egy görgetegi istállóspajta, zsilipelt falu, zsúppal fedett tyúkól és kukoricagóré került. A szoba berendezése az 1920-30-as évek parasztpolgár ízlésvilágát tükrözi. Az egyajtós szekrény, a komód, az üveges kászli, az asztal és a székek már a paraszti bútor változását mutatják. A sarokpados elrendezést a hátsó szoba bútorzata követi, ide került a tulipános láda és a faragott háttámlájú szék is. Az első szoba ágyait gyári szövet ágyterítővel, a hátsó szobáét

„piros-bécsissel” takarták le. Az első és hátsó szobát szemeskályhával fűtötték. A konyhába – a füstökonyha rendjének megfelelően – sütökemencét, főzőpadkát és katalanhelyet építettek. A telek utcai kerítése fűrészelt lécből készült.

Somogyzobi porta

A somogyzobi lakóház a falu néprajzi értelemben hagyományörzőbb részéből, a reformátusok által lakott Luther utcából került áttelepítésre. A talpas-favázás épület egyik érdekessége, hogy az utcai homlokzatot vesszőfonat zárja le. Az épület három részre tagolódik: szoba-konyha-lakókonyha. A ház berendezése az 1920-30-as évek parasztságának lakáskultúráját reprezentálja. Az első szoba a tisztaszoba szerepét töltötte be, berendezései között már ott van a tornyos kászli és a szoba közepére helyezett asztal négy székkal. A lakókony-

hában ott áll a csikótűzhely, melynek füstjét a falon keresztül a kürt a füstökonyhába juttatja. Ez a munka és a pihenés színtere is volt.

A telekre áttelepítésre került Somogyzobáról egy méhes, egy pálinkafőző kunyhó és egy fonott kukoricakas. A méhest pallókra helyezett vesszőből és rozsszalmából font méhkasokkal rendezték be. A utca felőli telekhatárra közös kút került. Az utcator végén fa harangláb, a pincék felé vezető úton mentén bádognál metszett Krisztussal rendelkező fakereszt áll.

Szőlőhegyi építmények

A zselickisfaludi, a segesdi és a szalacsikai hegyről telepítették át a Szabadtéri Néprajzi Gyűjteményben látható pincéket. A zilipelt boronafalas pincék a paraszti szőlőművelés és borkészítés hagyományos eszközkészletét mutatják be.

A Szennai Szabadtéri Néprajzi Gyűjtemény 1982-ben Európa Nostra Díjat kapott.

Lásd még – See also: Borító 2 – Cover 2

The Open-air Ethnographic Collection in Szenna

The open-air museum was established in a living, existing village in Somogy County after dismantling and rebuilding some well-preserved dwelling-houses and farm buildings from the 19th century. The centre of the museum village is a Calvinist church built in rural Baroque style. The houses were built around the church in a semi-circle. The barns, stables and other outbuildings are arranged around the houses. There are three wine-grower's buildings on a small hill opposite the row of five houses. The frame houses standing on wooden supports are usually divided into a living room, a kitchen and a pantry. The roofs are thatched. There are front and back porches with beautifully carved columns. The rooms are furnished with original masterpieces from the everyday life of the owners. The farm buildings are well equipped with the tools for growing animals, crop and wine.

Szeged-alsóvárosi napsugárdíszes ház

Bárkányi Ildikó

A néprajzi falu utcájából kiemelkedik a méreteiben is impozáns, eklektikus homlokzatú, napsugaras oromzatú szeged-alsóvárosi parasztház. Az épület a XIX. század utolsó évtizedeinek polgárosodó, városias, ám még paraszti ízlésvilágát jeleníti meg. Eredetije, a Pásztor utca 63. számú ház 1881-1883-ban épült, a várost romba döntő nagy árvíz után. Alaprajzában, külső megjelenésében a XIX. század derekának, második felének szegedi népi építészét reprezentálja, melynek fő jellemvonásait az árvíz után készült títustervek is figyelembe vették. Méretei, a padozat Tisza szintjéhez igazított magassága, a helyiségek tágassága és a nyílászárók méretei az újjáépítés során előírt mérnöki követelményekhez igazodnak. Az épületet Juhász Antal mérte fel az 1960-as évek derekán, s a következő évtizedben el is bontották. A ház felépítésére – a levéltárban fellelt tervrajz (készítője Pintér András, az ellenjegyző építőmester Kisjancsi István) és a gyűjtés során készült dokumentáció alapján – 1990-91-ben került sor az emlékparkban.

A ház a porta határán, homlokzatával az utca frontjára építve helyezkedik el. Az utcai homlokzatot a tervrajzon eklektikus vakolatdíszek cifrázták, a ház oromzata viszont a jelenleginél egyszerűbb, végdeszkás volt. A gyűjtő és az építést ellenőrző Juhász Antal szerint a tulajdonos külön kérésére kerülhetett végül az épületre a városban különösen

szép változatokban bővelkedő, az árvíz utáni újjáépítést követően reneszánszát élő napsugárdíszes oromzat. Az emlékparkban álló épületre azonban nem az eredeti, hanem az ugyanabban a városrészben található Szabadsajtó u. 1. számú ház oromzatának hű másolata került. A tágas udvart a kor igényének megfelelően függőleges deszkázott, léccel szegett kerítés védi a kíváncsikkodók elől, a bejárást zsalugáteres aljú kiskapu, a kocsik számára a kétszárnyú nagykapu biztosítja. A porta két részre tagolódik: a lakóház előtti tiszta udvar kövezett (a paprika szárítása, fűzése, hasítása miatt), a szemközti oldalon paprikaszárító épül majd fel (jelenleg az alapjai vannak kijelölve). A gazdasági udvar és a veteményeskert a porta hátsó felében helyezkedik el, objektumai felépítésre várnak.

A lakóház beosztása tehetősebb tulajdonosra vall: a tervrajzon szoba – konyha – szoba – kamra – szoba szerepel. A hátsó szoba elé már a tervezés során konyha került, jelezve a kétszoros beépítés korai kezdeteit. A kamra alapincézett. A ház hosszában kőoszlopokkal határolt ereszet vagy ereszalja (a tervrajzon folyosó) található, itt szárították a fődémbe erősített rudakon a paprikafűzereket. Az ereszről barnára festett szárazkapu nyílik az utcára.

A ház a korszakra jellemzően szabadképményes volt, fűtését a szobákban található búbos kemencék biztosították. A mintául szolgáló Pásztor utcai épület konyháját az első világháború után lepadlósolták, és a

ház berendezése is ezt az időszakot reprezentálja. Az utcára néző elsőszobában és a konyhapitvarban a falak sablonnal készült, színes, virágos festést kaptak. Kovács János, Szeged monográfusa írta a századfordulón: „régentén az egész ház külsejével tiszta fehérre meszeltetett csak; azonban most már pingálják a pitart és a szobát is.” Az udvarra néző hátsóház a régiesebb állapotot tükrözi. Az első szoba *padimentumos*, azaz hajópadlós, míg a többi helyiség padlója döngölt föld. Ennek megfelelően a két festett, faragott állószekrényből (*sifon*), két ágyból, éjjeliszekrényekből, fésülködőasztallal kombinált tükörből, asztalból és székekből álló bútortáza erősen polgáris, jómódra valló ízlést tükröz. A falakon elhelyezett képek, valamint az ágyak fölötti feszület a katolikus otthonok elengedhetetlen kelléke. Jellegzetes dísz a szobának a *radnai kép*, azaz a búcsút járt leány menyasszonyi ruhás fényképe, melynek keretében mirtuszkoszorúját és fátylának darabjait is elhelyezték.

A hátsó traktus helyiségeinek berendezése egyszerűbb, a mindennapi használatához igazodott. Szegeden is általános, hogy az elavultnak tartott bútorok kerültek ide. A XIX. század végére a szegedi parasztházakból már kiszorult a festett bútor: „a tulipántos virágú kék bútor ritkaságszámba megy, sárgásbarnára festett – flóderozott – bútorok váltották föl azt, még az egyszerűbb, szegényebb lakásokban is” – írta Kovács János. A hátsó szoba legrangosabb bútordarabja a

Fotó - Photo: Dömötör Mihály

háromfiókos, porcelángombos sublót, melynek tetejére került a talpon álló feszület, asztali lámpa, az esztergált tükör, porcelán bögrék, komatál, búcsúból hozott porcelán szobrocska. A helyiség adottságainak megfelelően a kemence melletti oldalra került a festett *kanapé* (karospad), elé az asztal, kancsóval, üvegpoharakkal. Az ágyat már a korszaknak megfelelően gyári, szövött mintás ággytakaróval borítottuk. Az ajtó melletti kemence vállának magasságában helyeztük el a falon az elmaradhatatlan szenteltvíztartót, a „gyűjtőgető látogatók” legkedveltebb darabját. A kemence és a konyhai tűzhely füstjét *kamin* vezeti el. A mindennapi használatú konyhai eszközök széles skáláját igyekeztünk bemutatni. A festett tányérok a kaszni tetején álló tálaló helyet, míg a cserépkantákat, vizesedényeket a korszáallóra helyeztük.

Az épület többi helyisége kiállításoknak ad helyet, melyek közül az alsóvárosi, árvíz utáni népi építészet sajátosságait bemutató tárlat készülöben van.

Az építető Nógrádi Imre paprikatermelő gazda volt, akinek jövedelmét jelentős mértékben gyarapította a szegedi kertésztegyományokra (dohánytermesztés) épülő intenzív paprikatermesztés, amely már 2-3 holdas törpebirtokon is szép hasznot hozott. A munkaiényes és nagy szakértelmet kívánó paprikatermesztés a XIX. század második felében vált meghatározóvá az alsóvárosi feketeföldeken, Röske, Szentmihálytelek határában és az alsóvárosiak által benépesített alsótanyai (domaszéki) területen. A ter-

mesztés és feldolgozás a XIX. század derekáig családi keretekben zajlott, a század végére azonban a kikészítés új technológiái (*csipődés, hasítás*) majd a gőzmalmi őrlés térhódítása differenciált munkamegosztást és új társadalmi rétegek (paprikakofák, paprikamolnárok, hasítók) megjelenését eredményezte. A szegedi paprika a XX. század elejére fogalomává vált a fűszerkereskedelemben.

A paprikapalánták nevelése a ház körüli, széltől védett kertben történt. A palántának való magot ősszel nagy körültekintéssel válogatták, majd március közepe táján gondos kezelés után (áztatás, csíráztatás) szórták a finoman porhanyított, trágyázott ágyásokba. A palántaszödésre és azt gyorsan követő másnapi, szántóföldi rakodásra (palántaültetés) május második felében került sor. Ezek a munkák a szélesebb család vagy a szomszédok összefogását igényelték, nagyobb terület beültetéséhez a gazdák bér munkásokat (palántahányók, rakók) is fogadtak. Az ültetvényt az életképtelen palánták pótlása (fódozás) után szüretig többször megkapálták. A *paprikaszödés* augusztus végén, szeptember elején, Kisasszony után kezdődött. A *garaboly*ba szedett csöveket az eresz alatt vagy udvaron szétterítve szárították, majd hosszú tű segítségével madzagra, fűzerbe vagy fonálba fűzték. A fűzereket a városi házaknál az eresz alatt, tanyahelyen a paprikagoré gerendáin tartották. A napon szikkadt, majd a kemencében szárított paprikát a *külűben* (tulajdonképpen mozsár) törték porrá. A XIX. század derekától a paprika

őrlését a száraz- vagy vízimalmokban végezték. A század végén a hasítás, azaz a paprikabőr és a mag különválasztása a kikészítés során szinte forradalmasította a feldolgozást. A csipősséget adó mag áztatása, mosása, valamint az őrleményben meghatározott arányú felhasználása, keverése egyrészt a minőséget javította, másrészt szélesebb termékskálát biztosított a kereskedőknek és a háziasszonyoknak. A gőzmalmi őrlés pedig magával vonta a paprikakereskedelem világméretűvé válását, melyet fentebb említettünk.

Az alsóvárosi lakóház kamrájában a paprikatermesztés jellegzetes eszközeit és a termelés munkafolyamatait megőrkítő fényképeket bemutató tárlatot rendeztünk. A palántanevelés és a rakodás eszközei közül a különféle, paprikatermelők által tökéletesített fűrók, a fazekasok által készített palántalocsoló, rózsás fejű cserép és bádogg locsolókannák, a palántalyukak sorának kijelölésére szolgáló *ítalógereblye* látható a kiállításban. Az ültetvény gondozására szolgáló *tolikapa* után a szedéshez használt *garaboly*, majd a feldolgozás eszközei: a fűzerek készítésére használt paprikatű, kasok, a hasítás-hoz szükséges tepsik, székek láthatók. A kikészítés jellegzetes szerszáma, a lábball taposott *külű* is helyet kapott, akárcsak a kezdetlegesebb fokot jelző, fogazott *paprikafurkó*. Az 1930-as évek rövid életű újítása, a nyers paprika szecskezésére szolgáló szeletelőgép érdekes tárgya a kiállításnak. Szép ipartörténeti emlék a kópárral működő, erős faszervezeten álló kézimalom, amely a néprajzi tárgyak gyűjtésének kezdetén került a szegedi múzeumba, s méltó párja a szegedi tanya udvarán álló, járgányos paprikadarálónak.

A House Decorated with Sunbeam Patterns in Szeged-Alsóváros

There is a noteworthy, large peasant's house in the ethnographic village of Ópusztaszer. Its eclectic facade and gables are decorated with sunbeam patterns, representing the half-urban half-rural taste of the late 19th century, typical in Szeged after the great flood in the 1880s. This house was built in 1990-91 in the Memorial Park using the original ground-plans and the documents found during studies done since the 1960s. The house is divided into five premises: one used as a kitchen, one was a pantry, and the others were living and bedrooms indicating that the owner was a well-off citizen. The house was heated by ovens. The living rooms are colourfully decorated and richly furnished. Relics of the family's religious - catholic - life are carefully arranged in the house. There is a small exhibition in preparation dedicated to rural architecture in the spare room of the house. The builder of the house was a paprika-grower. This plant had been grown on large properties since the middle of the 19th century: at the beginning it was the family who took the major part in growing and processing but new tools and methods resulted in the redistribution of tasks and the emergence of new social groups. The museum house shows a lot of paprika-growing devices and the documentation and relics of this profitable tradition.

A pusztafeketehalmi olvasókör

Nagy Vera

A Dél-Alföld paraszti lakossága számára a XIX. század végén és a XX. század elején a művelődés és a közösségi élet legfontosabb színtere az olvasókör volt.

Hódmezővásárhely beltületén 1869-ben alakult meg az első olvasókör, a tanyavilágban pedig 1884-ben. Néhány évtized múlva a város határában már 66 parasztkör működött. Kezdetben tanyákban, tanyai iskolákban gyűltek össze, később a legtöbb kör a tagság adományaiból székházat épített. A mai Székkutas határában fekvő Pusztafeketehalmon Gombos Sándor módos gazda adott telket az olvasókör megépítéséhez. Maga a kör 1890-es alapítású, de az épületet pár évvel később emelték. Ez látható az Ópusztaszeri Nemzeti Emlékparkban.

A kör alapításának célja az volt, hogy a várostól távol lakóknak művelődési és szórakozási lehetőséget teremtsenek. Törekvésüket így fogalmazták meg alapszabályukban: *„Az olvasóegyleti tagoknak, hasznos olvasmányok és közhasznú eszmecsere által szellemi művelődésre, a szép és hasznos ismeretekbeni gyarapodásra, minden alkalmat nyújtani, a földművelés emelkedését előmozdítani, a társadalmi illemszabályokat terjeszteni, valamint a közérkölciséggel nem ellenkező társas mulatságra tért engedni.”*

Mint sok más kör, így ez is forgalmasabb út mellé, az iskola közelébe épült, hogy a két kulturális intézmény támogassa egymást.

Az épület helyiségeinek elrendezése hasonló más körökhöz, itt is legtágasabb a nagyterem, amely 150-200 fő befogadására alkalmas. A falak mentén hosszú padokat és kecskelábú asztalokat helyeztek el, egyik végében a zenészek számára állítottak fel dobogót, a másik végében biliárdasztal körül szórakozhattak a férfiak. Itt kapott helyet a két szekrényt megtöltött könyvtár, amely szépirodalmi, történelmi és mezőgazdasági témájú könyvekből állt. A legkedveltebbek Jókai, Gárdonyi, Mikszáth és Verne regényei, Arany és Petőfi versei voltak. A körök újságokat is járattak, itt a legnépszerűbbek a Vásárhelyi Újság, Reggeli Újság, Orosházi Friss Hírek, Orosházi Friss Újság, de egyes helyeken a Pesti Hírlapot és a Tolnai Világlapját is járatták.

A nagyterem falát hazafias tárgyú olajnyomatok – Kossuth, Petőfi képei – díszítették, utalva arra, hogy az olvasókörök a '48-as forradalom és szabadságharc szellemében, ennek emlékét őrizve működtek.

Eredetileg a nagyterem mellett egy ivónak és olvasóteremnek egyaránt használt helyiség állt, ezt később a műkedvelő előadások népszerűsége

miatt összenyitották a nagyteremmel, és színpadot alakítottak ki belőle. Az italmérés ettől kezdve a konyhából történt, s erre a célra egy kis ablakot nyitottak a konyha nagyterem felőli falán. E fal mentén húzódott a szabadkéményes tűzhely, két oldalán egy-egy katlannal, melynek üstjében teát, kávéfőztek nagyobb rendezvények alkalmából. Az innen történő italmérésre utalnak a berendezés tárgyai: a hordók, borosüvegek, poharak, korsók.

A többi körhöz hasonlóan, itt is egy kis szobából és konyhából álló szolgálakás kapott helyet az épület végében. Az itt élő szegény család a lakás fejében rendben tartotta a kör épületét. A szobába egyszerű, párhuzamos elrendezésű bútorok kerültek, két oldalon egy-egy ágy, szemben pad és asztal, székekkel, oldalt egy kis sublót, a bejárat melletti sarokban pedig kemence. A konyhában berakott tűzhelyen főztek, a berendezést asztal, székek, polc és konyhai eszközök alkotják.

Az udvaron épült kuglipálya kedvelt szórakozóhelye volt a férfiaknak. A Nemzeti Emlékparkban felállított kuglipályán hajdan a Belső-Erzsébeti Kör tagjai rendeztek versenyeket.

A megalakult körök elkészítették alapszabályukat és vezetőséget választottak, amelynek tagjai között volt elnök, alelnök, titkár, jegyző, pénztáros és vigalmi. Különösen télen és kora tavasszal folyt pezsgő élet a körökben, amikor még nem jött el a nagy munkák ideje. Ilyenkor itt találkoztak a környékeliek, olvastak, beszélgettek, biliárdoztak.

Ünnepi eseménynek számított a tanyavilágban, ha a körben bált vagy műkedvelő előadást tartottak. Pusztafeketehalmon a bálakat úgy adták hírül, hogy néhány nappal előbb az épület előtti nagy akácfára kítűzték a kör zászlaját. Évente általában négy bált rendeztek, körönként különböző alkalmakkor. Néhol már az újévet bállal kezdték, máshol farsangi bált tartottak, majd Péter-Pálkor aratóbált, egyes helyeken Szent István napján báloztak, ősszel a szüreti bál volt népszerű, télen pedig Katalin napján esetleg karácsony másnapján volt bál. Ezekre az alkalmakra a nagytermet feldíszítették élő- vagy papírvirágokkal, szüretkor szőlőfürtökkel. Nyáron az udvaron nagy sátrat állítottak fel, ez alatt tartották a sátorosbálakat.

Jelentős rendezvényük volt március tizenötödike megünneplése, amikor az udvaron bográcsokban rotyogott a jó birkapaprikás.

A népszerű műsoros esteken környékeliek fiatalok léptek fel, s népszínműveket adtak elő, melyekre legtöbbször egy környékelit tanító tanította be őket. Telente ismeretterjesztő előadásokat hallgathattak a kör tagjai, elsősorban a gazdálkodás, háztartás témakörében.

A körösszejövetelek a második világháborút követő években megritkultak, néhol a berendezés is megrongálódott, elpusztult. A háború után még próbálkoztak itt-ott a hajdani pezsgő körök élet felélesztésével, de kevés sikerrel.

A külterületi olvasóköröket 1949-ben hivatalosan is fölöslették, tárgyaikat a legtöbb helyen széthordták. Több mint három évtizeddel ezután nem volt könnyű a Nemzeti Emlékparkban felállított kör berendezésének összegyűjtése. A berendezési terv elkészítésében több idős adatközlő volt segítségünkre. A Vásárhely határában még ekkor álló körök épületek közül háromban bukkantunk még eredeti berendezési tárgyra: a legkorábbi, 1884-es alapítású Barackosi Olvasókörben, a Sósalmi és a Belső-Erzsébeti Olvasókörben. Természetesen ezek berendezése sem volt már teljes, de az összegyűjtött anyagból rekonstruálhattuk egy századforduló körüli olvasókör berendezését.

Bár az elmúlt évszázadban a tanyai lakosság megritkult, életmódja megváltozott, ennek ellenére az elmúlt tíz évben a városban és a külterületi részeken egyaránt felélesztették a körök tevékenységét. A körök élet elsősorban az idősebb korosztály számára jelenti a közösségi élet, a művelődés és szórakozás fontos színterét. Bennük még erősen él a hajdan virágzó körök emléke, s ennek tudható be, hogy az országban jelenleg működő olvasókörök több mint fele Hódmezővásárhelyen és határában lehetőséget talál.

The Reading Club in Pusztafeketehalom

The centre of social and cultural life for countrymen living in the South-eastern part of Hungary in the 19th-20th centuries was the reading club. The first ones were established in the second part of the 19th century. At first peasants gathered in farmhouses and village schools but most of the clubs were able to build a residence of their own. The building in the Ópusztaszer National Memorial Park is from a district of Hódmezővásárhely built in the very end of the 19th century by a well-off local farmer.

The aims of these clubs were to offer educational and recreational facilities for those who live far from bigger towns. They promoted reading, discussions, education and having fun together. The building served as a library, pub, ball-room, theatre and a self-educating centre. Farmers could spare time for these activities mostly in winter while the balls were very important events all around the year.

After World War II most of these clubs were dissolved, their property was taken away or stolen so it was rather difficult to furnish the memorial place in Ópusztaszer. Fortunately enough, these clubs are being revived these days, mostly by elderly people, even if their lifestyles and environment have changed.

A makói hagymásház

Tóth Ferenc

A makói hagyma nem csupán fontos kertészeti termék, ételeink ízesítője, de társadalmi titkok hordozója is. Sohasem tanyás gazda termelte, hanem veteményeskerttel, szőlővel rendelkező kisparaszt. Az ő érdemük a makói tájfajta vöröshagyma kinemesítése, az ehhez szükséges sajátos munkaeszközök megteremtése és a makói földrajzi viszonyokhoz alkalmazkodó dughagymás termesztési mód kialakítása.

Az önellátást meghaladó mértékben 250 éve termesztik Makón a hagymát, de szántóföldi növényé 1859 után vált. A felosztott belső legelőből minden házas zsellér is kapott nyolcezer négyzetméternyi frissen feltört földet. A kiépült vasútvonal révén Makó is közvetlenül bekapcsolódott a világkereskedelembé. A bécsi és a brüsszeli világkiállításon megismerhették az egyedülálló íz- és zamattartalmú, hosszú ideig eltartható, fehér húsú, piacos küllemű, magas szárazanyag-tartalmú makói vöröshagymát.

Az ópusztaszeri Nemzeti Történelmi Emlékparkban felépített hagymásház Makón a hagymások főutcáján, az Aradi u. 94. alatt állt. A mérnöki kiosztású, 1500 négyzetméteres telken 1834-ben döngölt földből épült a szobából, konyhából, kisszobából, kamrából és istállóból álló ház. A XIX. század végén a falusias küllemű épületet mezővárosi gazdaházzá alakították át. A mestergerendán nyugvó fődémet fél méternivel felemelték, a

nádtetőt cseréppel cserélték ki, a konyhai szabadkéményt lebontották, szabad nyílását *lepallatolták*, a ház elé nyitott nagyereszt emeltek, a helyiségek számát újabb kamrával, az eresz végén kiskonyhával bővítették.

A házat 1926-ban Diós Sándor hagymakertész vásárolta meg, a korábbi gazdaházból hagymás ház lett. Halálos ágyán is büszke megelégedéssel mondogatta, elértem célt: nyolc hektár földet, a hagymások főutcáján házat vettem, két ízben presbiterként szolgáltam református egyházamat... A házat a hagymások paraszt-polgári felfogásának szellemében tovább modernizálta. A dughagyma tárolására a padlástertet felmagosította, az utcára téglakerítést emelt, az egész udvart téglával burkolta, a csöves kukorica tárolására *kotárkát* és *gorét*, a kocsinak deszkaszínt, a jószágoknak ólakat épített. A nyitott ereszaljat gangnak alakította át, elé szőlőlugast telepített. Amikor önálló élete elindult, városszéli szoba–konyha–kamrás kis viskóban lakott, munkája, szorgalma révén középparaszti szintre emelkedett fel.

Mindez társadalmi szinten is így történt. A makói szegényparasztok nem mentek el Kubikosra, nem vándoroltak ki Amerikába. Nem hiába emlegette Diós Sándor: *A szolgamódtól való szabadulást a hagyma jelentette*. A rendelkezésükre álló bérlet vagy saját földet intenzív, belterjes műveléssel munkálták, képesek lettek – kihasználva a gazdasági konjunktúrát – folyamatosan gyarapodni. A szemtermelést folytató tanyai gazdák lenéztek a hagymásokat. A két paraszti réteg egy-

más között nem házasodott, még akkor sem, amikor egyik-másik kertész magasabb életnívót teremtett. A hagymakertész „udvarán – írja Féja Géza a Viharsarokban – egészen egyedülálló lüktetést éreztem, amelyet hiába keresek Szeged parasztváros részében. A tornác tele hagymával, az istállóban a tehén borjadzik éppen, az ólakban hízódisznók, az ereszalján csöves kukoricák piroslanak, az udvar tele baromfival. A kamrában még tavalyi oldalasok, füstölt húsok, búbos kenyerek, tömérdék tojás, a szobák mennyezetén hagymaszárító készülék.”

Diós Sándor puritán lélek volt. A kocsmaküszöbét egész életében nem lépte át. Nem ismerte a fényűzést. Életét a munka és a termelés határozta meg. Emberi magatartásától idegen volt a rongyrázás, a rangkórság. Rideg életmódja nem igényelte a kényelmet. Lakásában egyetlen luxustárgy sem fordult elő. Az újságot betűről betűre kiolvasta, a rádió híreit állandóan hallgatta, hiszen minden hagymást közgazdasági szemlélet hatotta át. A szárazságra nem sajnálta a pénzt. A Sack-ekéjének vasa tükrőfényesen ragyogott. Büszke volt lovára és egyéb jószágállományára. A szárazságra leolajozva sorakoztak a színben.

Amikor kiesett a kezéből az ekeszarva, gondolatai akkor sem hagyták pihenni. Tollat ragadott, és – öt elemi végzettségével – a város hűséges szerelmeseként megírta enciklopédikus teljességű emlékiratát, amely nyomtatásban is megjelent.

Makó népi építészetét a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban egy háromablakos, téglapilléres tornácú ház képviseli majd. Ópusztaszeren 1980-tól a hagymás életmódot egy kisebb tömeghatású épület reprezentálja.

Áttelepítés helyett rekonstrukcióval épült meg. A falak – beton alapra – kétszeri bitumenes szigeteléssel, nagyméretű vályogból készültek. A kivitelezést végző Árpád Termelőszövetkezet építőbrigádja makói helyszíni szemlét tartva a József Attila Múzeum felmérése alapján készítette el a házat. A fődém és a tetőszerkezet anyaga, valamint a kiskapu és a nyílászárók a Makó, Kossuth utca 58. számú gazdaház bontásából valók. A díszes deszkaoromzat Szakács Erzsébet Makó, Arany János u. 4. alatti lakos ajándéka. A kotárka, hambár és a tyúkól makói vásárlás.

Az utcai szoba, a konyha és a folyosó falazata pingált, a többi fehérre meszelt. A ház berendezésében azt a családmódellet választ-

Fotó – Photo: Dömötör Mihály

tottuk, amikor az utcai szobát a fiatal házasok, a belsőt az idős nemzedék lakja. A nagyszobába plüss ágyszerítővel letakart páros ág került két éjjeliszekrényvel, középre asztal két székkal, czekek kiegészítette két szekrény, tükörasztal, két virágtartó, egy fogas, sőt egy cimbalom is. Koczás Ferenc ugyanis, ahonnan a berendezés származott, szeretett cimbalmozni. A hagymakertész szobájából nem hiányozhat a kemence és fölüle a dughagyma szárítására szolgáló hagymarács sem. Mivel a hagymatermelés eredetileg református foglalkozás volt, a falakra nem szentképek, hanem hazafias tárgyú olajnyomatok kerültek.

A nagykonyha előszoba szerepet töltött be, ahol még disznóöléskor sem főztek. A kishozzába XIX. századi festett bútor került sarokpaddal és gondolkodószékkel. Az

éléskamrát a gyökeres kamra követte, valamint ebben máglyákba rakva tartották a petrezselymet, a kamrás gyökeret. Itt kerültek bemutatásra a hagymatermelés sajátos eszközei. A kiskonyha lüzelőberendezése kattan és beépített tűzhely. Az istálló négy férőhelyes. Itt láthatók az állattartás hagyományos eszközei (lószerszám, szénahordó kosár, szalmahúzó, kazalvágó, lámpa, palóka, vakaró stb.).

Az udvar elrendezése kétsoros. A mellékszakaszban a gyökérmosó medence, a gémeskút, füstölő, hambár, kotárka, tyúkól követi egymást.

Az Ópusztaszeren bemutatott hagymásház nem az életbe elinduló kertész szegényes életmódját mutatja be, hanem munkájának eredményeként a parasztpolgári életmódot. Ezért mondta Erdei Ferenc, házaik olyanok, mint az új stílusú népdalok.

The Onion-grower's House from Makó

Onion-growing has a 250-year tradition in Makó. It was grown and improved by small holders who produced a range of tools and methods to reach the world-famous quality of onions from Makó. In the Ópusztaszer National Memorial Park we can see an onion-grower's house. The original one was built in 1834 from mud and consisted of a kitchen, a pantry, a living room and a bedroom. There was a stable attached to the house. By the end of the 19th century the building had been rebuilt to look more like a well-to-do town-dweller's house. It was bought by an onion-grower in 1926 and it was modified to reflect his trade and lifestyle. Onion-growers developed from simple, poor peasants who worked extremely hard on their rented or bought lands and they gradually became richer. They lived a "puritan" life leaving out special comfort and luxury while they were always ready to invest in equipment or animals. The house in the park is a reconstruction in which we can find their furniture and tools connected to onion-growing. This house represents the affluence of a hard-working farmer who started as a poor gardener a long time ago.

Kis múzeumok a nagyvárosban

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Juhász Katalin

Az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény Budapest XIII. kerületének „múzeuma”, a három nagy kerületrészt – Angyalföld, Újlipótváros és Vizafogó – újkori, legújabb kori helytörténeti dokumentumait és tárgyi anyagát gyűjti és mutatja be.

Adametz Gyula Angyalföldről írt kerületi monográfiájában már 1947-ben felvetette a kerület múltbeli emlékeit gyűjtő intézmény (múzeum) alapításának szükségességét. A kerület történetére, múltjára vonatkozó különféle írásos és szóbeli emlékek gyűjtése tervszerű formában Budapest többi kerületéhez hasonlóan 1969-ben az MTV „Fekete-fehér” című vetélkedő kerületi fordulójának megrendezésével egy időben, illetve részben annak hatására kezdődött meg Jelenics József vezetésével, a József Attila Művelődési Központban működő Angyalföldi Helytörténeti Klub szervezésében.

Az Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény megnyitására egy bő évtizeddel később, 1985. február 13-án került sor a XIII. kerületi KÖZÉRT által átadott, korábban bölcsődéként használt helyiségekben, a Váci út 50. alatt. Az intézmény tervei társadalmi munkában készültek, a kivitelezéshez az AUTÓVILL, a Lemezárugyár és az Akkumulátorgyár nyújtott anyagi támogatást. Az összesen 160 m²-es alapterületből mintegy

A megújult kiállítóter – The renewed exhibition hall

80 m² kiállítóteret és 40 m² raktárteret alakítottak ki. A gyűjtemény megnyitását követően nyílt lehetőség jelentősebb mennyiségű tárgyi anyag gyűjtésére, amellyel az első vezető, Lehel Miklósné és munkatársai maximálisan éltek is. Ekkor kerültek a gyűjteménybe azok a bútorok és használati tárgyak, amelyek ma is az állandó kiállítás fontos és leglátványosabb részét képezik. Egy

megbízási szerződéssel foglalkoztatott muzeológus segítségével, majd Dömötör Ákos gyűjteményvezetővé történt kinevezésével a nyilvántartási elmaradásokat fokozatosan sikerült felszámolni, és a gyűjtemény is folyamatosan gyarapodott.

A gyűjtemény kezdettől fogva a kor elvárásainak megfelelően kettős célkitűzést igyekezett megvalósítani: egyrészt a kerület

múltjának, jelenének megismerését, dokumentumainak összegyűjtését, másrészt pedig a munkásmozgalmi emlékek felkutatását, őrzését és hagyományainak ápolását. Ezt tükrözték az időszakos és a többször felújított állandó kiállítások, valamint az itt lezajlott rendezvények is. A rendszerváltás után a hangsúly egyre inkább a tárgyilagos történelmi anyaggyűjtés és bemutatás irányába tolódott el, amelyben továbbra is (természetesen a megfelelő arányban) szerepelnek munkásmozgalmal kapcsolatos anyagok.

Ma gyűjteményünk a következő főbb gyűjteményi egységekből tevődik össze: a közel 2000 db-os *tárgygyűjteményt* elsősorban bútorok, használati tárgyak, öltözetdarabok, lakástextíliák, szerszámok, emléktárgyak alkotják. Külön is említést érdemelnek régi híradástechnikai eszközeink, amelyek között nagy számban vannak régi rádiók és néhány olyan ritkaság, mint fonográf, drótos magnó, stb.

Az *iratanyag* (közel 7000 tétel) oklevelekből, igazolványokból, hivatalos iratokból, levelekből, munkaanyagokból áll. *Adattárunk*ban (300 adattári egység) történelmi leírásokat, kéziratot pályamunkákat, dolgozatokat, tanulmányokat őrzünk. Mintegy 12000 db aprónyomtatványunk van, amelyek között főként a kerület különböző intézményeiből származó nyomtatott meghívók, programok, hirdetések, szórólapok, tájékoztatók találhatóak. Levelezőlap-gyűjteményünk körülbelül 2000 db-ból áll, de ezek között nagyon kevés a kimondottan kerületi vonatkozású.

A közel 16000 db-ból álló *phototár* meglehetősen vegyes anyagot tartalmaz, esetenként a nyilvántartási adatok is hiányosak vagy tévesek. Találhatók itt fekete-fehér és színes papírképek, fénymásolatok, diák, negatívok a kerületi fotósoktól, illetve itteni gyűjtésből, de más fotótárakban őrzött

fotók reprodukciói is nagy számban vannak nálunk.

A *numizmatikai gyűjtemény* mintegy 1000 db vegyes anyagot, jelvényeket, érmekeket tartalmaz.

2000 kötetes könyvtárunkban elsősorban a kerülettel kapcsolatos könyveket, történet-tudományi, főváros-történelmi kézikönyveket, bibliográfiákat gyűjtjük. Ezt egészíti ki a 14 féle újság, folyóirat több teljes évfolyama (kerületi újságok, üzemi lapok, valamint a honismereti, helytörténelmi, muzcológiai, városvédelemmel kapcsolatos folyóiratok), illetve a csonkaperiodikák (mintegy 15000 db az újságkivágásokkal együtt) gyűjteménye, amely folyóiratok, újságok egy-egy példányszámából, vagy nem teljes sorozataiból, sajtórepertóriumokból, újságkivágásokból áll. A hangtár kb. 200 magnókazettát, 1998-ban alapított videotárunk 9 videokazettát tartalmaz. Ez utóbbi terveink szerint hamarosan rendszeresen a kerületi kábeltelevízió felvételeivel fog kiegészülni.

Az elmúlt időszakban a gyűjteményt elsősorban kiállításainkkal kapcsolatosan gyűjtött anyagok gyarapították. Hagyományos karácsonyi kiállításainkhoz például archív fotókat, ajándéktárgyakat, karácsonyfadíszeket, iskolai kézműves munkákat, aprónyomtatványokat szereztünk be. A kerületben korábban működött két üzem jogutódjától a hatvanas években itt gyártott lemezjátékokat és rugós focit kaptunk. Az 1999-es közművelődés-történelmi kiállításra és a JAMK 50 éves évfordulójára készülve az e témákkal kapcsolatos fotók, nyomtatványok, kéziratok anyagok és tárgyak kerültek a gyűjteménybe. Adattárunk elsősorban önkéntes gyűjtőink által írt és számunkra átadott kéziratok dolgozatokkal, tanulmányokkal gyarapodott.

Ebben az évben a számítógépes nyilvántartási rendszer bevezetésével megkezdjük a

Élet a függöny mögött: cipészműhely és lakás egy helyiségben
Life behind the curtain: shoemaker's workshop and flat in one room

leltár teljes számítógépre vitelét, melynek során terveink szerint a gyűjteményi revíziót is elvégezzük. Ily módon a kutatószolgáltatás színvonala is jelentősen javul, mivel a számítógépes katalógusban több szempont szerint is kereshetők lesznek az egyes tételek.

A mindössze két főből – a néprajzos muzcológus végzettségű gyűjteményvezetőből és a gyűjteménykezelőből álló – „személyzet” és a korlátozott kiállítóter kiállításaink jellegét is meghatározza. Állandó kiállításunk enteriőrjeit időről időre felújítjuk, kiegészítjük, illetve időszakos kiállításainkhoz igazítjuk. A korábban a szűk előtérben rendezett kamarakiállítások helyett a nagyobb szabású, a nagytermet félig betöltő időszakos kiállításokat részesítjük előnyben.

Az Angyalföldi Helytörténelmi Gyűjtemény egyik legfontosabb feladata az oktatási intézményekkel való kapcsolattartás, amely egyes iskolákkal eddig is élő gyakorlat volt, jelenleg további kapcsolatok kiépítése folyik a múzeumpedagógiai program kidolgozásával egy időben.

A Dagály utcai főkönyvtár vezetőjével most van folyamatban egy keretmegállapodás megkötése, mely szerint a Helytörténelmi Gyűjtemény legnagyobb érdeklődésre számot tartó kéziratok adattári egységeiből a könyvtár most kialakított helytörténelmi polcára folyamatosan adunk át másolatokat.

A klub aktivitásának és az önkormányzat támogatásának eredményeképpen az utóbbi

Szoba-konyhás munkáslakás az Aréna (ma Dózsa György) útról
Worker's flat with one room and kitchen from Aréna (today Dózsa György) Road

években ugrásszerűen megnőtt a helytörténeti vonatkozású kiadványok száma, amelyek iránt igen élénk az érdeklődés. Az árusítás minél előbbi megszervezését tervezzük, mivel egyéni látogatóink és a gyűjteménybe látogató kutatók szívesen vásárolnák a füzeteket és folyamatosan keresik a könyveket. A kiadványokat eljuttattuk valamennyi kerületi oktatási és művelődési intézmény, nyugdíjas klub könyvtárába, illetve a FSZEK kerületi fiókjaiba. A visszajelzések szerint ezeket a példányokat rendszeresen forgatják. A Helytörténet Füzetek sorozatban eddig hét kiadvány látott napvilágot, folyamatban van további két füzet megjelentetése. A további tervek szerint évente két helytörténeti füzet jelenne meg. A kerület 60 éves évfordulójára újra kiadták Adametz Gyula 1947-es Angyalföld monográfiáját, valamint a „Hatvan éves a XIII. kerület” című helytörténeti írásokat tartalmazó tanulmánykötetet. Előkészületben van a XIII. kerület utcanév lexikonának kiadása, amely az ezredforduló évében jelenik meg. A klubtagok havonta tartják összejöveteleiket, ahol rendre a kerület történetével kapcsolatos egy-egy előadást hallgathatnak meg. Az előadásokat kerületi helytörténészek vagy meghívott előadók tartják.

A klub által meghirdetett vetélkedők, pályázatok (*A XIII. kerület, ahol élünk, Utcánk története, Múltunk öröksége*, stb.) gyűjteménygyarapítás szempontjából is sikeresek voltak.

A millemiumi év helytörténeti szempontból legkiemelkedőbb eseménye a 2000. június 8-án megrendezett helytörténeti nap volt. A fő rendezvényhez két pályázat: az „Utcák őrzik emléküket” vetélkedő, valamint a „Híres épületeink” című fotópályázat kapcsolódott, amelyet a Helytörténeti Gyűjteményben működő Helytörténeti Klub vezetősége hirdetett meg. A rendezvény alkalmából nyílt meg a Helytörténeti Gyűjtemény új kiállítása „Kerületünk hajdan és ma” címmel, amelyet a gyűjtemény fővárosi archívumok anyagából, valamint Roboz László mai fotóiból Juhász Katalin gyűjteményvezető állított össze.

2000 utolsó hónapjaiban a XIII. kerületi Önkormányzat a gyűjteményt több mint 20 millió forintos költséggel teljesen felújította. Ennek eredményeképpen a kiállítóteret jelentősen megnőtt, a munkaszobák és raktárhelyiségek korszerűbbé váltak. A gyűjtemény történetében ezzel új fejezet kezdődött. 2001. március 22-én nyílt meg a „*Féjezetek Angyalföld, Újlipótváros és Vizalógó történetéből*” című új állandó kiállítás, amelyben életszerű enteriőrök, korabeli fotók és tárgyak mutatják be a kerület történetét. Látható egy komplett munkáslakás, cipésműhely és szükséglakás, hatvanas évekbeli szobabelső-részlet és egy iskolarészlet. Külön egységekben foglalkozunk a három nagy kerületrészzel: Angyalföld, Újlipótváros és Vizafogó

történetével, a kulturális és sportélettel, civil közösségekkel, a takarékoskodás és önsegélyező egyletek történetével. A látogatók interaktív formában ismerkedhetnek a kerület régi és mai gazdasági életével, üzemével.

Időszaki kamara-kiállításunkon a kerületünkben élt, nemrég elhunyt kiváló fotóművész, Gál Lajos életművét mutatjuk be első sorban kerületi tárgyú alkotásainak tükrében.

A galérián a „*Kerületünk hajdan és ma*” című nagyszerű fotókiállítás látható. Ez 40 pár 30x40-es fotón a kerület különböző pontjain azonos nézőpontból készített régi

Elemi iskolai osztályterem-részlet az 1930-as évekből

Detail of a class-room in a primary school from the 1930s

és mai fotót tartalmaz. A kiállítás anyagából, valamint régi sajtószemlényekből összeállított fotóalbumot is megjelentetünk.

Október 18-tól a nagy érdeklődésre számot tartó „Lehel piac története” kiállítást rendezzük meg.

Mivel a helytörténet a Nemzeti Alaptanterv kötelező része, a kiállításához a kerület több ezer általános és középiskolása számára korcsoportonként múzeumpedagógiai programokat dolgoztunk ki. Az iskolás szervezett csoportokat minden pénteken kézműves foglalkozásokkal, játékos tudáspróbával egybekötött tárlatvezetéssel várjuk.

Továbbra is havonkénti rendszerességgel szervezzük helytörténeti programjainkat. A 2001. év folyamán látogatást tettünk a Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjteményben, valamint a rekonstruált Lóvasúti Indóházban, és nagy számú érdeklődő hallgatta meg Németh Marietta a Margitsziget történetéről

tartott előadását. Májusban érdekes filmet vetítettünk Sárkány Mihály Afrika-kutató szakmai kommentárjával egy angyalföldi származású hangmérnökről, akit egy forgatás alkalmával ghánai faluban királlyá választottak. Júniusban az Angyalföldön nevelkedett Cziffra Györgyre emlékeztünk egy ifjú kerületi tehetség, Balog József zongoracertjével és a Franciaországba kivándorolt zongoraművész életéről készült film bemutatásával. Szeptemberben ismét kerületünk két nagy szülöttje lesz a téma: Kapás Dezső és a Belgiumban elhunyt Molnár László sok párhuzamos vonást mutató életpályája. Novemberben a Lehel tér történetéről hallhatjuk Szalma Mária, Róbert Péter és Fegyvernek Sándor közös előadását.

The Angyalföld Local History Collection

Angyalföld, today a part of the 13th district of Budapest has been inhabited since Roman times, and even before that, however the settlements became almost uninhabited in the 16-18th centuries because of the several raids and attacks here. The development of the area started with the revolution in industry and transport. The new industrial establishments settled in the area drew masses of people to the town, which made the emergence of large housing estates and educational, medical and cultural facilities inevitable. Angyalföld became part of the 13th district of Budapest in 1939 which opened up new horizons in development and thinking; it had become the centre of the socialist large-scale industry by the second half of the 20th century.

The museum of the 13th district presents written and material documents of local history from the beginnings of the modern period up to the present. The organized collection of materials began in 1969 by the Angyalföld Club of Local History, which plays an important role in local research and education. The collection itself was opened on 13 February, 1985. This museum has a double function: to collect and present the documents from the past of the district; and to research and promote the history of the labour movement, which became less important after the fall of communism, while research and presentation became more objective. The collections of the museum include everyday objects (clothing, furniture, tools etc.), written documents (diplomas, certificates, letters, official papers etc.), leaflets, theses, studies, brochures, invitations from the district, a collection of postcards, a numismatic collection, photographs, a library of 2000 volumes, audio and video tapes, most of them in one way or other connected to the 13th district.

In 2000 the records of the museum were computerized and the collections revised making research easier. It is the task of the two-member staff to revise, renew, extend permanent exhibitions, organize temporary presentations and maintain relationships with schools in the district. The museum supports the publication and distribution of different studies, monographies, brochures on local history. The millennium of the Hungarian state were celebrated in several different ways - competitions, exhibitions - all devoted to the issues of local history.

Kiállítás

A gepidák. Kora középkori germán királyság az Alföldön

Régészeti kiállítás, Szolnok, 2001. március 27. – július 1.

Cseh János

...a gótok Berig királyukkal Scandza sziget belsejéből jöttek ki s csak három hajóval keltek át az Óccán innenső partjára, az az Gothiscandzába. Ezen három hajó közül az egyik, mint gyakran mesélik, mondják, megkésített s a népnek nevet adott. Az ő nyelvükön ugyanis lusta annyi, mint gepanta. Így történt aztán, hogy idővel ebből a korholásból a szó chromlása folytán a gepida elnevezés keletkezett. Mert az kétség kívüli, hogy ezek is a gótok törzséből erednek..."

(Jordanes: *Getica* 17. 94-95)

Jelen 2001. esztendő kora tavaszán, március 27-én délután úgy négy óra körül olyan zenei bevezető, mondhatni nyitány csendült föl a szolnoki Damjanich János Múzeum egyik, kiállításoknak otthont adó termében, amely régiségénél fogva igazán méltó volt az alkalomhoz. Eme alkalom pedig az először Gyulán, majd Szegeden fölépített kora népvándorlás kori régészeti kiállítás vernisszázsa, megnyitója volt Szolnokon, mint harmadik helyszínen. Kitérőtető és a hallgatóság számára valóban tanulságos méltatás hangzott el Bóna István tanár úr, akadémikus, a korszak legjobb ismerője részéről a gepidák skandináv-balti eredetű népének történetéről, kora középkori régészetéről.

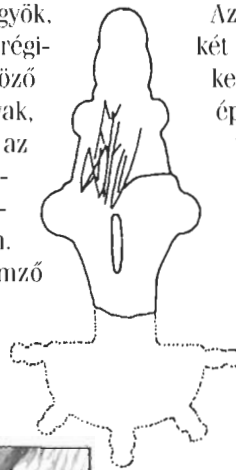
Bóna István megnyitóbeszédét tartja – István Bóna giving his opening speech
Fotó –Photo: Kozma Károly

A Nagy Magyar Alföld keleti germán kori, V-VI. századi archeológiai emlékanyagából a legszebb, legpompásabb darabokat láthatjuk. A több mint félszáz tárgy hat vitrinben kapott helyet, a rendező Havassy Péter irányításával szorgosan, lelkiismeretesen munkálkodó múzeumbeli kollégák, régészek, restaurátorok, valamint egyetemi hallgatók tevékenységének köszönhetően. A legpazarabb – valószínűleg mindenki számára – a terem közepén különálló tárlóban (és még egy másikban) elhelyezett ékszeregyüttes – zömmel fibulák –, köztük néhány színarany ékességgel; minden extravagancia nélkül, illő színháttér kiválasztásával a jelenvaló rendező női szépérzékét dicséri. Az V-VI. századi gepida ötvösművészet színe-javát járhatja itt körbe a látogató, melyet a germánság teremtett a tiszai síkságon, a másfélezer évvel ezelőtti Meroving Európa keleti peremvidékén. Látványban csak alig maradnak el ezek mögött a nyaklánc színes gyöngyök, mint az ugyancsak női vonatkozású régiségek. Nem hiányoznak a különböző egyéb viseleti és használati tárgyak, eszközök sem. Ezekből számos, (pl. az övcsatok) természetesen a férfiviseletnek is kelléke volt. Föltétlenül kiemelendő egy övrekonstruktó az ún. soros temetői kultúrájára jellemző csüngőkkel. Markáns együttes lát-

ható csontfésűkből, a gepida faragóműhelyek mesterségbeli tudásának bizonyítékaként.

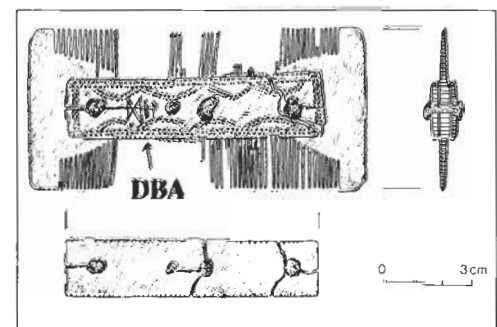
Amint az ékszervitrin elsősorban a női viseletet reprezentálja, ugyanúgy jeleníti meg egy másik a férfi miliót, nagyrészt vasfegyvereivel. A kollekción, kétségtelen, a rekonstruált (Tóth József munkája) Baldenheim-típusú sisak – Szentes-Berekhat – koronázza, ám nyomban utána következik a nemesfémveretes pajzsudor: mindkettő kuriózum a Gepida Királyság régészeti emlékanyagában. Eme utóbbi védőfegyverek köréből még néhány további is kiállításra került. A bemutatott kardok sorában úgy a *spathákra*, mint a *scramasaxokra* van példa, ezeket a fő támadófegyvereket lándzsák és nyilak vasai egészítik ki. Egy csuklós zabla különlegessége, hogy ritka lelet, éppen emiatt elsőrendű fontosságú a gepida lovas élet eszközkészletének ismeretéhez.

Az érdeklődő látogató sétája során, két külön helyen, két vitrinben található keleti germán agyagedényeket, a fölépítés folyamán ad hoc adódott szituáció eredményeként, mintegy a rendezés fordulataként. Ahogyan a megnyitói bevezetőben is el-

Fibula rúnafelirattal
Fibula with rune inscription

Csontfésű rúnafelirattal
(Kengyel - Víg tanya)
Bone comb with rune inscription
(Kengyel - Víg-farm)

hangzott, ezek a fazekas-készítmények, elsősorban pecsételt és besimított díszítésük okán, elvitathatatlanul fölveszik a versenyt a nyugati germánság korabeli produktumaival. Úgy kell szemlélni eme benyomkodott mintákkal ékesített cseréparut, mint ennek a technikának „zsengőit”, legkorábbi darabjait

a kora Meroving-kori Európában. Az ornamentika nagyon otthon volt a Tiszától keletre elterülő vidékeken, és olykor azzal a benyomással lepi meg az embert, hogy – ha talán elfogultság is mondatja – itt lehetett annak bölcsője, szülőföldje a modern kutatás számára ma már közel megfejthetetlen faktorok egybejárásának folytán.

A szolnoki kiállításon, a gepida régészeti kutatás történetében először láthat a szakember rúna fölíratot (valójában két ilyen tárgyat: csontfésűt és fibulát), az V-VI. század alföldi írásbeliségének fontos emlékét. Ez is föl villan ebből a heroikus barbár-pogány világból, ahogyan fölfénylik az ariánus kereszténység is, egy-

két tárgy révén. Az expozíció külön érdekessége, színezteti egy szövőszék rekonstrukció, amely összességében kitűnőre, elsődrendűre sikeredett a szakavatott kezek ügyességéből, talentumából. Ilyen kellett legyen a korai népvándorlás kori szövőszerkezet. A falakról nagyméretű színes rajzok és fényképek (fegyveres férfi, női alak, házrekonstrukció, Szilágysomlyó pompázatos tárgyai), egyéb illusztrációk tekintenek a látogatóra, és magyarázó szövegek segítenek tájékozódni a kor világában.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

The Gepids. Early Medieval German Kingdom on the Great Hungarian Plain.
Archaeological Exhibition, Szolnok, March 27 - July 1, 2001

An exhibition was opened in the Damjanich János Museum in Szolnok presenting the material remains of the early medieval kingdom of the Gepids. The displayed objects, such as necklaces, beads, fibulas represent the richness of the goldsmith's craft of the Gepids. Weapons, like lances and swords and even helmets refer to the everyday life of the German warriors. Earthen vessels prove the advanced state of German pottery in the 5th and 6th centuries. The exhibition is completed with pictures and illustrations helping visitors who want to know more about the Gepids living on the Great Hungarian Plain in the early Middle Ages.

A gödöllői művésztelep 1901-1920.

Centenárium kiállítás

Sáfrány Zsuzsa

„Gyönyörűek ezek az egymásba kapaszkodó formák, a hullámzó vonalak. És csodálatos, hogy a művész mennyire intenzíven tudja mindezekkel a szenvedélyt éppúgy kifejezni, mint a gyengédséget és a játékoságot.”

„Nem vártan szép katon és rajzanyagot láthattunk ezen művészközösség munkáiból. Sajnos megvalósult remekeik vagy az elmúlt idők kárvallottai, vagy a határainkon túlra jutottak.”

„...hiányoltuk a Remsey alkotásokat (gödöllői lokálpatrióták)”.
„A szép rendezés állandó kiállítást érdemelne” (művészettörténész).

A fenti idézetek ugyanazon kiállítás vendégkönyvéből valók, s magam is hasonló érzeteket, amikor március 15-én megnyitották a százéves művésztelep gyűjteményes kiállítását. Szinte megszoktuk, hogy az utóbbi években mindig valami felejthetetlen esemény színhelye Gödöllő. Az 1848-as tárlat a művelődési házból volt, mert a felújítási munkálatok még folytak a múzeumban. Tavaly már a megújult múzeum újrendezett kiállítása fogadta a látogatókat, de emlékszem arra az estére is, amikor a résztvevők egy előadásorozat keretében határozták el, hogyan szeretnék megünnepelni a művésztelep századik évfordulóját. Remsey Iván mondta el erről gondolatait. Hatalmas kiállítást álmodtak, ahol együtt van mindaz, amit a gödöllői vagy Gödöllőhöz eszmeileg kapcsolódó művészek együttesen alkottak. Végül három helyszínen tudták csak megrendezni a jelenleg látható nagyszabású összegző kiállítást, amelyre művészettörténészek és a múzeum munkatársai évek óta módszeresen készültek. A művészteleppel évtizedek óta foglalkozó Gellér Katalin és Keserű Kata-

Eredeti szövőszék a szövőműhelyből – Original weaving loom from the weaving workshop
Fotó – Photo: Winkler Csaba

lin önálló kötetben foglalta össze a „gödöllőiek” munkásságát.

Az évfordulós kiállítás kapcsán a főrendező Gellér Katalin és a gödöllői múzeum muzeológusa, Óriné Nagy Cecília új felfedezéseket tettek, amelyek eredményeképpen újonnan előkerült tárgyakat, alkotásokat ismerhet meg az a látogató is, aki a korábbi kiállításokat is nyomon követte, s jól ismeri a szakirodalmat. A kiállítás érdeme, hogy a most felbukkant alkotásokkal együtt olyan műveket is láthatunk, amelyekről korábban még rövid időre sem vált meg tulajdonosuk.

Két kiállítás Gödöllőn kapott helyet, az egyik a Városi Múzeumban, a másik a Művelődési Központban. Ez utóbbi a száz év előtti szövőműhelyről szól. Budapesten az Iparművészeti Múzeumban folytatódik, vagy inkább kezdődik a kiállítás. Zavarban vagyok

a kifejezésekkel, mert akármelyik megtekintésével kezdjük, mindegyik egység önálló kiállításaként is felfogható. Ezért jó a válogatás, a rendezés. Gondolom, ez nem véletlen, hiszen így nincs hiányérzete annak a látogatónak sem, aki csak az egyik helyszínt tudja felkeresni. A rendezők ugyanakkor készítetik is arra az érdeklődőt, hogy teljesítse ki önmagát, ha többet akar megtudni a XX. század elejének e sokat vitatott és ellentmondásosan értékelt művészcsoportjáról.

Villantsuk fel sorban az egyes részleteket! A művészetek szintézise. Az otthonról a monumentális terekig (Iparművészeti Múzeum, Budapest). A XX. század eleji atmoszférára már önmagában is jelen van, hiszen a múzeum magyaros-szeccsziós terei adják a keretet, sőt az évek óta látható szeccszió kiállítás összehasonlítást is jelent a stílus

európai változataival. Az első tereembe lépve a művésztelep alkotói, az őket ábrázoló portrék és önarcképek, valamint Moiret Ede egy-egy szobra látható. A művésztelep fő célkitűzése az „összművészet” megteremtése volt, amelyre alkalmat kínált az otthontervezés. Ez a kiállítóteremben is központi helyre került, mintegy forgószínpadszerűen elhelyezett három enteriőr révén. Elsőként Thoroczkaí Wigand Ede rusztikus keményfa bútorai tűnnek a látogató szeme elé, majd Körösfői-Kriesch Aladár sima vonalú hálószoba berendezése. A harmadikként elhelyezett pad és szekrények együttesét szintén Körösfői tervezte, a szőnyegek Undi Mariska munkái.

A természeti környezetre, az életmódra fotók és festmények is utalnak. A gödöllőiek számára oly fontos családi élet a múltkotásokon keresztül tárul fel előttünk. Körösfői-Kriesch Aladár gyermekei több munkájának is főszereplői lettek („Dudu őz-zel”, „Tamás betegen”, „Tamás úrfi tyúkkal”, „Három gyermek”). A valóságos kert után (Körösfői-Kriesch Aladár „Liliomok”) a fantázia kertjéből láthatunk egy válogatást. Itt látható Nagy Sándor „Rózsa és lepke” (1910) c. kárptíjának most előkerült kartonja, amely a kiállítási katalógus borítóját díszíti. Az ornamentika-vázlatok, a könyvillusztrációk, a képes levelezőlapok is alkalmasak a gyermekek megörökítésére, de a gyermekeknek szóló játékok ábrázolására is (Mihály Rezső, Undi Mariska, Kriesch Laura, Sidló Ferenc rajzai). Körösfői-Kriesch Aladár „Bábszínház” című faliszőnyege is magántulajdonból került most kiállításra.

A mesterség és a művészet egymásra utaltságát jelző idézet olvasása után lépünk át a nagyterembe, ahol *Építészet és dekoráció címmel* fotókkal folytatódik az épített környezet felidézése. A hosszúkás, nagy terem jó elhelyezést kínált a monumentális alkotások kartonjai számára (mint pl. Nagy Sándor „A népművészet varázsa” című, a veszprémi színház üvegablakának kartonja, 1906). A terem közepén elhelyezett vendégfalon üvegablakok csilognak: Nagy Sándor–Róth Miksa „Nővérek” (Gödöllői Városi Múzeum). A terem bal oldalának ablak felőli részén gyönyörködhet a látogató Undi Mariskának a hajdani Népszállóba készült freskó- és faliszőnyeg terveiben, melyek témáit a népművészetből merítette („Tardi libapásztorok”, „Zalai juhászok”, „Kalotaszegi aratás”). Folytatva a sort Körösfői-Kriesch Aladár falkép-tervei, majd színes fényképek következnek a kerepesi temető árkaos sírboltjának mozaikjairól. Nagy Sándornak a velencei magyar pavilon üvegfestménye kartonján (1909, Gödöllői Városi Múzeum) a magyar mitológiából és a népművészetből vett motívumok egymásba fonódása figyelhető meg.

Körösfői-Kriesch Aladár: *Ego sum via, veritas vita* című festménye (1903)
Aladár Körösfői-Kriesch: *Ego sum via, veritas vita* (1903)
Fotó - Photo: Bokor Zsuzsa

Szinte egymásnak felelnek a két vezető egyéniség, Nagy Sándor és Körösfői-Kriesch tervei, alkotásai, majd Thoroczkaí Wigand Ede üvegablak kartonjai.

A bejárattal szembeni hátsó falon elhelyezett, a velencei magyar pavilon számára készült ötrészes alkotás („Attila lakomája” üvegfestmény- karton) zárja az Iparművészeti Múzeum „gödöllőiek” centenáriumi képet.

Gödöllőn a Városi Múzeum épületének két szintjén kapott helyet a kiállítás. A földszinti részen a nagyobb méretű alkotások, mint pl. Körösfői-Kriesch Aladár freskótervei, grafikai mellett az eléggé közismert alkotása, a „Zách Klára” (1911, Magyar Nemzeti Galéria), középen Undi Mariska „Hunor és Magyar” című kilim szőnyege (1920-as évek), a falon a magyar eredetmondával kapcsolatos akvarelljei láthatóak. E témába tartozik Remsey Jenő alkotása: „Vázlat a csodaszarvas vadászata c. faliszőnyeghez” (1910 előtt), s Zichy István: „Hunor és Magyar” színes litográfia (1905).

Kalotaszegről szóló Körösfői idézettel kezdődik a *Találkozás a népművészetrel* című részlet, majd az erdélyi népi építészetet felillantó rajzok következnek (Thoroczkaí Wigand Ede „Erdély beszédes hagyományai”, 1910). A művészek gyűjtőútjai azonban nemcsak Erdélybe vezettek, hanem az ország más tájaira is, mint erről a kiállított rajzok, akvarellek tanúskodnak. Ilyen például Mihály Rezső finoman kimunkált „Hódoltsági kislányok” című sorozata, de említhetjük Körösfői-Kriesch Aladár „Matyó lány” című festményét is, vagy Juhász Árpád mezőkövesdi viseletrajzait, és apró, leme-

zekből kivágott népviseletes figuráit. Hangsúlyosan szerepelnek itt Zichy István népi témájú litográfiái, színes visceltanulmányai, részben a Néprajzi Múzeum, részben a Magyar Nemzeti Galéria gyűjteményéből. Undi Mariska kályhacsempe rajzait pedig eredeti kályhacsempekkel (Néprajzi Múzeum) együtt láthatja a látogató. Meghitt hangulatot áraszt a Thoroczkaí Wigand Ede tervezte ebédlőgarnitúra, amelyhez jól illik Körösfői-Kriesch Aladár „Szarvasok” című faliszőnyege. Végül népművészeti kiadványok és a festők, rajzoló gyűjtéséből való szöttesek, hűnzécek láthatóak. (Ézt a részletet Lábadi Károly néprajzkutató gondozta a főrendezővel karöltve.)

Az emeleten Körösfői-Kriesch Aladár „Ego sum via ...” (1903, M.N.G.) című, nagyméretű, hangsúlyos keretű vászna uralja a teret. Az elmúlt évek szerzeménye az a félgömb alakú gipszmodell, ami a „Feltámadás” című kupolamozaikjához készült (1906).

A *Mese és mítosz* című egységben a grafikai műhely hallatlanul változatos alkotásai sorakoznak (illusztrációk, katalóguscímlapok, linóleum metszetek és nyomódúcok, ceruza- és tusrajzok, de vannak ex librisek, könyvjelzők, különböző keretdíszek, fejléc-tervek, betűtervek).

Nagy élményt jelentenek a *Színház és tánc* című részben Mihály Rezső és Undi Mariska színpad- és jelmeztervei, amelyek között az ismertebbek és a kevésbé publikáltak most együtt csodálhatóak meg. A teremtől gyönyörű faliszőntest látva búcsúzhatunk (Remsey Jenő „Három királyok imádása”, ógobelin 1910 körül, magántulajdon).

A gödöllői szövóműhely kiállítását, amelyet *Őriné Nagy Cecília* rendezett (közreműködött Kerényiné Bakonyi Eszter. A kivitelezés munkatársai: Kecskés József és Seres Imre) a Művelődési Központban lehet megtekinteni. A szövóműhely a művésztelep megalakulásának köszönheti létét. Különböző előzmények után Gödöllőn 1904-ben kezdődött el a munka Kovalszky Sarolta és Guilleaumme Margit németelemeiri szövőnők segítségével, Körösfői-Kriesch Aladár viszont már korábban is foglalkozott iparművészeti tervezéssel. A műhelybe jelentkező lányok, asszonyok tanfolyamon vettek részt, ahol megtanulták a szövés alapjait és a különböző technikákat. (Pl. az északi Scherrebeckből származó svéd gobelinteknikát, de a szumák, a kilim, a torontáli szövés technikáját is.) A szövők természetes anyagokat s növényi festést használtak. Ezért is utazott Frey Rózsa 1913-ban a svédországi Morába, hogy ott megtanulja a fonalfestés különböző módjait, és hozott egy norvég kézikönyvet, amelynek segítségével szakszerűbben tudtak munkához látni. A kiállítás – a tervek és a kész művek mellett – teret szentel a festőnövények és festési módok bemutatásának. A növényi festékekkel

és különféle pácszínezékekkel előállított színmintákat Mátéfy Györfk készítette.

A centenáriumi kiállítást megelőző kutatásoknak köszönhetően eddig ismeretlen szönyegek is láthatóak, így pl. Nagy Sándor stilizált liliomaival és Körösfői-Kriesch Aladár geometrikus motívumaival díszített, továbbá két újdonság is: Nagy Sándor „Rózsa és Lepke” című gobelinterve és Remsey Jenőnek a Három királyok hódolatát ábrázoló alkotása.

A műhelyrajzok, gobelintervek mellett láthatjuk Frey Rózsa, Mihály Rezső vázlatfüzetét is. Rendkívül érdekes a papírra vetett vázlat és megvalósult mű közötti út felvillantása: Mihály Rezső gyönyörű kilim padlószőnyegének figurája, a kőszáli kecske, amely egy i.e. V. században készült ötvösmunka után készült (*Padlószőnyeg szárnyas kőszáli kecske figurával*. A Gödöllői Városi Múzeum tulajdona). Ez a mű is a felfedezések sorába tartozik. A XX. század elejének nagynevű alkotói mellett szerepelnek a mai gödöllőiek, a Művészet Közalapítvány tagjainak és a Gödöllői Iparművészeti Műhely növendékeinek mintadarabjai (Nagy Helga, Petruska Borbála, Takács Dóra és Kobolák Julianna). A növendékek vezetője Remsey Flóra kárpittervező művész.

Hisszük, hogy a hajdani „gödöllőiek” művészetszemlélete nem csupán lezárása a XIX. századnak, hanem átível a XXI. századba. Művészetük – mint a magyar szecesszióé – egyszerre volt magyar és európai, s ez példa lehet a mai alkotók számára is.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

The Gödöllő Art Colony 1901-1920 Centennial Exhibition

Three exhibitions commemorate the Gödöllő Art Colony this year. Two exhibitions were open in Gödöllő, the third one at the Museum of Applied Arts in Budapest. The exhibition "The synthesis of Arts. From the homes to the monumental spaces" presents the artists of the colony along with their works. The aim of the colony was the creation of all-arts, so furniture by Ede Thoroczkaí Wigand, carpets by Mariska Undi, furnishings by Aladár Körösfői-Kriesch prove the success of their theory. The exhibition is completed with photos, cartons, stained-glass windows, fresco- and wall-carpet plans. At the Town Museum in Gödöllő the connection between the artists and folk art can be seen as well as the works of the graphic workshop of the colony. The other exhibition, opened at the Town Cultural Centre presents the history and works of the Gödöllő weaving workshop.

Mattis Teutsch és a Der Blaue Reiter

Magyar Nemzeti Galéria, Budapest, 2001. március 14. – június 24.

Haus der Kunst, München, 2001. július 6. – október 8.

Szabó Júlia

Ünnepélyes külsőségek között, Rockenbauer Zoltán miniszter őszintén átélte, lelkes bevezető szavaival megnyílt a Budapesti Tavasz Fesztivál egyik legrangosabb képzőművészeti eseménye, a címben jelzett kiállítás. A miniszter jelezte, hogy itt nagy távolságokat áthidaló festmények, rajzok, grafikák és szobrok bemutatását láthatja a közönség: Murnau, München, Párizs, Budapest és Brassó szellemi köreinek találkozását a XX. század elején.

Az eseményhez illően jelen voltak e találkozások tárgyi emlékeinek hűséges őrzői: Münchenből a kiállítást majd befogadó Haus der Kunst vezetőségéből Hubertus Gafner művészettörténész, az 1986-os híres Wechselwirkungen – Ungarischer Avantgarde in der Weimarer Republik (Kölcsönhatások – magyar avantgarde a Weimari Köztársaságban) kiállítás rendezője, Konrad Oberhuber professzor, a modern magyar művészetet a budapesti Szépművészeti Mú-

Részlet a kiállításból – Detail of the exhibition
Fotó – Photo: Mester Tibor

zeummal egy időben gyűjteni kezdő bécsi Albertina igazgatója, Hejo Klein professzor Bonnból, Steven A. Mansbach Washingtonból, a közép-európai avantgarde tekintélyes kutatói. A szakma nagy öröme szolgált, hogy a brassói Mattis Teutsch János eddig

leggazdagabb magyarországi bemutatójára megérkezett nemcsak a romániai múzeumokban őrzött műtárgyanyag színe-java, de jelen volt a megnyitáson a kutatói gárdából Vida Marianna, a bukaresti akadémiai gyűjtemény vezetője, Vida György a bukaresti

akadémiai kutatóintézet igazgatóhelyettese, több monografikus tanulmány szerzője. A híres Bruckenthal Múzeumból, Nagyszebenből, ahol Mattis Teutsch főművei az egyetemes festészet legnagyobb európai képviselőinek alkotásaival együtt láthatók már évtizedek óta, hárman jöttek: dr. Alexandru Lungu főigazgató, dr. Doina Udrescu igazgatóhelyettes és a kérdésekre németül, magyarul egyforma választékossággal felelő dr. Alexandru Avram osztályvezető. A Mattis Teutsch oeuvre legnagyobbat számú alkotással őrző és bemutató brassói és sepsiszentgyörgyi városi múzeum munkatársai közül szintén többen jöttek el

(Veronica Bodea osztályvezető, Vargha Mihály, János Mihály és mások). Mattis Teutsch monográfiái közül többen jelen voltak, jól esett látni Banner Zoltánt, az első monográfia íróját, aki gyűjteményéből is kölcsönzött a kiállításra, s ott volt Passuth Krisztina, aki igen korán tudott a Szépművészeti Múzeum számára főműveket szerezni a művész ifjúkori alkotásai közül, és azokat értőn interpretálni. Az 1983-as budapesti, akkor a magyarországi műalkotásokat a lehető legnagyobb számban bemutató Mattis-Teutsch kiállítás rendezője, Csaplár Ferenc, a Kassák Lajos múzeum igazgatója ismét megbizonyosodhatott arról, hogy Kassák Lajos joggal tisztelte Mattis Teutsch művészetét.

A szakma és a közönség érezheti a kiállításon, hogy egyetemes mércével bátran mérhető nagy mester látogatta meg az 1910-es években hosszabb-rövidebb időre Budapestet, aki lírai hevületű tiszta festői és

Mattis Teutsch János: Kompozíció (1919)
János Mattis Teutsch: Composition (1919)

Fotó – Photo: Mester Tibor

szobrászi életművet hozott létre, s grafikusként is az európai élvonalban szerepelt.

A kiállítás alkalmából vaskos katalógus jelent meg a Magyar Nemzeti Galéria és a pártfogó Iniciátor Missionart Galéria közös kiadásában. Tíz tanulmány méltatja a katalógusban a művész életművét és feltételezett kapcsolatait az európai avantgárd művészettel, szorosabban a müncheni Der Blaue Reiter körével, melyből szép válogatott grafikai-, festmény- és szoboranyag szerepel a kiállításon. 1913 óta másodízben jelenik meg ez a kör Budapesten, jóllehet kiadványai a magyar fővárosban és más magyar kultúrközpontokban mindig is ismertek vol-

tak. A kiállított anyag mellett Mattis Teutsch János művei nem a követő, hanem a problémákat megértő és önállóan megoldó művész alkotásai. Táj és ember, érzékelhető és szellemi világ kapcsolatának vizsgálata a művész maga elé tűzött feladata, melyet 1916-23 között eksztatikus hevülettel, később racionális hűvösséggel oldott meg.

A kiállítás koncepciója Hubertus Gaßner, Bajkay Éva, Szeeszkó Václav és Kishosny Zsolt munkája, a katalógus tanulmányait Konrad Oberhuber, Muradin Jenő, Hubertus Gaßner, Annegret Hoberg, Majoros Valéria, Andreas Franzke, Steven A. Mansbach, Marianna és

Cheorghie Vida, Bajkay Éva és e sorok írója írta. A legalaposabb szerkesztői munkát Timár Árpád végezte. A 488 oldalas, 300 színes és 100 fekete-fehér reprodukciót tartalmazó kötet a közeljövőben angol és német nyelven is megjelenik.

Lásd még – See also: Borító 3 – Cover 3

Mattis Teutsch and Der Blaue Reiter
(Hungarian National Gallery, Budapest, 14 March – 24 June; Haus der Kunst, München, 6 July – 8 October, 2001)

A magnificent exhibition was opened at the Hungarian National Gallery presenting the oeuvre of painter János Matthis Teutsch. The exhibition and the catalogue connected to it is the result of the co-operation of German, Roumanian and Hungarian art historians and museums. After Budapest the exhibition can be seen in Munich between July and October 2001.

Nemzetközi kapcsolatok

F@imp2000

**A kulturális örökség múzeumi nemzetközi audiovizuális fesztiválja
2000. november 22-25. Néprajzi Múzeum, Budapest**

Tari János

A fesztiválhoz nemzetközi konferencia kapcsolódott: „Audiovizuális technológiák és multimédia alkalmazása a múzeumokban” címmel.

A *fotográfiai gyűjtemények a múzeumokban* c. szekcióban Jean-Marcel Humbert, az Avicom elnöke és a Tengerészeti Múzeum igazgatóhelyettese (Franciaország), Fogarasi Klára, a Néprajzi Múzeum Fotóarchívumának vezetője; Sylvie Henguey, Fotóörökség megőrzéséért és restaurálásáért Alapítvány (Svájc); Lisel Comhaire-Anten, a brüsszeli Királyi művészeti és történelmi múzeumok dia-gyűjteményének vezetője (Belgium); Aminata Gassama Sall, a Saint-Louis-i Kutató- és Dokumentációs Központ fotótárának és audiovizuális szolgáltatásának vezetője (Szenegál) tartott előadást. A vitavezető: Claude-Nicole Hocquard, az Avicom alapítója, filmrendező volt.

A *fotográfia használata és a fényképhordozók kezelése* témakörben Lara Baldvinsdottir, az izlandi Nemzeti Múzeum Fotóosztályának vezetője; Lisel Comhaire-Anten, a brüsszeli Királyi művészeti és történelmi múzeumok diatárának vezetője (Belgium); Daniel Vigears, fotográfus, Francia Múzeumi Kutatólaboratórium (Franciaország) tartott vetített képes előadást. A vitavezető: Sigurjon Baldur Hafsteinsson, az izlandi Nemzeti Filmarchívum igazgatója volt.

Audiovizuális produkció és televíziósugárzás témájáról Sofia N. Mavumba-Chanzu, a Kenyai Nemzeti Múzeumok külkapcsolati vezetője; Luciano Rigolini, Arte France TV-állomás (Franciaország) beszélt. Az összehozást Tari János, az Avicom elnökhelyettese, a Néprajzi Múzeum Filmstúdiójának és Filmarchívumának vezetője tartotta.

Kulturális audiovizuális tendenciák – ahogy a F@imp látja címmel Anne-Laure Santerne, a F@imp szervezőbizottságának elnökhelyettese, a MADESA elnöke (Franciaország) tartott médiabemutatót.

Audiovizuális és új technológiák a muzeográfiában c. szekcióban Zvezdana Antos, a zágrábi Néprajzi Múzeum muzeológusa (Horvátország); dr. Hermann Schäfer, a bonni Fundation Haus der Geschichte der Bundesrepublik igazgatója (Németország);

Hélene Lassalle, a párizsi Természettudományi Múzeum (Muséum National d'Histoire Naturelle, Galerie de l'Evolution) audiovizuális részlegének vezetője tartott előadást. A vitavezető Jean-Marcel Humbert, az Avicom elnöke, a Tengerészeti Múzeum igazgató-helyettese (Franciaország) volt.

A *múzeum és az internet kapcsolatáról* Michel Bottin, a Kulturális és Kommunikációs Minisztérium Internet projektvezetője (Franciaország); Patrice Verrier, a „Zene városa” (Cité de la Musique) Internet-oldal fő-szerkesztője (Franciaország); dr. Shun-Tzu Tsai, a taipei Nemzeti Palotamúzeum Információs Központjának igazgatója (Kína) beszélt. Vitavezető: Marie-Françoise Delval, a F@imp szervezőbizottságának elnöke, a Kulturális és Kommunikációs Minisztérium Internet projektvezetője (Franciaország) volt.

Tendenciák a kulturális CD-Romok létrehozásában témakörben Stephen Done, a liverpooli Futballklub Múzeumának igazgatója (Anglia); François Pignet, a Carré Multimédia társigazgatója (Franciaország); Bíró Katalin, a Nemzeti Múzeum Multimédia Osztálya (Magyarország) adott elő. Vitavezető volt Marie-Françoise Delval, a F@imp szervezőbizottságának elnöke, a Kulturális és Kommunikációs Minisztérium Internet projektvezetője (Franciaország).

A fesztiválhoz kapcsolódóan a Budapesti Francia Intézetben kerekasztal beszélgetést tartottunk november 23-án *Audiovizuális és multimedialitás alkotások a francia múzeumokban* címmel Jean-Marcel Humbert, az Avicom elnöke, a Tengerészeti Múzeum igazgatóhelyettese; Malika Berri, a Louvre audiovizuális produkciójának vezetője; Michel Bottin, a Kulturális és Kommunikációs Minisztérium Internet projektvezetője; Catherine Derosier-Pouchous, az Orsay Múzeum audiovizuális és multimédia részlegének vezetője; Lucien Rigolini, Arte France TV-állomás; Olivier Richard, a Carré Multimédia társigazgatója közreműködésével. A vitát vezette Marie-Françoise Delval, a F@imp szervezőbizottságának elnöke.

Az Avicom november 23-án a budapesti Néprajzi Múzeumban tartotta meg közgyűlést. A Fesztivál 2000. évi versenyére benevezett filmek és videó-programok vetítése is itt zajlott, hasonlóan más muzeográfiai audiovi-

zuális alkotások nemzetközi retrospektív bemutatója is. A 2000. évi F@imp versenyre a világ különböző múzeumai által benevezett 53 CD-Rom és 30 Internet-oldal volt megtekinthető a múzeum 20 számítógéppel felszerelt multimédia terében.

A budapesti Néprajzi Múzeum „Isten háza és szolgálói” című missziós fotótörténeti kiállítását és a párizsi Louvre fotókiállítását gyűjteményeiről és a múzeumlátogatókról tekintethették meg az érdeklődők.

A 2000. évi F@imp záróünnepségére és a díjkiosztásra november 24-én 19 órakor a budapesti Néprajzi Múzeum dísztermében került sor.

Arany Multimédi'Art díj: Biblical subjects in artworks from the Hermitage collection / Nemzetközi Orosz Multimédia Központ, Oroszország;

Ezüst Multimédi'Art díj: Egyptian Treasures in Europe, 1000 Highlights / CCER Utrecht University Production, Hollandia;

Bronz Multimédi'Art díj: Olavinlinna Castle, the Stream of Historical Events of Olavinlinna / National Board of Antiquities, Helsinki, Finnország;

Arany Multimédi'Art különdíj: 1939-1945 a második világháború, a Szabad Franciaország Mozgalom, az ellenálló Franciaország és vezetőjük De Gaulle tábornok a l'Armée Múzeumban / Telimage, Párizs, Franciaország;

Ezüst Multimédi'Art különdíj: Ablak a művészetre: Jean Siméon Chardin, a «Bénédicite» és más főművek / Hyptique, Franciaország;

Bronz Multimédi'Art különdíj: Alapművek és civilizációk – Afrika, Ázsia, Óceánia, Amerika, a természeti népek művészete a Louvreban / Carré Multimédia, Párizs, Franciaország;

Audiovizuális Nagydíj: Ginevra's Story / National Gallery of Art, Washington D.C. Egyesült Államok;

Küöldíj (a legkedvesebb): Hamisítványok és a hamisítványok használata / A Comtois-i Technikák és Kultúrák Múzeum, Salins-les-Bains, France;

Alkotói díj: Cittadellarte / Fondazione Pistoletto, Biella, Olaszország;

Arany Web'Art díj: Rijksmuseum Amsterdam, Hollandia;

Ezüst Web'Art díj: A Montreáli botanikus kert, Kanada;

Megosztott Bronz Web'Art díj: Morbihan-i megalitik (Les), Francia Kulturális és Kommunikációs Minisztérium és a Grasse-i Múzeumok Igazgatósága, Franciaország.

Az AVICOM nagydíja: Artus a múzeum démona ellen / Hachette Multimédia, Franciaország.

Diplomák, dicsérő oklevelek

„A virtuális kirándulásért”: Magyar Nemzeti Múzeum, Magyarország.

„Az esztétikumáért”: National Palace Museum, Taiwan, R.O.C.

„Az oktatásáért”: Louvre.edu, Franciaország.

„A képiségéért”: Museo del desierto / Mexikó.

„Az emlékezéséért”: Bechyne Rainbow / National Technical Museum, Prága, Csehország.

F@imp2000

22-25 November 2000, Ethnographical Museum, Budapest

The international festival was completed with a conference: Audio-visual technologies and the

Application of Multimedia in the Museums. The conference was divided into the following sections: Collections of Photography in the Museums; The Application of Photography and that of the Photo Base; The Audio-visual Production and the Television Transmitting; Cultural Audio-visual Tendencies; Audio-visual and New Technologies in Museography; The Museum and the Internet; Tendencies in the Making of Cultural CD-ROMs.

The general meeting of the Avicom was held on the 23rd of November at the Ethnographical Museum and it was the place of the Festival 2000 Competition as well as the F@imp2000 competition with 53 CD-ROMs and 30 web-sites entering from all around the world.

Néprajzi múzeumok Kelet- és Közép-Európában

Kihívások és lehetőségek a XXI. század kezdetén

Nemzetközi konferencia, Budapest, 2001. június 14-16.

Wilhelm Gábor

1989 után a kelet-európai néprajzi múzeumok számára is megnyíltak a korábban csak nehezen átjárható politikai határok. A muzeológusok igyekeztek minél több nyugat-európai múzeum gyűjteményével megismerkedni, és szinte egymást követték a kisebb-nagyobb, legalább európai keretben szervezett konferenciák. Ez utóbbi alkalmak azonban a Kelet-Európából érkező kutatók találkozásának szinte az egyedüli fórumát jelentették. A beszélgetések során kiderült, mennyire keveset tudnak a szakemberek egymás gyűjteményeiről, és mennyire visszaszorultak a korábbi kiállítás-cserék, intézményi kapcsolatok. Ugyanakkor az is világossá vált, hogy a XXI. század kezdetének kihívásai és lehetőségei nagyon hasonló helyzetben találják őket. Mindez azért is érdekes, mivel e múzeumok a kialakulásuk időszakában nemcsak tájékozottak voltak a külföldi társmúzeumokban zajló munkákkal kapcsolatban, hanem igen gyakran szorosan együttműködtek egymással. Az informális beszélgetések során tehát egyre inkább megfogalmazódott az igény egy kelet- és közép-európai regionális találkozóra, mivel az európai szintű fórumok ehhez túl tágnak bizonyultak.

A budapesti Néprajzi Múzeum – milleniumi programja keretében – clérkezettnek látta az időt, hogy 2001 júniusában háromnapos angol nyelvű szakmai konferenciával közös gondolkodásra hívja össze a kelet- és közép-európai néprajzi múzeumokat. A konferencia a következő kérdésekkel foglalkozott: Milyen perspektíva előtt állnak a néprajzi múzeumok a XXI. században az adott országokban? Hogyan fogalmazzák újra alapvető feladataikat az új körülmények között? Milyen szerepet játszik mindebben a saját történelmük? Milyen új együttműködési lehetőségeik vannak egymással?

A meghívót 14 nagyobb osztrák, német, szlovén, horvát, jugoszláv, román, szlovák, lengyel, ukrán és észt néprajzi múzeum kapta meg. A varsói és a martini kivételével valamennyi múzeum részt tudott venni a találkozón egy vagy két, kivételes esetben három előadással. Így összesen 21 beszámoló hangzott el a magyar résztvevőkével együtt. A tematikának megfelelően ezek az adott néprajzi múzeumok terveivel, működési stratégiáival foglalkoztak, néhány előadás pedig valamelyik szűkebb múzeumi területen belül (közönségkapcsolat, gyűjtemények helyzete) elemezte a pillanatnyi állapotokat és a távolabbi lehetőségeket.

A konferencia résztvevőit *Kócziánné Szentpéteri Erzsébet* (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) köszöntötte. Hangsúlyozta a térség múzeumai közötti újfajta kommunikáció és együttműködés jelentőségét, és ismertette azokat a lehetőségeket, melyek egy modern szemléletű múzeumi koncepció irányába mutatnak.

Fejős Zoltán (Néprajzi Múzeum) bevezető előadásában vázolta azokat a változásokat, melyek az európai néprajzi múzeumok mind-egyikét alapjában érintik, és melyekhez az egyes múzeumoknak alkalmazkodniuk kell. A változások egyaránt érintik a múzeumok finanszírozását és kulturális szerepét. Ez utóbbiban megfigyelhető egyfajta elmozdulás a nemzeti kulturális örökség „nagy narratívaként” való bemutatásától egy szkeptikusabb szemléletű, többféle kulturális szereplőt és értelmezést megjeleníteni óhajtó megközelítésig.

Konrad Vanja (Museum Europäischer Kulturen der Staatlichen Museen zu Berlin) az 1999-ben létrehozott új berlini Európai Kultúrák Múzeumának alapítási körülményeit, filozófiáját és „félállandó” kiállítását ismertette. A berlini múzeum elsődleges célja, hogy kutatásaiban, gyűjtéseiben és kiállításaiiban tudato-

san átlépje a politikai határokat (és ezzel párhuzamosan a hagyományos felosztás szerinti Volkskunde és Völkerkunde szembenállását), hiszen az elemzett anyag épp azt mutatja, hogy ezek sosem voltak meghatározóak a kultúra működésének hétköznapijaiban.

A néprajzi kiállítások szerepe nem korlátozódik kizárólag a múzeumi gyűjtemények bemutatására, a megjelenített tematikák szerint a különböző társadalmi csoportokkal való együttműködés a kiállítások elkészítése során legalább ennyire hangsúlyossá vált az utóbbi években. *Mirella Decseva* (Nemzeti Néprajzi Múzeum, Szófia) a szófiai múzeum kiállítási stratégiájával foglalkozott, melynek a nemzeti és vallási kisebbségek kultúrája egyre fontosabb részét alkotja.

Nena Zsidov (Szlovén Néprajzi Múzeum, Ljubljana) szerint a néprajzi múzeumok egyik problémája a jelenkor tárgyi kultúrájának a kutatása és gyűjtése. A modern kor tárgyi világa sok szempontból eltér a korábbi korszakok eszközeitől. A gyűjtés igényéből kiindulva a szlovén múzeum kidolgozott egy újfajta tárgyelméletet, melyből jól értelmezhetők a mai kor tárgyai is.

Szasa Szreckovics (Belgrádi Néprajzi Múzeum) a múzeumi élet olyan területével foglalkozott, melynek a jelentősége az utóbbi években egyre fontosabb. Hogyan tud a közönségkapcsolati tevékenység és a múzeumi menedzsment olyan helyzetet teremteni, melyben a múzeum funkciója és tevékenységi köre az állami finanszírozás csökkenése ellenére egyre szélesebb. Ennek hátterében a múzeumok szerepének általános változása áll, a közönséggel szembeni felelősségük fokozódása, a múzeumban lévő információkhoz való hozzáférés iránti igény növekedése.

Nadezsda Teneva (Nemzeti Néprajzi Múzeum, Szófia) előadása a néprajzi kiállítások ismeretközvetítő szerepét és lehetőségeit elemezte. A másságot bemutató kiállítások meg-

lévő kulturális határokat lépnek át, és ez a folyamat szinte szükségszerűen vezet az egyes államok közötti kulturális együttműködéshez, utazó kiállítások szervezéséhez és közös kiállítási, kutatási projektek elindításához.

Grzegorz Graff (Krakkói Néprajzi Múzeum) a múzeum és a közönség egyfajta találkozásával, a néprajzi múzeumok oktatási lehetőségeivel foglalkozott. Azokról a tapasztalatokról számolt be, melyeket gyerekcsoportok számára szervezett programokból és kiállítás-vezetésekben szerzett. Nagyon lényegesnek tartotta ezek során figyelembe venni a gyerekek háttérismereteit a globalizálódó világban, amelyekhez képest a hagyományos kiállítási bemutatók nem ritkán eltávolodtak. Éppen ezért lényeges egy olyan, újfajta kultúrafogalommal dolgozni, mely figyelembe veszi annak módosulásait, folyamatos változásait.

Ülle Vahar (Észt Nemzeti Múzeum, Tartu) a gyűjtemények tárolásának és a műtárgyvédelemnek a szerepét követte végig az észt múzeum történetében.

Balázs György (Néprajzi Múzeum, Budapest) folytatta a gyűjteményekkel való foglalkozás ismertetését a Néprajzi Múzeum legutóbbi fél évtizedes tevékenysége kapcsán. Döntő jelentőségű volt ebben a munkában a külföldi partnerekkel való állandó konzultáció és tapasztalatcsere.

Simona Munteanu (Erdélyi Néprajzi Múzeum, Kolozsvár) tanulmányát Tóth Katalin ismertetette. Ez a gyűjtött és bemutatott néprajzi tárgyak értelmezési lehetőségeivel, a velük való kapcsolat újfajta típusaival foglalkozott a mai kor megváltozott adottságait figyelembe véve.

Liudmyla Bulhakova (Ukrán Etnológiai Intézet Néprajzi Múzeuma, Lvov) az ukrán néprajzi múzeumok történetét követte végig a létrejöttüktől a mai helyzetükig. Az egymással való kapcsolatrendszer egyik kulcseleme a kiállítások cseréje, készítésük összehangolása.

Damodar Erlan (Zágrábi Néprajzi Múzeum) horvát múzeumi hálózatba illesztette bele a zágrábi múzeum tevékenységét, mely a legnagyobb Horvátországban. 1996 óta folyamatosan kísérleteznek a technológia által kínált újfajta bemutatási módokkal. A múzeum gyűjtési stratégiája egészen a közelmúltig véletlenszerű volt, újabban tudatosan foglalkoznak a modern életmód dokumentálásával, tárgyi világának megőrzésével is. A kiállítások mára kiléptek az országok szabta keretek közül. Nemcsak vándorkiállítások fordulnak meg Európa számos országában, hanem az egyes kiállítások témája is a legtöbb esetben nemzetközi együttműködést igényel a tervezéstől az elkészítésig.

Vesna Marjanovics (Belgrádi Néprajzi Múzeum) azzal a bonyolult kérdéssel foglalkozott, hogy a mai Jugoszlávián belül milyen kulturális szerepet tölthet be, vállalhat egy néprajzi múzeum. A múzeumok nem tudják függetleníteni magukat a szélesebb társadalmi kontextus eseményeitől, politikájától, ezen belül azonban

többféle stratégiát választhatnak a megőrzött tárgyi anyag és a jelenkor tárgyi világának az értelmezésében, mely a nemzeti identitás hangsúlyozásától a többféle nézőpont egyenrangú szerepeltetéséig terjedhet.

Franz Grieshofer (Oszták Néprajzi Múzeum, Bécs) hangsúlyozta, hogy a bécsi néprajzi múzeum megalakulása óta nemzetek közötti keretben működött és gondolkodott; a korai években a monarchia területein gyűjtött összehasonlító szemlélet igényével. 1960-tól a bécsi múzeumból kivált kítsee-i múzeum lett a kelet- és délkelet-európai fókuszú kutató- és bemutatóhely központja. A múzeum tudatosan fogad és küld kiállításokat a szomszédos országokba. Fő küldetésének e térség kulturális kapcsolatainak bemutatását tekinti a folyamatos együttműködés révén.

Andrej Rataj (Krakkói Néprajzi Múzeum) a lengyel múzeumok sajátos helyzetét ismertetette a XIX. század végétől napjainkig. Erre minden korszakban a regionalitás nyomta rá a bélyegét, melynek hatása a múzeumi együttműködésben, a finanszírozási rendszerben és a kiállítási stratégiákban is megfigyelhető.

Magdalena Molnar (Román Néprajzi Múzeum, Bukarest) a bukaresti múzeummal kapcsolatban kiemelte, hogy a korábbi típusú kiállításokat jelenleg rendre átrendezik. Eközben igyekeznek eddig fel nem használt tárgyi anyagot bemutatni és újfajta szemléletmódot megjeleníteni.

Szvetlana Mitrovics (Belgrádi Néprajzi Múzeum) véleménye szerint a múzeumok kutatási és kiállítási stratégiája a feldolgozott tárgyi anyag és a bemutatott kultúrák jellegzetességei folytán is csak egy szélesebb regionális keretben nyerhet értelmet, és képes a rövidtávú politikai hatásoktól valamilyen mértékben függetlenedni.

Elena Bârbulescu (Erdélyi Néprajzi Múzeum, Kolozsvár) azokkal a kihívásokkal foglalkozott, melyek a globalizálódó és modernizálódó világ lehetőségeiből és adottságaiból származnak. A néprajzi múzeumok kénytelenek szembesülni a televízió, a virtuális múzeumok, az Internet kínálta ismeretszerzési és szórakozási alternatívákkal. Ezek jelenléte óhatatlanul állandó változtatásokra, tudatos stratégiára készíti a tárgyakat őrző és kiállító múzeumokat. Ugyanakkor ezek a technikák jól felhasználhatók a más típusú bemutatások propagálására.

Iryna Horban (Ukrán Etnológiai Intézet Néprajzi Múzeuma, Lvov) a néprajzi múzeumok identitásformáló szerepét hangsúlyozta, különösen újonnan függetlenedő államok esetében.

Adina Vărgatu (Astra Múzeumi Komplexum, Nagyszében) multimédiás projektjeiről számolt be. Ezek az új hordozók rengeteg, a korábról eltérő bemutatói módot tesznek lehetővé. A múzeumok szerepének változása ugyanakkor a bemutatott anyag tartalmi kérdéseit érintik, a megjelenített, kutató csoportokkal való szoros együttműködést, a többféle nézőpont együttes bemutatását.

A konferencia kerekasztal-vitával zárult, melyhez a fontosabb témákat *Wilhelm Gábor* (Néprajzi Múzeum, Budapest) vitaindító előadása foglalta össze, hangsúlyozva a néprajzi múzeumok megváltozott perspektíváját a saját történeti anyagukkal kapcsolatban, a múzeumokban őrzött anyagokhoz való hozzáférés egyre fontosabbá válását, és annak tudatosulását, hogy az egyes múzeumok gyűjteményei csak a más múzeumok anyagának ismeretében kaphatnak mélyebb értelmezést.

A konferencia előadásai az egyes múzeumokkal kapcsolatos kiegészítő információkkal együtt hamarosan a Néprajzi Múzeum honlapjára kerülnek, valamint a múzeum évkönyvében nyomtatásban is megjelennek.

A konferencia szinte valamennyi résztvevője megfogalmazta, mennyire szükség van az ilyen jellegű regionális találkozókra, hogy az egyes múzeumok tájékozódni tudjanak más intézmények terveiről, tevékenységéről, az aktuális kiállításokról és lehetséges kiállításcserekről, a közös kutatásokról. Azért, hogy ne maradjon egyszeri esemény a kelet- és közép-európai múzeumoknak ez az összejövedele, Franz Grieshofer, az Osztrák Néprajzi Múzeum igazgatója 2002-ben Bécsbe várja a régió múzeumainak képviselőit, hogy a jelenkori néprajzi gyűjtésekről tanácskozzanak.

Ethnographical Museums in Eastern and Central Europe Challenges and chances at the beginning of the 21st century Budapest, 14-16 June 2001

From 1989, after four decades of separation ethnographers from Eastern Europe were again able to travel to the West and examine the state of ethnographical museology west of the already gone "Iron Curtain". On the other hand possibilities of contact between the countries of the former Soviet block became rarer. In June 2001 the Ethnographical Museum in Budapest organised a conference for the ethnographers, researchers of Central and Eastern Europe to discuss the similar or different difficulties, challenges and problems ethnography in this region has to face.

In his introductory lecture director general of the Ethnographical Museum Zoltán Fejős talked about the financial changes the museums have to cope with and the changes of their role in the nation's cultural structure.

Konrad Vanja (Museum Europäischer Kulturen der Staatlichen Museen zu Berlin) representing Germany gave a report on the circumstances of the establishment of the Museum of European Cultures, its philosophy and its exhibitions. The aim of the museum is to overstep borders when collecting, researching and organising exhibitions.

Nadezhda Teneva representing the National Ethnographical Museum in Sofia analysed the role of ethnographical exhibitions in the spreading of knowledge. Exhibitions presenting difference overstep existing cultural boundaries and lead to the cooperation of states and countries.

The conference, which ended with a common round-table discussion proved to be successful and all participants emphasised the importance of organising such occasions in the future.

In memoriam

Kiss László (1930–2000)

Katona András

Nagy-nagy szomorúság, de ugyanakkor fel-emelő és megtisztelő érzés egy olyan nagy formátumú kollégáról és szakmai barátáról megemlékezni, amilyen Kiss László, magunk között Laci volt.

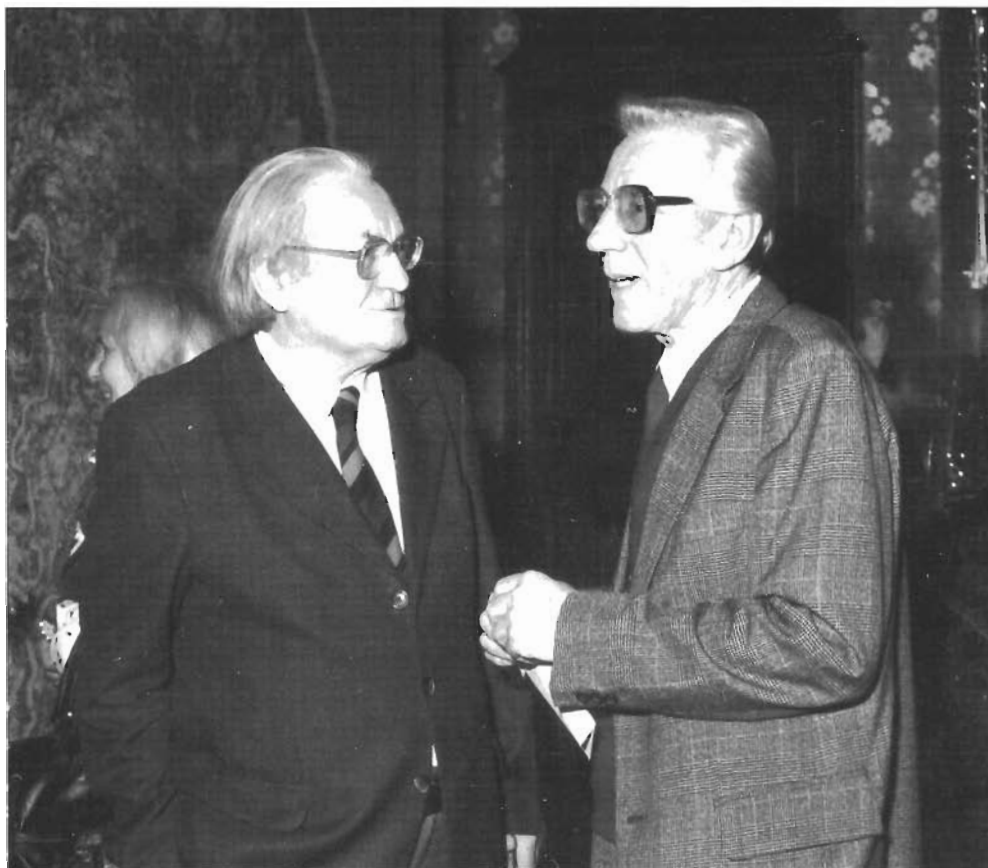
Szomorúság, mert olyan nagy tudású és őszinte kollégával lett szegényebb a muzeológus társadalom, szűkebb körben a műszaki muzeológus szakma, akihez hasonlítható személy nem túl sok van. A megtiszteltetés az előzőekből adódik, mert kiváló emberről gondolatokat megfogalmazni, életpályát értékelni nagy felelősséget ró az emlékezőre.

Kiss László kollégánk, bátran állíthatom, maradandót alkotott, hiszen a műszaki muzeológia területén a napi tudományos munka, a szervezés nehéz feladatán túlmenően olyan összegező tanulmányokat készített, mint pl. „A múzeumok évi munkáinak adatai (1957-75)”. A *Magyarország műszaki múzeumai* című könyve máig alapmű a szakmában, és aki valamit e területről tudni akar, az napjainkban is bátran kézbe veheti ezt az időtálló művet.

Minisztériumi munkássága és 20 éves főigazgató-helyettesi tevékenysége a Műszaki Múzeumban sok szakmai sikert hozott számára. Az erkölcsi elismerés Móra Ferenc Díj formájában (1993) kicsit későn érkezett, de örömeire szolgált. Amikor nyugdíjasként tovább dolgozott és a szakmúzeumokkal foglalkozott, 1996-ban Szent Borbála Emlékérmét kapott. 2000-ben életművéért Széchényi Ferenc Díjjal tüntették ki.

A műszaki muzeológusok és vezetők nagyra értékelték azt a tevékenységet, amit vezető szakfelügyelőként tett az 1989 után kritikus helyzetbe került műszaki múzeumok és ipari gyűjtemények megmentéséért. Küzdött azért, hogy a privatizáció során a nemzeti kulturális örökség elidegeníthetetlen részét képező műszaki emlékek megmaradjanak állami tulajdonban, azokat ne lehessen eladni, a gyűjtemények ne szóródjanak szét.

Az Ő kezdeményezésére fogott hozzá a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

*Kiss László (jobbra) a Postamúzeumban Mészáros Vincével
László Kiss (right) at the Postal Museum with Vince Mészáros*

a bonyolult tulajdoni viszonyok felülvizsgálatához. Alapelve volt, hogy nem lehet más mércével mérni, kisebb eszmei értékűnek tekinteni egy műszaki alkotást, mint egy képzőművészeti műtárgyat, híres festményt vagy szobrot.

Ilyen harcok és küzdelmek jelentették az Ő létét még akkor is, ha a szavak nem fedik értelmükkel a teljes valóságot, hiszen érvelően, halkán, barátilag szólt az ügyek érdekében.

Nagy lelkesedéssel és a Tőle megszokott hozzáértéssel munkálkodott az ópusztaszeri műszaki kiállítás megszervezésében. Mikor utolsó alkalommal telefonon erről beszéltünk, még nem tudtuk, szerencsére nem tudhattuk, hogy utolsó alkalommal váltunk baráti szavakat egymással. A művet nem tudta befejezni, de ha lesz, aki folytatja, segíteni fogjuk, mert tudjuk, hogy ennek Laci szívből örülne. Én pedig, mikor

a könyvespolcra teemelem a „Magyarország műszaki múzeumai” című munkáját, mindig kegyelettel és szeretettel gondolok Reá, mert szép örökséget hagyott a szakmára.

László Kiss (1930 – 2000)

László Kiss, great figure of technical museology died at the age of 70 last year. He worked as deputy general director of the National Technical Museum for 20 years. His work as supervisor was appreciated by museologists, since he did everything he could to save the endangered technical museums and their collections after 1989, so that technical relics and buildings could stay national property after the privatisation. His book "The Technical Museums of Hungary" is a basic work in technical museology. In 1996 he was awarded the Ferenc Móra Prize and in 2000, for his lifetime achievement, obtained the Ferenc Széchényi Award.

Tisztelgés Szabadfalvi József emléke előtt

Dankó Imre

Amikor 1998-ban Szabadfalvi József nyugalmazott megyei múzeumigazgató, egyetemi tanár előszóként megírta önéletrajzát munkásságának nagy gonddal összeállított, 386 tételt tartalmazó repertóriumáé (Szabadfalvi József munkássága. Önéletrajz és bibliográfia. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Munkatársainak Bibliográfiája 2. Miskolc, 1998. 76 p.), a nagy neckigyürkőzésben elfelejtette megírni, hogy 1928. június 21-én született Debrecenben. A születési dátum kifejtéséért bőségesen kárpótolt az a társadalom-néprajzilag is értékelhető leírás, amelyben családja történetét, apja Debrecenbe kerülését, a nemes város életében a MÁV csomópont és különösen a Vagongyár – az ország, sőt az Osztrák-Magyar Monarchia távoli területeiről idickerült – dolgozóinak, a Nyilas-telepi Német utca lakóinak és a ferenccs vezetés alatt működő „Vasutas Egyház” (Szent István plébánia) híveinek betöltött szerepéről írt.

A vasutas család mindkét gyermekét gondos nevelésben részesítette. József a „Piariba” (Piarista Gimnázium) járt és ott is érettségizett. Természetes dolog volt a családban, hogy a gyerekeknek „tovább kell tanulniuk”. József három egyetemmel is próbálkozott, míg végre a Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Karán a magyar-történelem szakon állapodott meg. Eleinte érdeklődése, Bárczi Géza professzor hatására a nyelvészet, a néprajzi kutatás felé fordult, de később a néprajztudományhoz kötődött, és egyetemi tanulmányait 1952-ben, mint Gunda Béla professzor első négy tanítványának (Janó Ákos, Varga Gyula, Béres András) egyike fejezte be.

Bent maradt az egyetemen, a Néprajzi Tanszék gyakornoka lett. 1967-ig volt a Néprajzi Tanszék munkatársa – tanársegéd, tudományos munkatárs –, amikor a MTA Néprajzi Kutatócsoportja tudományos főmunkatársává nevezték ki. De a KLTE Néprajzi Tanszéke mellett, a Gunda Béla vezette kutatócsoportban dolgozott, miközben részt vett az egyetemi oktatómunkában is.

Szabadfalvi József a tudományos pályát választva, egész életén át kutatott, gyűjtött, szervezett, rendezett, szerkesztett. Érdeklődése az anyagi kultúra világára terjedt ki, főleg az állattartással, az extenzívítás kérdéseivel, ezen belül is a sertéstartással (makkoltatás), a méhészettel, azután népművészeti problémákkal foglalkozott (mézkeska-

lács, fekete kerámia, festett bútorok, faragás, pásztorművészet stb.). Vérébéli muzcológus volt, sohasem feltételezésekben beszélt a népi kultúra legkülönbözőbb jelenségeiről, hanem a tárgyi valóság konkrétumainak biztonságában. Így lett a muzeológia mindjobban önálló tudományágának is jeles kutatója és művelője.

1973-ban, mint már jó nevű etnográfust, kinevezték a miskolci Herman Ottó Múzeum, egyben a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Múzeumok Szervezete igazgatójává. 1990-ben egyetemi tanári kinevezést kapott a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetem Néprajzi Tanszékére. Előadásait átjárással oldotta meg egészen 1992-ig, amikor is odahagyva a múzeumigazgatóságot, a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának egyetemi tanára lett. Ő szervezte meg az egyetem bölcsészettudományi karát és benne a néprajzi-antropológiai-muzeológiai tanszékét. A Miskolci Egyetemen is azt csinálta, amit a miskolci múzeumban: a debreceni egyetemen megismert tehetséges tanítványait a múzeumi szervezetben és az egyetemen alkalmazta. Amikor 1996-ban nyugdíjba ment, a múzeum és az egyetem munkájában továbbra is részt vett. Folytonosan dolgozott, könyveit egymás után jelentette meg.

Folyóiratunkban a múzeumszervező-, a néprajzos-művelődéstörténész muzeológus, a múzeumigazgató Szabadfalvi Józsefről szólnunk, úgyis mint kandidátusról (1971), úgyis, mint a tudományok doktoráról (1988). Első muzeológiai-múzeumi indíttatását, gimnáziumi tanulóként, a Déri Múzeumban szerezte. Az egyetemen – elsősorban az anyagi kultúra világával foglalkozva – Gunda Bélától szerzett muzeológiai tájékozottságot, de végigjárva hazánk majdnem minden jelentősebb múzeumát, muzeológiai ismereteit széleskörűen fejlesztette.

Szabadfalvi József kimagasló muzeológusi-múzeumigazgatói tevékenységének ismertetését szervező, igazgatói munkája körvonalazásával kezdjük. Ilyen irányú munkássága Miskolcon teljesedett ki, ahol legfőbb célkitűzése volt megfelelő nagyságú és felszereltségű épületek biztosítása a kedvezőtlen körülmények között dolgozó, de állandóan fejlődő Herman Ottó Múzeum számára. Ez sikerült is; az egyes gyűjteménygyűjtések számára önálló épületeket szereztek. Szervező munkájának másik fontos területe volt a jól képzett és tevékeny munkatársak alkalmazása. Szabadfalvi Józsefnek ez is sikerült. Szerencsés kézzel, jó emberismerettel legtöbb esetben már egyetemi hallgató

korokban kiválasztotta leendő munkatársait. Mint gyakorlatias ember a múzeum nem tudományos munkatársait is szerencsésen tudta összeválogatni s ezért első renden a miskolci, de a megye minden más múzeumban is a tudományos és a fizikai dolgozók közt nagy egyetértés, harmónia volt az uralkodó. Munkatársait tényleges munkatársainak, nem egy esetben barátainak tekintette. Amellett, hogy minden munkájába, feladatmegoldásába igyekezett bevonni munkatársait, hogy kedvelte a közös munkát; messzeemenően – ahogy mondták – „engedte őket dolgozni” és azok dolgoztak is. Egymás után mutatták fel mind a „közös”, mind az egyéni munkák eredményeit. Mindez különösen vonatkozik a kiállításrendezési és kiadványozási munkára.

A műtárgyakat a lehető legmagasabb szinten „ellátta”: konzerváltatta, restauráltatta őket, a nyilvántartás mestere volt, munkatársaitól is megkövetelte, hogy a gyűjtést-vásárlást követően egy héten belül vegyék nyilvántartásba az új műtárgyakat. Vizualis típus volt, s nem kis közügyességgel, fizikai és kémiai ismeretekkel is bírt. Ez a tulajdonsága tette jó kiállításrendezővé. Mind a nyilvántartás szabályainak, mind a kiállításrendezés előkészületeinek (tématerv, forgatókönyv, a forgatókönyv vitája – elfogadtatása, az installáció megtervezése és kivitelezése stb.) mestere volt. Kiállításai egyszerűek voltak magas szintű ismeretközlő és érzelmileg motivált, lelki hatásokat kiváltó művészeti megoldások. Ez a kettősség külön-

nösen népművészeti kiállításainál volt szembeötlő. Kiállításrendezései szoros kapcsolatban álltak tudományos gyűjtő- és feldolgozó munkájával. Gondoljunk csak a nádudvari fekete kerámiát bemutató kiállításaira, vagy a festett bútorokat, templommennyezeteket elének táró, illetve a mézeskalácsosokat ismertető kiállításaira, amelyek előzményeként számos, a kérdéssel foglalkozó cikke, tanulmánya, vagy éppen könyve látott napvilágot. Itt fájó szívvel, de meg kell említenünk azt az utolsó könyvét, ami halála után készült el. A pásztorművészet egyik érdekes műfajáról, a pásztorcsanakokról szól. A gazdagon illusztrált könyv akár egy kiállítás magas szintű katalógusa is lehetne, holott a pásztorfaragás egyik műfajának – területi megszorítással – monográfiájával van dolgunk (*Pásztorcsanakok Észak-Magyarországon*. Miskolc, 2001. 126 p.).

Szabadfalvi József muzeológusi-múzeumigazgatói tevékenységének nem kevésbé értékes része publikációs munkája, szerkesztői működése. Ezen a téren gazdag örökséget hagyott hátra: a Herman Ottó Múzeum ki-

adványozási munkáját. Nemcsak az Évkönyvek váltak rendszeresebbé és lényegesen terjedelmesebbé, hanem új, nagyszerű sorozatokat indított (*A Herman Ottó Múzeum Közleményei*, *Borsodi Kismonográfiák*, *A Herman Ottó Múzeum Néprajzi Kiadványai*, stb.).

Erőteljesen bekapcsolódott a muzeológus közéletébe. Nemcsak a Pulszky Társaság – Magyar Múzeumi Egyesület alapító tagjaként, hanem a szakma számos közösségének munkájában is részt vett. Mind az egyetemeken, mind a múzeumokban, nemkülönben a testvérintézményekben (levéltárak, könyvtárak, regionális muzeumi szervezetek, múzeumbarátai körök, a Honismereti Szövetség stb.) nagy népszerűsége tett szert. Talán mondhatjuk így is: sokan szerették, barátjuknak tartották, illetve sokan boldogok voltak, hogy barátjának tarthatták magukat.

Számos elismerésben, kitüntetésben részesült. Közülük ezúttal csak egyet említnék: Szabadfalvi József Állami Díjas múzeumigazgató – egyetemi tanár volt.

Temetésén (2001. április 6. Miskolc, Mindszenti temető) az egész ország néprajzos társadalmának, muzeológusainak megnyilvánult részvéte.

Homage to the Memory of József Szabadfalvi

Ethnographer and retired museum director József Szabadfalvi was born in 1928 in the town of Debrecen. After finishing secondary school he attended the Debrecen University where he studied ethnography. When finishing in 1952 he started working at the Faculty of Ethnography of the university. In 1967 he was appointed senior member of the Ethnographical Research Group of the Hungarian Academy of Sciences but still took part of the education of ethnography in Debrecen. In the centre of his scientific interest lay the questions of keeping of livestock, or that of the extensiveness, but he dealt with the problems of folk art as well. In 1973 he became the director of Herman Ottó Museum in Miskolc and head of the organisation of county museums in Borsod-Abaúj-Zemplén County. In 1990 he gained the title of professor at the Debrecen University. Two years later he resigned from the directorship but became professor at the University of Miskolc. Since his oeuvre has become an integral part of his field of science, his death is a great loss to Hungarian ethnography and museology.

In Memoriam Timárné dr. Balázs Ágnes (1948–2001)

Török Klára

A Magyar Nemzeti Múzeum főtanácsosa, a Magyar Képzőművészeti Egyetem docense, a tárgyrestaurátor-képzés vezetője, számtalan szakkönyv, tankönyv, cikk szerzője, életének 53. évében, hosszas betegség után eltávozott közülünk.

Életének java részét fáradhatatlanul a műtárgyvédelem szolgálatának szentelte. Rengegetet tett a szakma színvonalának emeléséért, azért, hogy a restaurálás ma már komoly tudományos háttérrel rendelkezzen. A restaurátor-képzést mindig szívügyének tekintette, de jelentős szerepe volt a szakfelügyeletben, a tudományos vizsgálatok terén is. Foglalkozott a restauratori etikával és a múzeumi management aktuális kérdéseivel. Aktívan dolgozott társadalmi és szakmai szervezetekben is, részt vett a Magyar Kémikusok Egyesülete Műtárgyvédelmi Szakosztálya megindításában, kezdetektől vezetőségi tagja volt a Pulszky Társaságnak.

Senki nem volt Magyarországon nemzetközileg ennyire elismert személyiség a műtárgyvédelem területén. 1994-től az ICCROM Tanácsának tagja volt, majd 1999-től annak elnökhelyettese, számtalan ICCROM program tanára a világ különböző helyein, Rómától Nigérián, Zambián, Chilén és sok más országon keresz-

tül Izraelig. 1999 óta az ICOM Konzerválási Bizottsága alelnöke. Jónéhány nemzetközi tanfolyamot szervezett Magyarországon a textilrestaurálás témakörében.

Elévülhetetlen érdeme, hogy nemzetközi kapcsolataiban mindig nagy súlyt fektetett a hazai restaurálás és restaurátorképzés eredményeinek megismertetésére. Sokat tett azért is, hogy magyar restaurátorok részt vehessenek külföldi tanfolyamokon, megismerhessék más országok restaurátorműhelyeit, az ott alkalmazott eljárásokat.

Rendkívül aktív, példamutató és lelkesítő egyénisége nagyon fog hiányozni mindannyiunknak. (Publikációinak jegyzéke megtalálható a *Műtárgyvédelem* 2000/27. sz. kötetében.)

Mivel nemzetközi szerepe itthon kevésbé közismert, álljon itt most egy csokor azokból a résztvevőlevelekből, amelyek Balázs Ágnes halála után a különböző országokból érkeztek.

Nicholas Stanley-Price, az ICCROM (International Centre for the Study of the Preservation and Restoration of Cultural Property) igazgatója, Róma, Olaszország: Az ICCROM mély szomorúsággal értesült nagyra értékelt barátja és kollégája, Timárné Balázs Ágnes elvesztéséről. Ágnes a restaurátorok nemzetközi közösségének elismert és szeretett tagja volt. Publikációs tevékenysége kiterjedt volt, biztos tudományos háttérrel, amelyet a gyakorlati kérdések megválaszolására használt

fel. E tevékenységének csúcsa volt a „Chemical Principles of Textile Conservation” c. műve, amelyet Dinah Eastoppal írt (Butterworth-Heinemann, 1998). Ágnes volt az egyik megtervezője az egyetemi szintű tárgyrestaurátorképzésnek Magyarországon. De nemcsak a hazája szakmai fejlődését támogatta, hanem hűdéket épített a nemzetközi restaurátor közösséggel, számos konferencia és tanfolyam szervezése révén. Jó néhány nemzetközi szervezetnek volt aktív és megbecsült tagja. Az utóbbi 15 évben nagyban hozzájárult az ICCROM tevékenységéhez. 1994 óta volt az ICCROM Tanácsának tagja, 1995-től az Akadémiai Tanácsadó Bizottságé is. Halála idején Ő volt az ICCROM Tanácsának alelnöke. Az ICCROM tanfolyamok résztvevőinek száza fognak emlékezni rá, mint kivételes tanárra, Rómától Afrika, Európa és Latin-Amerika különböző részein. Kreatív és költői megközelítése segített a tudományok tanítási módjának átalakításában. A Tőle nyert szellemi örökség továbbra is inspirálni fogja az ICCROM-ot és a szakmai közösséget világszerte.

David Grattan, az ICOM Konzerválási Bizottsága Igazgatói Testületének elnöke, Ottawa, Kanada: ... Ez nemcsak személyes tragédia, hanem a konzerválás területének nagy vesztesége. Mindnyájan nagyra becsültük Ágnes és bölcs tanácsait. Munkássága a textilkonzerválás területén és az ICCROM-ban egészen kü-

lönleges volt. Az a mód, ahogyan betegsége ellen küzdött, hatalmas bátorságra és hitre vallott. Mindig előre nézett, mindig optimista volt, mindig jó volt vele lenni. Azt mondhatom, hogy Ő volt a bölcsességnek és a józan észnek a fő forrása az ICOM Konzerválási Bizottságában. Nélküle nagyon lassan fogunk csak haladni.

Alain Godonou, az ICOM Konzerválási Bizottsága Igazgatói Testületének tagja, Porto Novo, Benini Köztársaság: ...Ágnes egyike volt azoknak a szakembereknek, akik szívesen szentelték idejüket és energiájukat arra a feladatra, hogy létrehozzák az afrikai szakemberhálózatot az ICCROM "PREMA" programja keretében. Ő eljött Afrikába, és segített nekünk. Köszönjük, Ágnes!

Janet Hawley, az ICOM Konzerválási Bizottsága Newsletterének szerkesztője, Svájc: Nagy halással volt rám Ágnes intelligenciája, szellemessége, charme-ja. Egyike volt azon ritka embereknek, akik elkötelezettjei közös kulturális örökségünknek. Nagyszerű munkát végeztek az ICOM Konzerválási Bizottságában, úgy is mint Igazgatói Testületi tag, és mint különböző munkacsoportok vezetője. Ágnes nagyon sokat adott magából, és inspirált másokat, hogy ugyanezt tegyék. Rengeteg publikációja, nagy bölcsessége, kedvessége mások iránt és sugárzó mosolya közös hagyatékunk lesz.

Lambertus van Zelst, igazgató, Smithsonian Center for Materials Research and Education, Washington, USA: Ágnes valóban nagyon elismert volt, egyrészt nagy szakérteleme és nemzetközi vezetői szerepe, másrészt kollégáihoz fűződő barátságos, segítőkész és támogató hozzáállása miatt. Mindannyian adósai vagyunk neki azért, hogy ennek a szakmának és az azt művelőknek szentelte magát.

René Larsen, rektor, Royal Danish Academy of Fine Arts, School of Conservation, Koppenhága, Dánia: Timárné Balázsy Ágnes jelentősége és befolyása a restaurálásra, azon belül a textilrestaurálásra jó néhány éve egyedülálló. Tudományos megközelítése e területen örökre mérföldkő marad. Intézményünket éppen egy éve érte a megtiszteltetés, hogy Ágnes egyik legelismertebb textilkonzerválási tanfolyamát itt tartotta. Munkája és a tőle kapott inspiráció mindig szívünkben marad.

Dinah Eastop, főrestaurátor, The Textile Conservation Centre, London, UK: Ágnes a UKIC (United Kingdom Institute for Conservation) tagjai legjobban a textil és papírrestaurátorok számára tartott rendkívül lelkes kémiatanításáról ismerték. Emlékezetes marad vidám, intelligens és szenvedélyes személyisége. Mindig tele volt ötletekkel, hivatástudattal. Ez ötvöződött még gyakorlatiassággal, és a kemény munkára való képességgel. Sokéves oktatói munkájának egyik legjelentősebb eredménye volt „A textilrestaurálás kémiai alapjai” című könyvünk, amelyet oly nagy örömmel fedezett fel útjai során sok restaurátorműhely könyvespolcán. Ágnes kulcsszerepet játszott a

külföldi kollégák magyarországi fogadásában, akiknek büszkén mutatta meg az ottani restaurátorok eredményeit, és akik élvezhették hazájának vendégszeretetét, kultúráját. Azt mondhatjuk Róla, hogy a magyar konzerválás kiváló nagykövete volt.

Nell Hoare, igazgató, The Textile Conservation Centre, London, UK: Ágnes nagyra értékelt és nagyra becsült barát volt, mindnyájan nagyon fogjuk hiányolni Őt. Világszerte minden restaurátor előtt példa volt hatalmas tudása, lelkesedése és professzionalizmusa ugyanúgy, mint csodálatos lelki gazdagsága. Mi, a Textile Conservation Centre munkatársai szerencsések voltunk, hogy együtt dolgozhattunk Ágnessel, és hallgatóink számos generációja okulhatott tanításából.

Az olasz textilrestaurátorok (Textile Conservation Newsletter, 2001. április): Karizmájának, professzionalitásának, és hatalmas lelkesedésének köszönhetően a Textil Munkacsoportban betöltött hat éves koordinátorsága alatt nagyon jelentős eredményeket ért el egy azelőtt másodrangúnak tartott területen. Pozíciója ellenére egyszerű, és mindenki számára bátorító maradt. Nagyon fontos ember volt számunkra, referencia. Mindnyájan megőrziunk valamit Tőle, sok szép emléket, ötleteket, ösztönzést, hogy a nehézségek ellenére is haladhassunk.

Rosalia Varoli-Piazza, az ICOM Konzerválási Bizottsága Textil Munkacsoportjának koordinátora, Róma, Olaszország: ...Tudom, hogy különleges lehetőség volt, hogy együtt dolgozhattam Ágnessel, majd követhettem az ICOM Textil Munkacsoportjának koordinátori munkájában. Sokszor kértem a tanácsát, mindig előremutató és kimerítő válaszokat kaptam, amelyek nagyon fontosak voltak a textiles közösség számára. Tanúsíthatom, attól az időtől kezdve, amikor felkért, hogy legyek koordinátor aszisztens, a textiles csoport nagymértékű növekedése főként neki volt köszönhető.

Linda Hillyer, a Textile Conservation Department vezetője, Victoria and Albert Museum: Először 1989-ben találkoztam Ágnessel Budapesten, amikor részt vettem textilrestaurátoroknak rendezett első tanfolyamán. Nagyon meglepett energiája, ahogyan az ügynek szentelte magát. Emlékszem inspiratív tanári képességeire, arra, hogy milyen büszke volt gyönyörű hazájára és annak kultúrájára. Sok más restaurátorral együtt fölfedeztem, hogy Ágnes révén nemcsak értjük a tudományt, hanem az szórakoztató is egyben. Ezután számos alkalommal hívtam meg a Victoria and Albert Museumba tanítani.

Hans-Christoph von Imhoff, munkacsoport koordinátor, ICOM Konzerválási Bizottsága, Kanada: ...Sok éve ismertem Ágnes, a Veszprémi Restaurátor Szemináriumokról, valamint amikor én is nagyon aktív voltam az ICOM Konzerválási Bizottsága Igazgatói Testületében. Abban az időben az Ő munkacsoportja csodálatosan jól működött. Tudományos szakemberi képzettsége a textiles területen Magyarországnak határozott profilt adott a nemzetközi konzerválási közösségen belül. Sokat tett azért, hogy a textilrestaurálás is a tudományok felé orientálódjék.

Mika Takami, textilrestaurátor, Metropolitan Museum of Art, New York, USA: Mika Takami vagyok, a „Textilrestaurálás tudományos alapjai” című, a Magyar Nemzeti Múzeum és az ICCROM közös szervezésében 1997-ben megrendezett nyári tanfolyam japán résztvevője. Jelenleg távol Európától nincs akivel megoszthatnám mély szomorúságomat, szívem fájdalmát. Az 1997-es tanfolyam teljesen megváltoztatta az életemet. Elindította szakmai fejlődésemet, és Ágnes volt az, aki bátorított, hogy menjek tovább. Nemrég kaptam meg a „Reviews in Conservation”-t, az IIC (International Institute for Conservation, London) legutóbbi kiadványát, benne Ágnes cikkével, amelyben az én Textile Conservation Centreben készült tézisem eredményeit is megemlíti. Egy frissen végzett hallgatónak ez szinte hihetetlen.

In Memoriam dr. Ágnes Timár Balázsy (1948–2001)

At the age of 53, after a long period of suffering chief counsellor of the Hungarian National Museum, professor of the University of Art, leader of restoration education Dr. Ágnes Timár Balázsy died. She devoted all her life to the cause of restoring works of art and objects and did her best to make restoration a field with a real scientific background. She dealt with the questions of restoration ethics and actual problems of museum management. Her activity was well known not only in Hungary but abroad as well. From 1994 she was a member of the Committee of ICCROM, in 1999 became vice-president of the organisation. Her death is a great loss for the world of restorers.

Búcsú Bóna Istvántól

Zsenit temetünk, a magyar régészet lángelméjét. Legalább most mondjuk ki azt, ami tájékoztatatlanságból vagy emberi gyöngeségből nem mondatott ki az ő életében: a XX. század legnagyobb magyar régésze volt. Mindent ismert, ami az európai régészetben lényeges volt, méghozzá minden korszakban, s azon kívül még a Kárpát-medence kora középkori történeti kutatásában is maradandót alkotott: forráskiadással, interdiszciplináris látásmódjával, szintéziseivel.

A különleges tehetsége azonnal megmutatkozott. Bóna István tudományos pályája már a legelső pillanatában a lehető legmagasabb pontról indult – ugyan hány egyetemi szakdolgozatot jutalmazott különdíjjal az Akadémia?! Csak 26 éves volt, amikor olyan összefoglalást írt a langobárdok régészetéről, hogy az európai népvándorlás kori kutatás akkori koronázatlan királya egy azonos tematikájú és műfajú munkát arra az évre visszakelve adott közre. 5 évvel később egy teljesen másik korszak feldolgozásával nyerte el a kandidátusi fokozatot: sokáig kéziratban maradt értekezés a tanítványai révén megújuló bronzkori régészet bibliája lett. És a pálya ívelése ugyanebben az ütemben folytatódott: 42 évesen lett a tudományok doktora, egy olyan művel, mely a kora középkor kutatásának valamennyi diszciplináját fölelő szintézist nyújtotta. Az Akadémia, a magyar tudomány irányítása kétségkívül többet nyert volna, ha korábban, nem 60 évesen vált volna a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává, de egyöntetű volt az elismerés, amikor 3 éve rendes taggá választották. A II. Osztályon is igen nagyra értékelték őt magas hozzászólásai alapján, és mert a kapott feladatokat példás tárgyilagossággal végezte el. Rendkívüli volt körülötte az is, hogy a 70. születésnapjára két tisztelgő kötet született: egy itthon és a másik – nem véletlenül – Bécsben.

Olyan tudós volt, aki a régészetnek nemcsak elméleti vonatkozásaiban volt kivételesen nagy, hanem azokban is, amik a teóriákhoz vezetnek, vagy azokból erednek. Szeme éles volt az ásatási jelenségek fölismerésében, ujjai érzékenyen tapintották a „csúnya” és „piszkos” cserepeket, a fantáziája pedig színes volt, amikor kiállítások rendezéséről folyt szó. Az egyéniségét nem az én feladatom itt föl idézni, de a tudományos vonatkozásokon túl is tanulságos volt látni a kutatót kemény vitapartnernek a dákoromán hamisításokkal szemben, ugyanakkor megőrizte a serdüülőkorból eredő rokonszenvét a román nép iránt. Páratlan tehetsége túlterjedt a Kárpát-medence régészetén és történelmén. Otthon volt a

világban lezajlott vagy zajló minden történeti jelenség megítélésében, lett legyen a téma a török hódoltsági területek visszafoglalása, a napóleoni háborúk, vagy a mai csecsen viszály. Kivételes szinkron látásmód, irigylésre méltó memória és telibetaláló humor jellemezte minden véleménynyilvánítását.

Műfajt teremtett a lektorálásával. Akadt ugyan, aki a cikkei legfőbb eredményeit az ő lektori véleményeiből merítette, de a legtöbben azért kérték őt bírálójuknak, mert a mindig lényeglátó, sokszor szellemes bírálat a minőség és a biztonság pecsétjét jelentette. Meg lehetett nyugodni: ha ő lektorálta, akkor már nagy hiba nem maradhatott a kéziratban, és fontos lelet, nélkülözhetetlen bibliográfiai adat már nem maradt ki abból.

Halála háromszorosan vesztesége a magyar régészetnek. Magától értetődően a megíratlanul maradó művek miatt, de az immár örökre elmaradó segítség miatt is, amit a tanácsaival mindenkinek számolatlanul nyújtott. Végül veszteség a tudománytalan ötletek azon várható özöne miatt, amitől eddig többeket közvetve visszatartott Bóna István léte, jelenléte.

*

Bóna István az 1920-as 30-as évek fordulóján született nemzedékhez tartozott. Bár nem ezt a korosztályt szokták „nagy generáció”-nak nevezni, szerintem ránk is érvényes ez a megnevezés. Ennek ugyan történeti okai is vannak, feltűnő azonban, hogy közülünk számarányunknál jóval nagyobb számban kerültek vezető tudományos beosztásba, vagy jutottak egyetemi katedrákhoz, mint az alattunk vagy felettünk levő évfolyamokból.

Pedig ennek a nemzedéknek nem volt könnyű élete. Mi még emlékszünk a harmin-

cas évek végére, átértük a második világháborút, felnőttként az 1945 utáni első rendszerváltozást, életünk java a marxizmus uralma idejére esett, viszont megértük az újabb rendszerváltozást, a demokrácia helyreállítását is. Mindez azzal járt, hogy talán jobban meg tudtuk egymást érteni, gondolkodásunk is hasonló volt. Nem véletlen, hogy Bóna István legjobb barátai az ugyanezen korosztályhoz tartozó honfoglalás-kutató, és a körünkől már szintén eltávozott Dienes István és Szabó János Győző voltak.

Bóna Istvánnal, akit addig inkább csak felületesen ismertem, az 1970-es évek közepe felé kerültem közelebbi kapcsolatba, amikor ő vette át tőlem az Akadémia Régészeti Bizottsága titkári tisztét. A kapcsolat barátsággá 1978 után alakult, ekkor kerültem ugyanis az ELTE Régészeti Tanszékére docensként, és vettem át László Gyulától a középkori régészet oktatását. A hetvenes-nyolcvanas évek fordulóján a Régészeti Tanszéken oázis-szerű kellemes légkör uralkodott. Bár elvileg egységes tanszék voltunk, amelyet egykori egyetemi évfolyamtársam, Mócsy András irányított, gyakorlatilag három egymástól független tanszékként működünk. Bóna tanította az ő- és népvándorláskort. Mócsy a provinciális és klasszika archaeológiát, magam pedig a középkor és törökkori régészetet. Közös ügyeinket – egy korosztály lévén – gyorsan és zökkenőmentesen tudunk elintézni.

Hamar rájöttünk arra, hogy gondolkodásunk, helyzetértékelésünk rokon egymáshoz, hosszas beszélgetések, baráti borozgatások barátságunk kifejlődéséhez, majd elmélyüléséhez vezetett. Sokat tanultam tőle, főként a régészettanítás módszertana vonatkozásában. Igaz, mielőtt a Régészeti Tanszékre kerültem, már 15 éve tanítottam az egyetemen, de megbízott előadóként és történeti tanszékeken. Bóna azonban 1954 óta tanított a Régészeti Tanszéken, először aspiránsként, 1957-től tanársegédként, docensként, majd 1976-tól egyetemi tanárként. Hatalmas tanítási gyakorlattal rendelkezett, azt lehet mondani, hogy az országban dolgozó régészek túlnyomó többsége az ő tanítványa volt. Több, mint két évtizeden át gyakran doktoráltattunk, vizsgáztattunk együtt, így módomban volt igényes, nagy tudású, iskolateremtő tanári egyéniséget is megismerni. Szakmai tanácsokat is szívesen adott, mint ahogy ő is gyakran fordult hozzám középkori kérdésekben.

Mócsy András halála után, 1987-ben Bóna vette át a Régészeti Tanszék vezetését. Ez már nem volt teljesen ugyanaz az intézmény, mint amelybe 1978-ban kerültem. Nőtt tanár-

segédeink, tudományos munkatársaink száma. Ezzel megérett a helyzet a gyakorlatilag létező három tanszék jogi formában történő szétválasztásához. Ennek a Kari Tanáccsal történő elfogadtatása már az ő feladata lett. Nem volt könnyű feladat, a Karon többen elleneztek. Akkor már én is professzor voltam, Mócsy feladatát pedig Szabó Miklós vette át az oktatásban, így végül is sikerült a három önálló tanszék létrehozása, egyben tanszékcsoporttá alakítása. A tanszékcsoport vezetője természetesen Bóna István lett.

Mindez pedig már a rendszerváltás idejére esett. Ez érthető módon egybeesett az egyetemi reformmal, ill. a Pesti Barnabás utcai megszokott helyünkről fenyegető elköltözcünkkel. Mindez sok izgalommal járt. Önmagában véve nem különösen lelkesültünk a reformokért, ugyanis a korábbi évtizedekben, kedvezőtlenebb politikai körülmények között is a Régészeti Tanszék eléggé autonóman intézte ügyeit, nem igazodott mindig a dékáni utasításokhoz, hanem úgy végezte dolgát, hogy a lehető legjobb oktatási eredményt érje el. Ez pedig Mócsy és Bóna érdeme volt. Nekünk volt igazunk, mert így sikerült sok kiváló szakembert kinevelnünk.

Végül zökkenőmentesen lezárult az átalakulás. Az átköltözés is nagyon szerencsésen zajlott le. Tanszékcsoportunk az elsők között költözött át a Múzeum körútra, ami lehetővé tette modern, minden elvárásnak megfelelő környezet kialakítását. Ebben nagy segítséget nyújtott Bónának munkatársai támogatása, különösen későbbi tanszéki utódáé, Raczky Pálé.

A reformok során ki kellett alakítani a PhD képzést. A régészeti doktori iskola vezetője Bóna lett, aki szokott lelkiismeretességével vette át az új feladatot. Az új körülmények szükségessé tették új szervezeti formák kialakítását. 1995-ben a tanszékcsoport Régészettudományi Intézeté alakult, amit azonban Pista csak rövid ideig vezetett. Az érvényes jogszabályok szerint ugyanis intézet-, vagy tanszékvezető csak 65 éves koráig lehet valaki, így az Intézet vezetését Szabó Miklós, tanszékét pedig Raczky Pál vette át. Bóna azonban tovább tanított.

Egyetemünkön az ós- és kora középkori régészet számára annyi kiváló kutatót kinevelő Bóna-iskola akkor szűnik meg, amikor az általa annyira várt rendszerváltozás hatása már egyre több lehetőséget nyújt. Igaz, tanítványaid igyekezni fognak követni tudományos elveidet, személyiségedet azonban nem lehet pótolni. Mi pedig, egyre csökkenő számú kortárs barátaid, nehezen tudunk belenyugodni a változtathatatlanba. Számomra még mindig megfoghatatlan, hogy bejőve az Egyetemre többé nem mehetek be hozzád néhány perces fecsegésre, vagy éppen komoly tudományos cizmecserére.

*

A hivatalos régészetnek Bóna István professzor, akadémikus, másoknak Bóna tanár, ahogy a régi barát, Anton Tocik nyomán tréfásan egymás közt szólítottak, vagy sokunknak csak a „Mester”, míg a nehezen kivívott jögon közel állóknak egyszerűen Pista!

Vagyunk „itt” néhányan, akik nem egyszerűen tanultunk Tőled, de a tanítványaidnak érezhetjük magunkat, és ráadásul olyan szerencsések voltunk, hogy baráti közelségbe engedték bennünket. E szomorú alkalommal a régész-tanítványok nevében szeretnék hát szólítani Hozzád, bár biztosan nem leszek képes teljesen függetleníteni magam az egészen személyes emlékektől, gondolatoktól.

Tudod Pista, Te nem egyszerűen a tanárunk voltál, de sokunk titkolt példaképe és mind hivatalos tanulmányi megmértetéseinknél, mind hétköznapi régész munkáinkban nagyon törekedtünk kiténtető figyelmedért. Emlékszem, hogy a mi időnkben micsoda harc folyt az előadói terem első sorainak helyeiért, mert mindenki a közelségben szeretne volna magát érezni. Az óráid ugyanis mindig nagyon személyesek, magukkal ragadók voltak, s ezzel teremtettél magad körül napforróságú tudományos izzást és valami megmagyarázhatatlan mágneseles vonzást. Személyes inspirációd hatása azzal bizonyítható a legvilágosabban, hogy a régészeti érdeklődésed súlypontjait képező bronzkor és népvándorlaskor körül nagy tudományos iskolákat és pezsgő programokat hoztál létre életedben. Irigyeid egyike Bóna István professzor csatlósainak bélyegzett nemrég bennünket, nem is sejtve, hogy milyen megtisztelő „stigma” ez számunkra.

Teljesen új Bóna István személyiség mutatkozott meg előttünk a tanásatások alkalmával, amikor a tanári távolságtartás után egy kompromisszumra kész vitapartner, vidám társasági embert ismerhettünk meg benned. Soha nem felejttem a jászdózsai éjjeleket, a közös énekléseket, táncokat, az elbóbiskolásokból feleledő, politikától sem mentes monológokat, a sokszor meghallgatott Louis Armstrong számokat. Aztán reggelente korán kelve, még a munkakezdés előtt rajzoltad a „száz emberes szelvény” csontvázait és magyaráztad nekünk, kezdőknek a régészeti illusztráció fortélyait. Itt tanultuk meg a tell-feltárás bonyolult módszertanát és a hozzá kapcsolódó szemléletet. Mindez alaposan hozzájárult egyéni világlátásunk alakulásához, a valahová tartozás, a morális elkötelezettség fontosságának felismeréséhez. Nem csoda, hogy ez a „rebellis” szellemiség a korabeli „hivatalos szervek” érdeklődését is kiváltotta és csak a régész, restaurátor vádlottak konspirációja mentette meg az akkori vészterhes helyzetet.

Egy mozgókép újabb villanása a tisztaugai ásatásokat idézi: ülünk egymás mellett az autóban és nyúlra vadászunk, mert a holdfényes

éjszakában egyikünk sem képes uralkodni az ősi ösztönökön. Aztán jön Imre bácsi, a hivatásos vadász, aki megcsodálja zsákmányoló képességeinket és nem utolsó sorban a bronzkoros tanítványok gasztronómiai meglepetéseit... És ismét a hajnalig tartó beszélgetések, amelyek során régészetről, régészekről meséltél soha nem közölt és hallott dolgokat, mi meg ittuk a szavaid, s közben kitárult előttünk egy olyan régészet világa, amit sem előadásokon, sem szemináriumokon nem lehetett megismerni.

Ilyen előzmények után hihetetlen álomnak tűnt az a pillanat, amikor 1980-ban az akkori Régész Tanszékre hívtál és hosszan érveltél az egyetemi oktatói munka szépsége mellett. Ebből az igazán magas szintű oktatói, kutatói közegebe kerülve, meghitt közelségből figyelhettem meg a minden órára alaposan készülő, a legtávolabbi szakirodalmi újdonságokat is felkutató és az előadásokba azonnal beépítő módszered. Ebben szintén olyan nagyot alkottál, amit még számszerűségében sem lehet egykönnyen felülmúlni: kilencvenegy végigtanított szemeszter az Eötvös Loránd Tudományegyetemen... elképesztő még kimondani is!

Végül emlékeztetlek Téged a régi István napi domb-alvásokra és a születésnapodat igazi örömnappé varázsolni szándékozó közös nagy ebédekre, a bronzkoros lányok által celebrált összejövetelekre, amikor az arcodon láttuk a boldog mosolyt. Te már akkor tudtad, hogy szép csendesen belénk költöztél, részünkről ez csak most érett felismeréssé, miután elmentél a földi világból. Tudod, a hétköznapjainkban nekem, nekünk nagyon fogsz hiányozni, mégsem akarok búcsúzni Tőled, mert a szellemiséged itt marad velünk és ebből az örökségből talán képesek leszünk valamit továbbadni a jövő régész generációinak.

Dr. Bálint Csanád,

Dr. Kubinyi András,

Dr. Raczky Pál

gyászbeszédei elhangzásuk sorrendjében

Farewell to István Bóna

The society of Hungarian archaeologists has to say goodbye to the greatest Hungarian scientist of the 20th century. István Bóna, teacher of many generations of archaeologists. He was only 26 when he was awarded the Prize of the Hungarian Academy of Sciences for his thesis when finishing university. At the age of 42 he became doctor of sciences. 18 years later was elected member of the Academy. He knew everything about European archaeology, the early medieval history of the Carpathian Basin, but could not compete with anybody when dealing with questions connected to almost any historical period. His death is a grievous loss to his colleagues, students and friends.

A Pulszky Társaság hírei

A Pulszky Társaság - Magyar Múzeumi Egyesület közhasznúsági jelentése a 2000. évről

(készült az 1997. évi CLVI. számú törvény 19. §-a alapján)

I. Számviteli beszámoló

Bevételek

1999. évi maradvány	225.286 -Ft
NKÖM működési támogatás	4,200.000 -Ft
NKÖM program-finanszírozása	1,000.000 -Ft
Nemzeti Kulturális Alapprogram pályázati támogatásai	7,000.000 -Ft
Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány pályázati támogatása	50.000 -Ft
Tagdíj (+előfizetés)	1,210.930.-Ft
Egyéb (folyóirat értékesítése, támogatások, stb.)	298.850.-Ft
Kamatok	98.400.-Ft
Összesen:	14,083.466.-Ft

Kiadások

Személyi költségek	2,964.400.- Ft
Közterhek	1,080.132.- Ft
Működési költségek (telefon, fax, posta, utazási térítések, stb.)	1,144.097.- Ft
Banki költségek	70.150.- Ft
Egyéb (rendezvények, karbantartás, irodaszer, szolgáltatás)	665.350.- Ft
Magyar Múzeumok nyomdaköltség	1,553.863.- Ft
"Az év múzeuma" pályázat	2,500.003.- Ft
Múzeumok Majálisa	2,008.462.- Ft
Magyar-holland múzeumi együttműködés	1,003.309.- Ft
Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány pályázati támogatás felhasználása.....	50.000.- Ft
Összesen:	13,039.766.- Ft
Maradvány a 2001. évre	1,043.700.- Ft
Kötelezettségek a 2001. évre	2,446.480.- Ft

II. A költségvetési támogatás felhasználása

A költségvetési támogatás felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a támogatást nyújtó Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

III. A vagyon felhasználásával kapcsolatos kimutatás

Ilyen kimutatás nem készült, mivel a Pulszky Társaságnak felhasználható vagyona nincs.

IV. A cél szerinti juttatások kimutatása

A cél szerinti juttatások felhasználása az I. pontban található, részletezése, amely egyben elszámolás a cél szerinti juttatást nyújtó Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumának

és a Nemzeti Kulturális Alapprogramnak, megtekinthető a Pulszky Társaság székhelyén.

V. Juttatások és támogatások mértéke

a) Központi költségvetési szervtől kapott támogatás összesen 5,200.000.-Ft (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma), ebből:
társadalmi szervezetek működési támogatása pályázaton 4,200.000.- Ft magyar-holland múzeumi együttműködés (program-támogatás) 1,000.000.- Ft

b) Elkülönített állami pénzalaptól kapott támogatás összesen 7,000.000.- Ft (Nemzeti Kulturális Alapprogram), ebből:
a Magyar Múzeumok megjelentetéséhez 2,500.000.- Ft

„Az év múzeuma 1999” pályázathoz 2,500.000.- Ft a Múzeumok Majálisa megrendezéséhez 2,000.000.- Ft

c) Egyéb támogatás, Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány 50.000.- Ft

VI. A vezető tisztségviselőknek nyújtott juttatások értéke, illetve összege

Nem voltak ilyen juttatások.

VII. Tartalmi beszámoló a közhasznú tevékenységéről

1) Szervezeti élet:
Az elnökség rendszeresen, többnyire havonta tartotta üléseit, ezeken megvitatta a napi-rendre tűzött kérdéseket és meghozta a szükséges döntéseket.

A választmány három ízben ülésezett (február 17-én, június 8-án és december 13-án). Megtárgyalta és elfogadta az előterjesztett beszámolókat, javaslatokat, indítványokat.

A rendes éves közgyűlést – szélesebb körű programba ágyazva – 2000. március 4-én rendeztük meg Jászberényben, „Az év múzeuma 1998” díjjal elismert Jász Múzeum aktív közreműködésével. A közgyűlés mintegy 100 résztvevője vita után jóváhagyta a Pulszky Társaság 1999. évi tevékenységéről és gazdálkodásáról szóló beszámolókat. A jelenlévők ugyancsak meghallgatták és élénken vitatták a Millenáris Kht tevékenységéről, a tervezett milleniumi kiállításról, illetve az Országimázs Központról szóló tájékoztatót, valamint Bodó Sándor alelnök „Kultúrjavak temetője vagy Noé bárkája? A muzeológia gondjai az ezredfordulón” című előadását (utóbbi megjelent: Magyar Múzeumok 2000/2. 3-4. o.)

Az Ellenőrző Bizottság képviselői rendszeresen részt vettek a vezető testületek ülésein. A gazdálkodás és az ügymenet tekintetében nem jeleztek kifogásolni valót.

2000 decemberében hivatalosan is megalakult az ifjúsági tagozat, melynek gondolata első ízben a közgyűlésen merült fel.

A tagdíjat (1999-ben 1600 forint a keresettel rendelkezőknek, 800 forint a kereset nélkül rendelkezőknek és nyugdíjasoknak), amelynek befizetője megkapja a Magyar Múzeumok évi négy számát is, mintegy 500 fő fizette be az év folyamán, döntő többségük az első negyedévben. Bevált az a megoldás, hogy a tagdíj beérkezése után kapja meg a tag a folyóirat abban az évben addig megjelent számait.

2000-ben is több tagtársunk, alapító tagunk hunyt el. Különösen nagy veszteség volt Környey Attila választmányi tag halála. Eltávozott kollégánk helyére Petercsák Tivardart kooptálta a testület.

Az év folyamán állandó, nyolc órás ügyvezető titkár és négy órás gazdasági ügyintéző működött a Társaság székhelyén. Ezzel sikerült biztosítani egyrészt a folyamatos ügyintézés, másrészt a folyóirat szerkesztéséhez és a programok szervezéséhez elengedhetetlen segítséget.

2) Szakmai tevékenység:

a.) A Társaság elnöksége és választmányának tagjai több ízben foglalkoztak meg véleményüket, javaslataikat készülő jogszabályok kapcsán. A kapott felkérés alapján megszerveztük a szakmai szervezetek egyeztetését a Nemzeti Kulturális Alapprogram múzeumi kuratóriumába küldendő, illetve javasolt szakemberekről. Delegáltjainkat a miniszter elfogadta és felkérte. Javaslatokat tettünk a szakfelügyeleti hálózat tagjaira. Képviselőnk tagja lett a muzeológiai szakmai akkreditációs bizottságnak. Képviselőink

részt vettek más szakmai és/vagy érdekképviseleti szervezetekkel közös egyeztetéseken, a múzeumigazgatók országos értekezletén és más, a minisztérium által szervezett vagy támogatott szakmai rendezvényeken. Az elnök felkérésre több ízben vett részt vezetői pályázatok elbírálásában.

A Könyvtárosok Egyesületével közös levélben javasoltuk a Miniszterelnöki Hivatal és a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériumát vezető miniszternek, hogy 2002 legyen „A magyar múzeumok és könyvtárak éve”. A tárcától kapott válasz elhárító volt, a kancelláriától nem érkezett válasz.

Levélben fejtettük ki véleményünket a Békés megyei közgyűlés elnökének és a NKÖM miniszterének a Békés Megyei Múzeumi Szervezet, illetve a Petőfi Irodalmi Múzeum és Kortárs Irodalmi Központ helyzete kapcsán, közreműködésünket is felajánlva. érdemi választ nem kaptunk.

A szeptemberi igazgatói értekezleten elfogadott, a múzeumokban végzett tudományos munkára és ennek megfelelő bérezésre az illetékes miniszterek figyelmét irányító levelet a jelenlévők felkérésére elnökünk továbbította. Egyetértő választ az Oktatási Minisztériumtól kaptunk.

Budapesti helytörténeti múzeumokban dolgozó kollégák kérésére írásban rögzítettük álláspontunkat, amely szerint a megfelelő végzettséggel szakmai munkakörben dolgozókat mindenütt megilleti a tudományos pótlék. Ennek hatására több intézményben meg is kapták.

Az elnökség két tagja részt vett az Európai Múzeumi Szervezetek Hálózata (NEMO) novemberben Lisszabonban tartott éves közgyűlésén (a szervezetnek 1999 óta tagja a PT). Előzetes konzultációk alapján az elnökség és a választmány is egyetértett azzal, hogy 2002-ben Magyarországon legyen az éves közgyűlés, első ízben társult EU-országban.

Az NKÖM által meghirdetett „társadalmi szervezetek működési támogatása” pályázat eredményét ebben az évben csak nagyon későn hirdették ki, a forrás csak nyár végére érkezett meg. Ez és más források lassúsága is bizonytalanná tette a különböző programok tervezését és megvalósítását, egy-két program emiatt elmaradt.

b.) A közművelődési tagozat részt vett a „Múzeum az iskolában” című konferencia (november 6-7) előkészítésében és szervezésében; tagjai részesei voltak az Országos Múzeumpedagógiai Szimpóziumnak (ELTE Tanárképző Főiskolai Kar), a „Menedzsment a kultúrában” című szemináriumnak (Modern Üzleti Tudományok Főiskolája). Folytatták az 1999-es nemzetközi múzeumpedagógiai konferencia kötetének szerkesztését.

c.) A műtárgyvédelmi tagozat 2000-ben is jelentős (nagyobb részben szakmai és személyes, kisebb részben anyagi) segítséget

nyújtott a határon túli magyar múzeumok műtárgyvédelmi és restaurátor szakembereinek. Több szakmai megbeszélést és tapasztalatcserét szerveztek. Közreműködtek a végzős restaurátor hallgatók munkáját bemutató kiállítás és a kapcsolódó előadás-sorozat előkészítésében, rendezésében.

d.) A menedzsment tagozat a kissé túlzott tervek egy részét tudta megvalósítani. A magyar-holland múzeumi együttműködés keretében a tervezett programok nagyobb részét sikerült teljesíteni. Mivel ez az együttműködés szerepel a két ország kulturális minisztériuma közös munkaprogramjában, a NKÖM a tervezetthez képest csökkentett összegben, de finanszírozást biztosított a programhoz. A májusban megkapott egymillió forint nem fedezte volna az összes tervezett programot, így néhánytól el kellett tekinteni. Az együttműködés magyar koordinátorra egyhetes tapasztalatcserén és egyeztetésen járt Hollandiában, a holland koordinátor és tréner társai pedig három ízben tartózkodtak Magyarországon tapasztalatcsere céljából.

Nyolc hallgató részvételével került sor a „kis múzeumok menedzsmentje” műhelymunkára (szeptember 30. és október 4. között) Szolnokon. A magyar trénernek hozzákezdtek egy, az eddigi tapasztalatokon nyugvó segédanyag (kiadvány) és a tanfolyam akkreditálásának előkészítéséhez.

A „gyűjteménykezelés és közvetlen együttműködés” alprogram keretében négy magyar múzeum nyolc munkatársa és két holland múzeum három munkatársa vett részt tapasztalatcserén a másik ország múzeumaiban. A holland partner finanszírozásában (de a tagozat szervező munkájának köszönhetően) magyar nyelven megjelent a „Segédlet múzeumi gyűjteményi terv készítéséhez” című 24 oldalas kiadvány (a Társaság minden tagja megkapta). E téren is megkezdődött az akkreditáció előkészítése.

e.) A „kismúzeumok” tagozat hivatalosan 2000 tavaszán alakult meg és választott vezetőséget. Megfogalmazták a tagozat legfontosabb céljait. November 23-24-én Százhalombattán ötvennél többen vettek részt a tagozat rendezvényén, ahol az NKÖM és a Kulturális Örökség Igazgatósága, több kis múzeum képviselői tartottak előadást, két holland kolléga pedig az ottani helyzetről adott tájékoztatást.

f.) Az ifjúsági tagozat megalakításának gondolata a közgyűlésen vetődött fel. Kezdeményezői a Magyar Múzeumok és a Múzeumi Hírlevél hasábjain hívták fel csatlakozásra az érdeklődőket. December 5-én húsz fő jelenlétében megvitatták az elképzeléseket, célkitűzéseket, kimondták a tagozat hivatalos megalakítását és négy ügyvivőt választottak.

g.) 2000-ben jelentősen előrehaladt a magyar múzeumügy 2002-ben esedékes kétszáz-

zadik évfordulójának előkészítése, a tervek kidolgozása. Az elnökség két tagjának vezetésével megalakult a muzeológiai életrajzi lexikon szerkesztőbizottsága, megindult az anyaggyűjtés. A finanszírozáshoz szükséges összegeket pályázatok útján törekszünk megszerezni. Kialakulóban vannak egy emlékkiállítás és egy konferencia tervei is.

h.) A Magyar Múzeumok szerkesztősége az olvasóktól kapott jelzések szerint 2000-ben is többnyire sikeresen törekedett bemutatni a magyar múzeumokban folyó szakmai munka sokszínűségét, az eredményeket, gondokat és problémákat, kitekintést adni a nagyvilágban tapasztalható változásokra. Három tematikus összeállítást adtunk közre (természet és múzeum, történelem és múzeum, irodalom és múzeum), az utóbbi egyben az épület rekonstrukciója után újra megnyílt Petőfi Irodalmi Múzeumban és Kortárs Irodalmi Központban folyó tevékenység bemutatását is vállalta.

Többszöri halasztás és késedelem után, jelentős, de részben eredménytelen erőfeszítéssel novemberben megjelent a folyóirat angol nyelvű különszáma (válogatás) 2000 példányban. Önkritikusan meg kell állapítanunk, hogy a számos szerkesztési és technikai hiba miatt nem alkalmas a magyar múzeumok nemzetközi bemutatására. Ezért célszerű már most hozzákezdeni egy reprezentatív angol nyelvű válogatás összeállításához, amely 2002-ben jelenhetne meg.

Rajtunk kívül álló okokból nyomdát és technikai szerkesztőt kellett váltanunk. A szerkesztőség összetételében is változások következtek be. 2000 novemberében az elnökség kezdeményezte a szerkesztőbizottság megújítását. Az új összetételű testület 2001 elején megkezdte működését.

A lap mintegy ezer címre jut el rendszeresen (emiatt igen magas a postázási költség) és 30-nál több helyen árusítják bizományban. A postázást több ízben használtuk fel arra, hogy a tagokhoz leveleket, kiadványokat juttassunk el.

i.) 2000-ben is meghirdettük és lebonyolítottuk „Az év múzeuma 1999” pályázatot (együttműködve az NKÖM Múzeumi Osztályával, a Nemzeti Kulturális Alapprogrammal, az ICOM Magyar Nemzeti Bizottságával és a Magyar Nemzeti Múzeummal). A 8 intézményt és az általuk beadott pályázatokat a szakemberekből álló bíráló bizottság alaposan tanulmányozta, ezt követően hozott döntést. A díjazottak (köztük a két fődíjas: a Hadtörténeti Múzeum és a miskolci Herman Ottó Múzeum) a Múzeumok Majálisán vehették át az elismerést. A szakma berkeiben, a nagyközönség és a média körében 2000-ben is jelentős visszhangot és érdeklődést váltottak ki a pályázat résztvevői.

j.) Míg korábban a Pulszky Társaság csak a Múzeumok Majálisának szervezéséből vette ki a részét, 2000-ben – miután a Nemzeti

Múzeum nem pályázhatott az NKA-nál – a finanszírozás biztosításához is hozzájárult. Soron kívüli pályázattal kétmillió forintot kapott, amelyből elsősorban a múzeumok megjelenését és programjait segíthette.

Összefoglalóan megállapítható, hogy egyesületünk, az egész múzeumi területet átfogó szakmai képviselői szervezet, 2000-ben is sokirányú és eredményes munkát végzett. Tíz évvel megalakulása után jelentős létszámú tagságával, egyre szélesebb körben ismertté váló tevékenységével törekszik elősegíteni a hazai múzeumi szakma fennmaradását, fejlődését.

Budapest, 2001. március 3.

Dr. Matskási István elnök
Dr. Deme Péter ügyvezető elnök
Dr. Kriston Vízi József főtítkár

Közgyűlés (2001. március 2.)

A budapesti Hadtörténeti Múzeumban rendezett közgyűlésen megjelent 129 tagtársat Bodó Sándor levezető elnök, valamint Kócziánné Szentpéteri Erzsébet fősztályvezető (Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma) köszöntötte. A meghívóval együtt kiküldött szakmai (előterjesztő Matskási István elnök) és pénzügyi (előterjesztő Zádor Tamás, az Ellenőrző Bizottság elnöke) beszámoló – és ezzel a Pulszky Társaság közhasznúsági jelentését a 2000. évről – hozzászólások, kiegészítések és vita után a közgyűlés elfogadta, akárcsak a 2001. évre szóló programtervezetet (előterjesztő Deme Péter ügyvezető elnök).

A résztvevők jóváhagyták a 2001. és a 2002. évre érvényes tagdíjakat (egyéni tagoknak: 2000.-, illetve 2300.- Ft. nyugdíjasoknak, diákoknak mindkét évben 1000.- Ft. intézményi tagoknak az I. kategóriában /országos és megyei múzeumok/ 40.000.- Ft. a II. kategóriában /többi múzeumok/ 20.000.- Ft mindkét évben).

A közgyűlés meghallgatta Ecsedy István közművelődési és közgyűjteményi helyettes államtitkár (NKÖM) „Magyar múzeumok - 2001” című vitaindító előadását, majd élénk eszmecserét folytatott az abban felvetett kérdésekről.

A Holland Múzeumi Szövetség 75. évfordulója (2001. március 4.)

A Nederlandse Museumvereniging alapításának háromnegyed százados évfordulója alkalmából kétnapos, eszmecserékkel, vitákkal tarkított ünnepi találkozót szervezett Tilburgban. Ennek keretében március 4-én nemzetközileg ismert szakemberek előadására került sor. A programra meghívtak között voltak a német, a cseh és a szlovén múzeumi szervezetek képviselői, a Pulszky

Társaságot Deme Péter ügyvezető elnök képviselte, az angol nyelvű előadásokon pedig részt vett a tapasztalatcserén Hollandiában tartózkodó négy magyar szakember is.

Elnökségi ülés (201. április 12.)

A testület tudomásul vette Deme Péter tájékoztatását a társaság anyagi helyzetéről, a benyújtott pályázatokról és azok állásáról. Ennek ismeretében továbbra is a legszigorúbb takarékoskosságot tartotta szükségesnek. Az elnökség a jogszabályi tervezetek véleményezésével kapcsolatos elnöki állásfoglalásokat és az ezekről adott tájékoztatást tudomásul vette. A Förster Gyula díj kuratóriumába Balassa M. Iván választmányi tag delegálása mellett döntött; jóváhagyta, hogy a Fővárosi Önkormányzat kulturális bizottsága véleményező testületében a Társaságot Deme Péter képviseli; tudomásul vette „Az év múzeuma 2000” bíráló bizottsága döntéseiről és a Magyar Múzeumok szerkesztőbizottsága üléséről, valamint a muzeológusi lexikon munkálatainak állásáról szóló tájékoztatásokat.

A fiatal muzeológusok tagozatának rendezvénye (2001. május 31.)

A tagozat egész napos szakmai programot szervezett a szentendrei Szabadtéri Néprajzi Múzeumban. Ennek keretében a résztvevők meghallgatták Cseri Miklós főigazgató és Káldy Mária közönségszolgálati igazgató tájékoztatását a múzeum marketing-, reklám- és közönségszolgálati tevékenységéről, ennek fejlődéséről és a tervekről, majd részesei voltak egy program-bemutatónak. Délután Káldy Mária, Vámos Lovay Zsuzsa (főigazgató-helyettes, Iparművészeti Múzeum), Deme Péter (közművelődési fősztályvezető, Magyar Nemzeti Múzeum) és Némethné Jankovits Györgyi (közművelődési munkatárs, Xántus János Múzeum) részvételével folytattak eszme- és tapasztalatcserét.

Elnökségi és választmányi ülés (2001. június 7.)

A Tragor Ignác Múzeum meghívására és szervezésében Vácott megrendezett ülésen a testületek megemlékeztek a választmány közelmúltban elhunyt tagjáról, Tímárné Balázs Ágnesről, valamint a társaság ugyancsak elhunyt gazdasági ügyintézőjéről, Probstner Ágostonnéról. Ezt követően áttekintették a Pulszky Társaság és egyes tagozatai, munkacsoportjai első félévi tevékenységét, eredményeit (elsősorban „Az év múzeuma 2000” pályázat lebonyolítása, a Múzeumok Majálisa megrendezésében való közreműködés, a Magyar Múzeumok megjelenése), valamint a pénzügyi helyzetet. Ko-

optáltak a választmányba S. Lackovits Emőket (Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém), elfogadták a testületek második félévi ülésrendjére tett javaslatot, meghallgatták és tudomásul vették a kulturális örökség védelméről szóló törvény és más jogszabályok tervezete kapcsán az elnök által adott tájékoztatást.

A Holland Múzeumi Szövetség ünnepi értékelő rendezvénye (2001. június 22.)

A holland MATRA program keretében, itthon a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma

finanszírozásával hatodik éve tartó magyar-holland múzeumi együttműködés értékeléséről rendezett ünnepi ülést a Nederlandse Museumvereniging Arnheimben, a Szabadtéri Néprajzi Múzeumban tartott „Magyar hét” keretében. A hágai magyar nagykövet, a holland kulturális és külügyminisztérium, a programban résztvevő holland múzeumok illetékes munkatársai mellett a tanácskozás munkájában hattagú magyar delegáció képviselte a Pulszky Társaság keretében működő szervező csoportot és a minisztériumot (Balázs György, Cseri Miklós, Deme Péter,

Füköh Levente, Kóczyánné Szentpéteri Erzsébet, Vámos Lovay Zsuzsa). Deme Péter előadást is tartott az együttműködésnek a hazai múzeumokra és muzeológusokra gyakorolt hatásairól.

E számunk szerzői

Balassa M. Iván dr. (1943)
etnográfus
kandidátus
c. igazgató
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

Bárkányi Ildikó (1958)
etnográfus
osztályvezető
Móra Ferenc Múzeum
Szolnok

Cseh János dr. (1958)
régész
tudományos munkatárs
Damjanich János Múzeum
Szolnok

Cseri Miklós dr. (1957)
etnográfus
PhD.
főigazgató
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

H. Csukás Györgyi (1947)
etnográfus
tudományos munkatárs
MTA Néprajzi Kutató Intézet
Budapest

Dankó Imre dr. (1922)
etnográfus
a néprajztudomány doktora
ny. megyei múzeumigazgató
Debrecen

Deme Péter dr. (1950)
történész
főosztályvezető
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Sz. Gombás Ágnes (1957)
művészrestaurátor
osztályvezető
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

Juhász Antal dr. (1935)
etnográfus
kandidátus
egyetemi tanár
József Attila Tudományegyetem
Szeged

Juhász Katalin (1961)
etnográfus
gyűjteményvezető
József Attila Művelődési
Központ
Angyalföldi Helytörténeti
Gyűjtemény
Budapest

Kapitány Orsolya (1955)
etnográfus
főmuzeológus
Rippl-Rónai Múzeum
Kaposvár

Káldy Mária (1945)
népművelő
közönségszolgálati igazgató
Szabadtéri Néprajzi Múzeum
Szentendre

Katona András dr. (1938)
vasút mérnök
főigazgató
Közlekedési Múzeum
Budapest

G. Merva Mária dr. (1951)
irodalomtörténész
igazgató
Gödöllői Városi Múzeum
Gödöllő

Nagy Vera (1955)
etnográfus
igazgató
Tornyai János Múzeum
Hódmezővásárhely

Nagné Bősze Katalin (1963)
múzeumpedagógus
igazgatóhelyettes
Sóstói Múzeumfalu
Nyíregyháza-Sósótfürdő

Páll István dr. (1952)
etnográfus
PhD.
múzeumigazgató
Sóstói Múzeumfalu
Nyíregyháza-Sósótfürdő

Ratkó Lujza dr. (1959)
folklorikus kutató
kandidátus
tudományos főmunkatárs
Sóstói Múzeumfalu
Nyíregyháza-Sósótfürdő

Sáfrány Zsuzsa dr. (1950)
etnográfus
főmuzeológus
tanácsos
Néprajzi Múzeum
Budapest

Cs. Schwalm Edit dr. (1946)
etnográfus
igazgatóhelyettes
Heves Megyei Múzeumi
Szervezet
Eger

Szabó Júlia dr. (1939)
művészettörténész
kandidátus
tudományos főmunkatárs
MTA Művészettörténeti Kutató
Intézet
Budapest

Tari János dr. (1957)
etnográfus, rendező-operátor
PhD.
filmstudiovezető
Néprajzi Múzeum
Budapest

Tóth Ferenc dr. (1928)
történész
ny. múzeumigazgató
Makó

Török Klára (1952)
vegyészmérnök
főrestaurátor
Magyar Nemzeti Múzeum
Budapest

Vándor László dr. (1949)
régész, történész
kandidátus
megyei múzeumigazgató
Göcseji Múzeum
Zalaegerszeg

Varga Kálmán (1953)
történész
tudományos igazgatóhelyettes
Műemlékek Állami
Gondnoksága
Budapest

Wilhelm Gábor (1962)
etnológus
osztályvezető
tudományos titkár
Néprajzi Múzeum
Budapest

Kiállítási körkép – Exhibition Review

Gepidák – Szolnoki Múzeum Gepids – Szolnok Museum

*Korai népvándorlás kori fegyverek
Weapons from the Early Migration
Period*

*Keleti germán ékszerek az V-VI.
századból
East Germanic jewels from the 5th and
6th centuries*

Fotók - Photos: Kozma Károly

Gödöllői Városi Múzeum – Gödöllő Town Museum

*Kiállítási enteriőr
Exhibition interior
Fotó – Photo:
Kerényiné Bakonyi Eszter*

*Nagy Sándor – Róth Miksa:
Nővérek*

Fotó – Photo: Kresz Albert

Magyar Nemzeti Galéria Hungarian National Gallery

*Mattis Teutsch János: Tájkép – János Mattis Teutsch:
Landscape – Fotó - Photo: Mester Tibor*

*A Mattis Teutsch kiállítás részlete – Detail of the Mattis Teutsch exhibition
Fotó - Photo: Bajkay Éva*

MAGYAR MÚZEUMOK

